

Isovanhempien antamat merkitykset perhehoitajuudelle

Anni Virta

Pro Gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

2022

Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Isovanhempien antamat merkitykset perhehoitajuudelle

Tekijä: Anni Virta

Tutkinto-ohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma X Sivulaudaturtyö ___ Lisensiaatintyö ___

Sivumäärä: 66 sivua ja 3 liitettä

Vuosi: 2022

Tiivistelmä

Pro gradu -tutkielma tarkastelee huostaanotetun lapsenlapsensa perhehoitajina toimivien isovanhempien kokemuksia perhehoitajuudesta. Tutkielman teoreettinen taustoititus koostui isovanhemmuden tarkastelusta perheyksikössä, yhteiskunnallisesti ja sosiaalisesti sekä lastensuojelun ja sukulaissijoituksen viitekehyksissä. Tutkimuskysymyksiä muodostui yhteensä kolme: Millaisia merkityksiä isovanhemmat antavat perhehoitajuudelle? Millaisiksi perhesuhteet ovat muovautuneet sukulaissijoituksen myötä? Millaista tukea perhehoitajina toimivat isovanhemmat saavat tai toivoisivat saavansa?

Aineisto koostuu seitsemästä haastattelusta, joihin osallistui yhteensä yhdeksän isovanhempaa. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoidun teemahaastattelun keinoin. Haastattelut olivat sekä yksilö- että parihaastatteluja ja tapahtuivat kasvotusten ja etäyhteyksin. Sensitiivisen tutkimusaiheen vuoksi isovanhemmat olivat mukana määrittelemässä haastattelun aikaa ja paikkaa. Aineiston analyysimenetelmänä hyödynsin sisällönanalyysiä. Sensitiivinen ja yksityiseen perhe-elämään kiinnittyvä tutkimusaihe vaati eettistä arviointia läpi tutkimusprosessin.

Aineiston analyysissä ilmeni kolme laajempaa teemaa: perhehoitajuuden merkityksellisyys, monimutkaiset perhesuhteet ja perhehoitajuuden tuki. Aineiston perusteella perhehoitajaksi ryhtyminen näyttäytyi itsestään selvänä, mutta isovanhemmat eivät aina tulleet arvioiduiksi soveliaaksi perhehoitajaksi. Isovanhemmat ilmaisivat vahvaa sitoutuneisuutta perhehoitajan tehtävään, lapseen ja lapsen etuun. Perhehoitajuus vaikutti laaja-alaisesti isovanhempien perhesuhteisiin. Tästä huolimatta isovanhemmat pyrkivät perhehoitajan roolissa neutraaliuuteen. Perhehoitajuuden tukeen vaikuttivat olennaisesti sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus ja työntekijöiden roolien epäselvyys. Tärkeimpänä tuen muotona näyttäytyi vertaistuki.

Isovanhempien vahva ja ehdoton sitoutuminen lapseen ja lapsen etuun näyttäytyi aikaisempaan tutkimukseen pohjautuen sijoituksen katkeamista ehkäisevänä tekijänä. Sukulaissijoitus ei näyttäydy ongelmattomana ratkaisuna, jonka vuoksi avoin ja luottamuksellinen yhteistyösuhde perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän välillä muodostui tärkeäksi. Sosiaalityöntekijän pysyvyys näyttäytyi kokemuksissa etuoikeutena, mutta toivottavana. Tuen tarve määrittyi suurimmaksi perhehoitajuuden alkutaipaleeseen nähden. Tarvittava tuki ilmentyi tiedollisina tarpeina ja lapsen sijoitukseen ja huostaanottoon liittyvän kriisin tunnetyönä. Tämän vuoksi perhehoidon tuen suunnittelua tulisi kehittää sukulaissijoitukseen kiinnittyvien teemojen ja yksilöllisten tarpeiden näkökulmista.

Avainsanat: lastensuojelu, perhehoito, sukulaissijaisvanhemmuus, isovanhemmuus, kokemus, perhesuhteet

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	4
2 ISOVANHEMMUUS.....	7
2.1 Isovanhemmuuden rakentuminen perheyksikössä.....	7
2.2 Isovanhemmuuden rakentuminen yhteiskunnallisesti ja sosiaalisesti	9
3 ISOVANHEMMAT LASTENSUOJELUN VIITEKEHYKSESSÄ	14
3.1 Lastensuojelun sijaishuolto ja sukulaissijoitus	14
3.2 Isovanhempien perhehoitajuuden erityisyys kansainvälisessä tutkimuksessa.....	18
4 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT	21
4.1 Tutkimustehtävät ja aineiston koostumus.....	21
4.2 Aineiston hankinta	22
4.3 Aineiston analyysi.....	25
4.4 Tutkimuseettiset kysymykset ja tutkijan positio.....	27
5 PERHEHOITAJUUDEN MERKITYKSELLISYYS	32
5.1 Perhehoitajaksi tulo.....	32
5.2 Perhehoitajana olo.....	36
6 MONIMUTKAISET PERHESUHTEET	41
6.1 Isovanhemman rooli ja identiteetti	41
6.2 Suhde huostaanotetun lapsen vanhempaan.....	43
6.3 Suhde läheisverkostoon	46
7 PERHEHOITAJUUDEN TUKI.....	49
7.1 Vaihtuvat työntekijät ja lastensuojelun huono tilanne	49
7.2 Tuen eri muodot.....	53
8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	57
LÄHTEET	62
Liite 1	67
Liite 2.....	68
Liite 3.....	69

1 JOHDANTO

Perhehoidon ensisijaisuutta voidaan kuvailla kansainväliseksi kehityskulukuksi sijaishuollon järjestämisen muotona lastensuojelussa. Esimerkiksi Iso-Britanniassa ja Irlannissa sukulaissijoitusten osuus perhehoidosta on kasvanut merkittävästi viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana. (Munro & Gilligan 2013, 186.) Sama ilmiö on nähtävissä myös suomalaisissa lastensuojelua koskevista tilastoista (Lastensuojelu 2020). Lisäksi lastensuojelulaki (13.4.2007/417) pitää perhehoitoa ensisijaisena sijaishuollon muotona laitoshuoltoon nähden.

Sukulaissijoituksen asemaa sijaishuollon muotona on edistetty lastensuojelun kentällä yli kolmenkymmenen vuoden ajan (Andersen & Fallesen 2015, 68). Esimerkiksi Yhdysvalloissa sukulaissijoitus on ollut merkityksellisessä roolissa jo 1980-luvun puolesta välistä eteenpäin, ja alueittain jopa 60 prosenttia sijoitetuista lapsista ovat perheenjäsentensä hoivossa (Farmer & Moyers 2008, 32).

Suomessa laitoshuoltoa voidaan järjestää vain siinä tapauksessa, ettei lapsen sijaishuoltoa voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävin tukitoimin perhehoidossa tai muualla (LSL §50.) Kuitenkin ennen kodin ulkopuolelle sijoittamista viranomaisen on selvitettävä lapsen läheisverkoston valmiudet ottaa lapsi luokseen asumaan huoltoratkaisuna tai muutoin osallistua lapsen tukemiseen (LSL §32; Araneva 2018, 92). Myös YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (60/1991) artiklan 20 ensimmäinen kohta ohjaa hakemaan lapselle ensisijaisesti turvaa perhepiiristä, jollei tämä ole lapsen edun vastaista.

Pro Gradu -tutkielmassani keskityn isovanhempien kokemuksiin ja heidän antamiinsa merkityksiin lapsenlapsensa perhehoitajuudesta. Oma kiinnostukseni aihealuetta kohtaan on syntynyt työskennellessäni lastensuojelun sijaishuollossa useiden sukulaissijoitustapausten kanssa, joissa perhehoitajina ovat toimineet lapsen isovanhemmat. Tapaukset ovat olleet jokainen ainutlaatuisia ja kokonaisuuksia eri tavoin toimivista perhesuhteista. Onkin erityisen tärkeää tarkastella isovanhempien omia kokemuksia perhehoitajana toimimisesta, sen tuomista muutoksista ja kokemuksista tuen tarpeesta. Tämän vuoksi näen tärkeänä valottaa sukulaissijoituksen maailmaa perhehoitajan näkökulmasta, kun perhehoitajana toimii isovanhempi.

Lapsen huostaanotto muuttaa väistämättä perhettä yksikkönä. Lasten arkielämässä tärkeimpiä ihmissuhteita ovat usein sekä vanhemmat ja sisarukset että ystävät ja kaverit. Näiden ryhmien kanssa lapset ovat päivittäin tekemisissä. Perheen asema pysyy lasten

sosiaalisissa maailmoissa vahvana. Niin sanotun ydinperheen lisäksi lapsien elämässä sukulaisista varsinkin isovanhemmat ovat melko vahvasti läsnä lasten arjessa. (Jokinen & Mikats 2018, 57–58.) Lapsen huostaanotto ja sijoitus ovat suuri julkisen vallan interventio, ja sijoitus isovanhemmille luo aiemmin yksityisestä kodista julkisen (ks. myöhemmin Pösö 2016a).

Perheeseen ja perhesuhteisiin nivoutuviin aihealueisiin liittyy paljon tutkimisen sekä äänen antamisen arvoisia aihepiirejä. Haasteellisten ja ongelmallisten perhetilanteiden vaikutukset ulottuvat koko perheeseen. (Kallinen ym. 2018, 174.) Riitta Väänäsen (2013, 61) mukaan perherakenteessa tapahtuvat muutokset luovat epästabiliin tilanteen, johon perheenjäsenten tulee löytää toimintamalleja. Esimerkiksi huostaanotettujen lasten äidit kuvaavat kokemuksiaan äitiydestään ristiriitaisesti. Vaikeaksi huostaanotettujen lasten äidit kokivat huostaanoton muodostamat rajoitteet lapsen elämään osallistumiselle sekä hoitovastuun siirtyminen toiselle osapuolelle, kuten sijaisperheelle. (Hiltunen 2018, 230.) Kun hoitovastuuta suorittaakin isovanhemmat, on toimintamallien löytäminen erityisen tärkeää.

Suomessa vuonna 2020 huostaanotettuja kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia oli lähes 11 400. Tilastoista käy ilmi, että vuoden 2020 viimeisenä päivänä 56 prosenttia huostaanotetuista lapsista oli sijoitettuna perhehoitoon. Sukulais- tai läheissijaisperheisiin huostaanotetuista oli sijoitettuna vain joka seitsemäs, joka vastaa noin 750 huostaanotettua lasta. Vuonna 2020 sijaisperheistä toimineista 20,3 prosenttia oli sukulais- tai läheissijaisperhe. (Lastensuojelu 2020.) Tilastoista ei kuitenkaan käy ilmi sukulaissuhteiden osuuksia sukulais- ja läheissijaisperheisiin sijoitetuista. Sukulaissijoitukset ovat yleisyytensä vuoksi tärkeä tutkimuskohde, ja aihealueena se onkin enemmän tutkittu kansainvälisessä tutkimuksessa.

Sukulaissijoitusta on tutkittu eri näkökulmista sekä suomalaisessa että kansainvälisessä tutkimuksessa (esim. Hämäläinen 2012; Kallinen 2017; Kallinen 2020; Peters 2005; Farmer & Moyers 2008; Kroll 2007; Gair ym. 2018; Munro & Gilligan 2013). Sukulaissijoituksen tutkimus näyttäytyy kiinnittyvän tutkimuksiin, joissa aihetta tulkitaan joko lapsen, biologisen vanhemman, perhehoitajana toimivan tai sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Suomalainen tutkimus sukulaissijoituksesta perhehoidossa on painottunut lapsen näkökulmaa tavoittelevaan tutkimukseen (esim. Kallinen 2017; Kallinen 2020; Laisi 2011; Lavonius 2014; Lumpus 2015).

Perhettä kuvataan yhdeksi tunnetuimmista sosiaalisista instituutioista, mutta jota on kuitenkin hyvin vaikea määrittää (Morgan & Kunkel 2011). Leslie A. Morgan ja Suzanne Kunkel (2011, 104) toteavat perheiden olevan sitkeitä ja kekseliäitä ryhmiä ja muodostavan vahvan emotionaalisen ja käytännön tuen verkoston yksilön ympärille. Kuitenkaan kaikki perhesiteet eivät ole läheisiä ja rakastavia suhteita. Osa perhesuhteista saattaa pysyä kaukaisina tai vihamielisinä vuosikymmenien ajan ja välittyä sukupolvilta toisille. (Morgan & Kunkel 2011, 104.)

Tässä pro gradu -tutkielmassa käsitellään isovanhempien kokemuksia lapsenlapsen perhehoitajuudesta, perhesuhteiden muutoksista ja lastensuojelun antamasta tuesta. Toisessa luvussa käsitteellistän isovanhemmuutta, sen rooleja ja isovanhemmuuteen liittyviä teemoja, sekä erilaisia niin yhteiskunnallisia kuin sosiaalisia konteksteja isovanhempana kasvattajana toimimiseen. Kolmannessa luvussa käsittelen isovanhempia lastensuojelun viitekehyksessä ja syvennyn sitä myöten sukulaissijoituksiin ja isovanhempien erityisyyteen perhehoitajina.

Luvussa neljä käyn läpi tarkemmin ottaen tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet. Lisäksi selvitän aineiston hankintaan, haastatteluihin ja analyysiin liittyviä tekijöitä. Käyn luvussa neljä myös läpi eettistä pohdintaa liittyen tutkimusprosessin vaiheisiin ja sensitiiviseen tutkimusaiheeseen. Luvuissa viisi, kuusi ja seitsemän puolestaan tuon esiin tutkimustulokset, jotka ovat jakautuneet kolmeen teemaan päälukujen mukaisesti. Valotan tuloksia käyttämällä tarkoin valittuja ja havainnollistavia aineisto-otteita haastatteluista. Luvussa kahdeksan tuon esiin tutkielman johtopäätökset, pohdintaa tulosten luotettavuudesta, reflektointia tutkimusprosessista ja mahdollisia jatkotutkimuksen kohteita.

2 ISOVANHEMMUUS

2.1 Isovanhemmuuden rakentuminen perheyksikössä

Isovanhemmuutta voidaan tarkastella aikaan ja paikkaan liittyvänä ilmiönä. Nykyisovanhemmuuden luonne ja käytännöt eroavat merkittävästi esimerkiksi viidenkymmenen vuoden takaisesta. Isovanhemmuus eroaa myös nykyään yhteiskunnittain ja kulttuureittain. Isovanhemmuus rinnastetaan usein vanhuuteen, mutta on hyvä huomioida, että isovanhempien iät voivat vaihdella jopa 35-vuotiaasta satavuotiaisiin. Isovanhemmuus rakentuu kulttuuristen ja sosiaalisten normien muuttuessa, yhteiskunnallisten laajempien muutosten sekä globalisaation varassa. Isovanhemmuus nähdään aktiivisena ja dynaamisena perheikäytäntönä. Isovanhemmuus rakentuu neuvoteltujen perhesuhteiden kompleksisissa verkostoissa. (Arber & Timonen 2012, 247, 249, 252.)

Isovanhemmilla on yleensä erinomaiset mahdollisuudet osallistua lastenlapsiensa elämään, sillä perheiden ikärakenteet ovat muuttuneet yhteiskuntien teollistuttua. Elinajan pidentymisen myötä isovanhemmilla on enemmän elinvuosia aikaa viettää lastenlastensa kanssa, ja lastenlapsilla on useimmiten useampi isovanhempi elossa ja toisaalta lapsenlapsia on vähemmän isovanhempaa kohden. (Danielsbacka ym. 2020, 135, 137; Hagestad 2006, 319–320; Stelle ym. 2010, 683; Arber & Timonen 2012, 249.) Vähäinen määrä lapsenlapsia voi tarkoittaa merkityksellisempien ja pidempien suhteiden ja tunnesiteiden syntymistä isovanhemman ja lapsenlapsen välille (Arber & Timonen, 2012, 249). Isovanhemmat ovat yleisesti ottaen aiempaa terveempiä ja taloudellisesti vakaammassa tilanteessa. Isovanhemmuuden suuresta ja kasvavasta tärkeydestä nyky-yhteiskunnissa huolimatta, isovanhemmuuden teoretisointi on vajavaista. (Timonen & Arber 2012, 1–2.)

Näistä tekijöistä huolimatta yhteiskunnallinen eriarvoisuus, kuten sosioekonominen asema, vaikuttaa myös isovanhemmuuteen ja sen arkisiin käytäntöihin (Arber & Timonen 2012, 253). Isovanhemmuus näyttäytyy odotettuna ja toivottuna tapahtumana ikääntymisessä. Yli 60 prosentilla suuriin ikäluokkiin kuuluvista oli yksi tai useampi lapsenlapsi ja heihin ollaan yhteydessä yleisimmin viikoittain. Yhteydenpitoa tarkastellessa isovanhemmista läheisimpänä lapsenlapsille näyttäytyy äidinäiti, puolestaan isänisä on etäisin isovanhempi tutkimusten valossa. (Danielsbacka ym. 2020, 135, 137, 142, 145.)

Isovanhemmaksi tuleminen on jaettu Eeva-Leena Maijalan, Satu Uusiautin ja Kaarina Määtän (2013, 631–632) artikkelissa kolmeen kategoriaan: tietoon isovanhemmaksi tulemisesta, lapsenlapsen syntymään sekä elämänmuutokseen isovanhemmaksi tultua.

Isovanhemman rooliin kuvaillaan helpommaksi asettua, kuin vanhemman, sillä lapsen kasvattamisen kyvystä ollaan varmempia. Muutokset näkyvät jokaisella elämän osa-alueella ulottuen arkipäiväisiin askareisiin. Isovanhemmaksi tuleminen ja uuteen rooliin sopeutumisen myötä myös isovanhempien arvot muuttuvat. Isovanhemmuuden resursseiksi muodostuivat psyykkiset, kognitiiviset, sosiaaliset ja fyysiset resurssit. Isovanhemmuuden haasteina näyttäytyivät sopeutuminen isovanhemman rooliin, lastenlapsien kasvaminen ja kasvattaminen sekä omaan hyvinvointiin suhtautuminen. (Maijala ym. 2013, 631–632.) Isovanhemmuutta raamittavat myös kulttuuriset normit ja odotukset vanhentumisesta ja vanhuudesta. Vanhuuteen liitetään usein nykyään ajatus aktiivisesta ja menestyksekkäästä vanhentumisesta. (Arber & Timonen 2012, 252.)

Tutkimus isovanhemmuudesta painottuu isoäiteihin ja isoäitien näkökulmaan. Isoisät ovat harvoin isovanhemmuuden tutkimuksen keskiössä. Tästä johtuen käsitykset isoisyystä ilmenevät isoäiteihin keskittyneiden tutkimusten oletuksista. (Tarrant 2012, 184; Stelle ym. 2010, 686; Sandberg 2016, 143.) Tutkimuksen kiinnittymisen isoäitiyteen voidaan nähdä asettaneen isoisät asemaan, jossa isoisät nähdään erilaisina isoäiteihin nähden. Isoisät eivät näyttäyty niin tärkeinä tai merkityksellisinä, eivät ole niin aktiivisia sukupolvien välisessä vuorovaikutuksessa, eivätkä tarjoa lapsenlapsilleen siten paljoa. (Stelle ym. 2010, 686.) Sukupolvien väliset suhteet muotoutuvat sekä henkilökohtaisten että perheessä ilmenevien olosuhteiden mukaisesti. Sukupuolittuneet sukupolvien rakenteet ja suhteet voivat marginalisoida isoisyyttä ja näiden kykyä luoda uusia identiteettejä perhe-elämässä. Isoisät joutuvat neuvottelemaan monimutkaisista ja usein ristiriitaisista sukupuoli- ja sukupolvi-identiteeteistään vaihtelevissa sukupolvien välisissä suhteissa. (Tarrant 2012, 196, 198.)

Biologiset sukupolvet yhdistävät perheen eri ikäryhmiä ja ovat siten avainasemassa perheen rakenteen tarkastelussa. Isovanhemman, vanhemman ja lapsen sukupolvet perhesysteemeissä muodostavat usein selvästi tunnistettavia sosiaalisia linkityksiä eri ikäryhmiä edustavien yksilöiden välille. (Morgan & Kunkel 2011, 98.) Isovanhemmuuden käytöjen nähdään rakentuvan vuorovaikutuksessa niin kahden kuin kolmen sukupolven välisissä suhteissa (Arber & Timonen 2012, 248). Virpi Timonen ja Sarah Arber (2012, 9) tuovat esiin, että niin kutsutun keskimmäisen sukupolven, eli isovanhempien omien lasten suhteet vanhempiinsa vaikuttavat voimakkaasti isovanhemman ja lapsenlapsen väliseen suhteen laatuun. Myös Vanessa May, Jennifer Mason ja Lynda Clarke (2012, 149) tuovat esiin vanhempien näyttäytyvän portinvartijoina isovanhemman ja lapsenlapsen välisessä suhteessa, sekä isovanhemman osallistumista määrittävän usein vanhemman halu

ja tarve. Vanhemman asettamien rajojen ja tarpeiden vuoksi isovanhemmilta saattaa puuttua itsemääräämisoikeus suhteissaan lapsenlapsiinsa (May ym. 2012, 155).

John Condon, Mary Luszcz ja Ian McKee (2020, 350) osoittivat Australiaan sijoittuvassa tutkimuksessaan, että isovanhemman tyytyväisyydellä rooliinsa sekä isovanhemman ja lapsenlapsen välisellä kiintymyksellä on vahva keskinäinen suhde. Sukupolvien välisten suhteiden yhtenäisyys tai ristiriitaisuus vaikuttavat isoisien ja lastenlastensa vuorovaikutussuhteiden laatuun (Tarrant 2012, 198). Gunhild O. Hagestadin (2006, 323) mukaan vanhempien ja isovanhempien välisten sukupolvien väliset suhteet vaikuttavat merkityksellisesti isovanhemman ja lapsenlapsen välisen suhteen laatuun.

Perhesukupolvien välinen epävirallinen auttaminen on erittäin yleistä, vaikka pääasiallisesti hyvinvointivaltiona yksilön hyvinvoinnin turvaaminen on yhteiskunnan vastuulla. Perheen kodin ulkopuolella asuvista sukulaisista tai perheenjäsenistä suurimpina avunlähteinä näyttäytyvät isovanhemmat ja lapset. Omille aikuisille lapsille annetuista avusta yleisintä on lastenhoitoapu, joka kertoo osakseen omaksutusta isovanhemman roolista. Isovanhemmat auttavat aikuisia lapsiaan myös muuten käytännöllisesti, taloudellisesti ja emotionaalisesti. Isovanhempien muodostama lastenhoitoapu on monimuotoista ja pitää yleisimmin sisällään yhdessäoloa ja hoivaamista, mutta myös matkustelua, leikkimistä ja harrastuksiin viemistä. (Hämäläinen & Tanskanen 2020, 108–111; Danielsbacka ym. 2020, 137.)

2.2 Isovanhemmuuden rakentuminen yhteiskunnallisesti ja sosiaalisesti

Isovanhemmat voidaan nähdä turvaverkkona täyttämässä rakoja lapsen tarpeiden ja yhteiskunnan ja ydinperheen tarjoaman välillä (Hagestad 2006, 329). Isovanhempien antaman lastenhoitoavun esiintyvyydelle ja intensiteetille on vahva näyttö Euroopassa. Lastenhoitoavun tarpeeseen ja kykyyn antaa lastenhoitoapua vaikuttavat sosiodemografiset tekijät, kuten yksilön työtilanne ja ikä, jotka näyttäytyvät lähes universaaleina eri maiden välillä. (Hank & Buber 2009, 67.)

Tätä ajatusta tukee Valeria Bordonen, Bruno Arpinon ja Arnstein Aassven (2017) tutkimus Euroopan maiden perhepolitiikan ja työssäkäyvien äitien tarpeiden vaikutuksista isovanhempien antamaan lastenhoitoapuun. Tutkimuksesta käy ilmi, että isovanhempien päivittäinen osallistuminen lastenhoitoon on yleistä sellaisissa yhteiskunnissa, joissa

perhepolitiikka ei tue yhteiskunnallisia tukitoimia, kuten päivähoitoa ja rahallisia etuuksia, ja joissa naisten työmarkkinat näyttävät joustamattomina. (Bordone ym. 2017, 848–849.)

Tällaisia vähäisen yhteiskunnallisen tuen maita ovat esimerkiksi Puola ja Välimeren maat, kuten Italia, Kreikka ja Espanja. Puolestaan esimerkiksi Ranskan ja Pohjoismaiden perhepolitiikka vähentää isovanhempien tarvetta säännölliseen lastenhoitoapuun, sillä yhteiskunnallinen tuki näyttää vahvana julkisena lastenhoitona ja runsaina vanhempainvapaina. Lisäksi yhteiskunnallisilla tukitoimilla naisten työssä käymisen edellytykset täyttyvät ilman tarvetta nojautua isovanhempien säännölliseen lastenhoitoapuun. Kuitenkaan pelkät yhteiskunnalliset rakenteet eivät muodosta tarvetta isovanhemman ja lapsenlapsen väliselle ajanvietolle ja mahdolliselle lastenhoitoavulle. (Bordone ym. 2017, 848–849, 866–868.) Karsten Hank ja Isabella Buber (2009, 69) toteavat kuitenkin, että isovanhempien lastenhoitoapu viittaa hyvinvointivaltioiden palveluiden ja perheen sukupolvien välisen auttamisen kompleksiseen vuorovaikutukseen, joka muovaa työ- ja perhe-elämän välistä yhtälöä.

Isovanhemmuutta, vanhemmuutta ja lapsuutta voidaan tarkastella kolmen sukupolven näkökulmasta (Esim. Hagestad 2006). Yleinen näkemys on, että vanhemmat toimivat portinvartijoina isovanhemman ja vanhemman välisessä suhteessa, varsinkin lastenlasten ollessa nuoria (Hagestad 2006, 323). Tarrant (2012, 197) tuo esiin, että perhedynamiikan muuttumisella on seurauksia isoisien sukupolvien välisiin suhteisiin. Useimmiten kompleksisimmat ja aktiivisimmat isovanhempi-lapsenlapsi suhteet syntyvät äidin suvun sisällä isoäidin ja lapsenlapsen välille (Hagestad 2006, 323). Perhesysteemeissä tapahtuvilla kriiseillä, kuten keskimmaisessä sukupolvessa tapahtuvalla avioerolla, on puolestaan vaikutuksia kaikkien kolmen sukupolven välisiin suhteisiin (Tarrant 2012, 197). Tämän vuoksi vanhemman ja lapsen välinen suhde näyttää aikuisisten sukupolvissa kriittisenä tekijänä isovanhemman ja lapsenlapsen välille syntyvien siteiden laadulle (Hagestad 2006, 323). Lisäksi isovanhemman ja lapsenlapsen maantieteellinen etäisyys voidaan nähdä merkityksellisenä tekijänä kahden välisen vuorovaikutussuhteen syntymiselle (Åkerlund 2019, 185).

Leslie A. Morgan ja Suzanne Kunkel (2011, 111) määrittävät isovanhemman roolin vaihtelevan vapaaehtoisesta ja ajoittaisesta täysiaikaiseen ja suuren vastuun rooliin, jossa isovanhempi toimii kasvattajana. Vanessa May, Jennifer Mason ja Lynda Clarke (2012, 142, 145–146) tuovat artikkelissaan esiin isovanhemmuuden sosiaalisen normiston

näkökulmasta, että hyvä isovanhempi ei sekaannu tarpeettomasti ydinperheeseen, mutta on läsnä, pysyvä ja tukena vanhemmuudelle. Sekaantuminen ja puuttuminen nähdään hyväksyttävänä, mikäli ydinperheessä ilmenee jonkinlainen sekaantumisen tai puuttumisen oikeuttava kriisi. Osallistumisen ja sekaantumisen välisen rajan määrittäminen näyttääytyy haastavana ja vuorovaikutuksessa syntyvänä. Odotukset isovanhemman osallistumiseen ja läsnäolon pysyvyyteen aiheuttavat ristiriitaa itsemääräämisoikeuteen ja itsenäisyyteen, mitkä nähdään myös vahvana sosiaalisina normeina ja osana aktiivista ja menestyksestä vanhentumista. (May ym. 2012, 144, 153–154.) Sekaantumista ja puuttumista on tutkittu lähisuhdeväkivallan kontekstissa sekä lastenlasten (esim. Åkerlund 2019) ja isovanhempien (esim. Sandberg 2016) näkökulmista.

Nina Åkerlund (2019) on selvittänyt artikkelissaan ruotsalaisten lastenlasten näkökulmia isovanhempien reaktioista lähisuhdeväkivaltaan. Reaktiot jakautuivat lasten näkökulmissa hyödyllisiin, hyödyttömiin ja toivottuihin reaktioihin. Läheiset ja läsnä olevat isovanhemmat usein tarjosivat hyödyllisiä reaktioita lähisuhdeväkivaltaan tarjoamalla turvaa, tukea ja normaaliutta sekä ottamalla selkeästi uhrien puolen asetelmassa. Kaukaisemmat isovanhemmat puolestaan reagoivat hyödyttömällä tavoilla lasten näkökulmasta, kuten olemalla tekijän puolella, jättäen huomioimatta väkivallan ja käyttäytyen ikään kuin väkivaltaa ei olisi tapahtunut. Lapsenlapset toivoivat isovanhempien puuttuvan lähisuhdeväkivaltaan. Lastenlasten voidaan tulkita ajattelevan vanhemmuutta elämän mittaisena velvollisuutena. Siksi isovanhemmilla on oikeus puuttua tilanteisiin ja ottaa tilanteet puheeksi vanhemman kanssa, joissa vanhemman käyttäytyminen vaikuttaa negatiivisesti lapsenlapsen hyvinvointiin. (Åkerlund 2019, 191–192.)

Linn Sandberg (2016) tuo artikkelissaan esiin ruotsalaisten isovanhempien käsityksiä omista reaktioistaan koskien lapsenlapsen vanhempien välistä lähisuhdeväkivaltaa. Isovanhemmat vahvistavat käsitystä läsnäolon normista, mutta käsitykset läsnäolosta ilmenivät tukena olemisen ehdottomuutena sekä jatkuvana valmiutena puuttua ja auttaa. Käytännössä isovanhempien läsnäolo sai kuitenkin erilaisia muotoja aktiivisista interventiosta ja lapsen turvaamisesta väkivallalta passiiviseen puskurina toimimiseen. Vaikka lähisuhdeväkivallan ajatellaan muodostavan sellaisen tilanteen, jossa isovanhemman puuttuminen nähdään hyväksyttävänä, isovanhemmat kokivat ristiriitaa lapsenlapsen suojelemisen ja vanhemmuuteen puuttumisen välillä. Isovanhemmat pyrkivät läsnäolollaan lapsenlapsen suojelemiseen, mutta toisaalta harkitsevat puuttumista siten, ettei lisäharmia tapahdu eikä tilanne pahene. Näiden kahden välinen ristiriita aiheutti isovanhemmissa voimattomuuden tunnetta. (Sandberg 2016, 139–141, 143.)

Katharina Herlofson ja Gunhild O. Hagestad (2012, 41–42) käsittelevät artikkelissaan, kuinka väestörakenteen muutokset, hoivakäytäntöjen vaihtelut sekä naisten työskentely edistävät isovanhemmuuden muutoksia Euroopassa. Artikkelissa nostetaan esiin kolme erilaista käsitystä isovanhemmuudesta: äidin pelastajana, perheen pelastajana ja lapsen pelastajana. Yhteiskunnissa, joissa lapsiperheiden tuki on vähäistä, isovanhemmuuden vastuu näyttäytyy säännöllisenä ja kattavana, äidin työskentelyn mahdollistajana, toisin sanoen äidin pelastajana. (Herlofson & Hagestad 2012, 41–43.) Isovanhemmat voidaan nähdä toimivan korvaajina yhteiskunnallisille lapsiperheiden tuille (Arber & Timonen 2012, 254).

Yhteiskunnissa, joissa tuen tarkoituksena on vähentää perhe-elämän ja työn välistä ristiriitaa, isovanhemmuus näyttäytyy lisäapuna ja tukena arjessa, eli perheen pelastajana (Herlofson & Hagestad 2012, 41–43). Isovanhemmat toimivat taustatukena tilanteissa, joissa lastenhoitoapu on äkillistä, ja näin ollen täydentävät lastenhoitopalveluita (Arber & Timonen 2012, 253). Lapsen pelastajaksi kuvataan sellaista isovanhempaa, joka toimii lapsen kasvattajana ilman lapsen biologisen vanhemman läsnäoloa. Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi vanhemman sairastuminen, työperäinen maastamuutto, päihiteidenkäyttö, vankeus tai köyhyys. Isovanhemman rooli lapsen pelastajana on jokseenkin yleinen Aasiassa, Afrikassa ja Yhdysvalloissa. Euroopan maissa isovanhemmat toimivat kuitenkin harvoin lapsen päävastuullisena kasvattajana. (Herlofson & Hagestad 2012, 41–43.)

Äidin pelastaja -malli ja lapsen pelastaja -malli eroavat toisistaan, mutta jakavat kuitenkin samankaltaisia piirteitä. Yhdysvalloissa molemmissa malleissa isovanhemman huolenpidon tarpeen voidaan nähdä alkavan useimmiten tahattomasta kriisistä tai tapahtumasta vanhemman elämässä. Isovanhemmalle usein ainoa ratkaisu on väliintulo, eikä huolenpitäjän rooliin valmistautumiselle jää aikaa. Yhdysvalloissa huolta pitävä isovanhempi on usein afroamerikkalainen ja sosioekonomiselta asemaltaan heikommassa lähtökohdassa. Hoitovastuussa toimiminen useimmiten vähentää isovanhemman taloudellisia, terveydellisiä ja sosiaalisia resursseja entisestään, jotka helpottaisivat lapsenlapsen kasvattamisesta syntyviä stressitekijöitä. Lisäksi auttamisen resurssit usein laskevat sukupolvien välillä isovanhempien saadessa vähän tai ei ollenkaan vastavuoroisuutta avussa keskimmäiseltä sukupolvelta. (Baker & Silverstein 2012, 54–55.)

Kiinan maaseudun kontekstissa isovanhemmat toimivat lapsenlapsesta huolta pitävänä useimmiten vanhempien työperäisen muuttamisen seurauksena. Tätä ilmiötä kuvataan

perheen maksimoimiseksi ja tilanne on usein strateginen valinta perheen taloudellisen tilanteen parantamiseksi ja on hyödyllinen jokaiselle kolmelle sukupolvelle. Yhdysvallat eroavat Kiinan maaseudun mallista siten, että Kiinassa lastenlasten kasvattaminen perustuu usein isovanhemman riittävään kasvatustaitoihin pohjattuun päätökseen. Toisin sanoen, jos isovanhemman kyky pitää huolta on laskenut esimerkiksi toiminnallisesta, taloudellisesta tai psykologisesta syystä, voi vanhempi päätyä muihin ratkaisuihin lapsen hoidon takaamiseksi. Vanhempi saattaa muuttaa toisaalle lapsen kanssa, vaikka tämä vaikeuttaisi työntekoa. Toisaalta vanhempi saattaa jäädä alkuperäiselle asuinpaikalleen lapsen kanssa, vaikka tämä mahdollisesti madaltaisi perheen taloudellista tilannetta. Mahdollisuutena on myös valita kasvattajaksi joku toinen henkilö isovanhemman sijaan, jolla on riittävä kyky kasvattaa ja pitää huolta lapsesta. Useimmiten pääasiallisena huolta pitävänä isovanhempana toimii isoäiti, mutta Kiinassa useimmat isoäidit ovat naimisissa, toisin kuin Yhdysvalloissa. Isovanhemmat Kiinassa ovat useimmiten osa suurempaa perhesysteemiä. (Baker & Silverstein 2012, 55, 68.)

Edeltävään viitaten on kuitenkin otettava huomioon, että lähtökohdat isovanhemman roolille huolta pitävänä aikuisena vaihtelevat myös yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti. (Baker & Silverstein 2012, 55.) Herlofson ja Hagestad (2012, 28) nostavat esiin kulttuurisista ja väestötieteellisistä tekijöistä johtuvia eriäviä käsityksiä isovanhempien asemasta ja roolista perheyhteisöissä. Eurooppalaisessa tutkimuksessa nousee harvoin esiin ajatus isovanhemmista tarpeettomina tai lasten pelastajina (Herlofson & Hagestad 2012, 28). Hagestad (2006, 325) suhtautuu kriittisesti ajatukseen isovanhemmista tarpeettomana hyvin toimivassa kahden vanhemman taloudessa ja ajattelee isovanhemmuuden ytimenä olevan läsnäolon ja tuen tarvittaessa vanhemmille.

3 ISOVANHEMMAT LASTENSUOJELUN VIITEKEHYKSESSÄ

3.1 Lastensuojelun sijaishuolto ja sukulaissijoitus

Lastensuojelulain (417/2007) 1§ määrittää lain tarkoituksiksi turvata lapsen oikeuden turvalliseen kasvuympäristöön, monipuoliseen ja tasapainoiseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelu voidaan karkeasti jakaa lastensuojelutarpeen selvittämiseen, avohuoltoon, sijaishuoltoon ja jälkihuoltoon. Lain 34 §:n mukaan lastensuojelun avohuollon tukitoimiin on ryhdyttävä, kun lastensuojelun tarve on todettu. Lain 40 §:n mukaan lapselle on järjestettävä sijaishuoltoa ja hänet on otettava huostaan, mikäli lapsen huolenpidossa tai kasvuolosuhteissa ilmenevät puutteet uhkaavat vakavasti vaarantaa hänen terveytensä ja kehitystensä, tai mikäli lapsi itse vakavasti vaarantaa päihteidenkäytöllä, rikollisella teolla tai muulla käyttäytymisellä omaa terveyttä tai kehitystä. Huostaanottoon voidaan ryhtyä kuitenkin vain, mikäli avohuollon tukitoimet eivät ole riittäviä tai sopivia huolenpidon toteuttamiseksi lapsen edun mukaisesti. Edeltävien lisäksi sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. (Lastensuojelulaki 13.04. 2007/417.)

Tarja Pösö (2016a, 11) käsitteellistää huostaanoton merkitsevän viimesijaista julkisen vallan päätöstä ja interventiota, joiden tavoitteena on edistää lapsen oikeuksia ja etua. Päätös ja interventio kohdistuvat sekä perhe- että vanhemmuussuhteisiin sellaisissa tilanteissa, joissa lapsen vanhemmat eivät kykene vastaamaan lapsen kasvatuksesta ja hoidosta sellaisilla tavoilla, jotka olisivat yhteiskunnallisesti hyväksyttäviä. Huostaanotto interventiona pohjautuu lainsäädännön mukaiseen päätökseen, joka samanaikaisesti rajoittaa ja edistää yksilön perus- ja ihmisoikeuksia. Huostaanottopäätöksen myötä lapsen hoito ja huolenpito siirtyy vanhempien kodista sijaishuoltoon, eli julkiseen kotiin. (Pösö 2016a, 11–12, 16.) Sijaishuollon muodon ja sijaishuoltopaikan valinnassa vaaditaan lapsen ja hänen yksilöllisen elämäntilanteensa mukaan muotoutunutta päätöksentekoa (Laakso 2013, 106).

Sijaishuoltoa voidaan järjestää eri muodoissa. Suurimmassa osassa maita sijaishuollon järjestäminen voidaan jakaa kolmeen eri muotoon, joita ovat tavallinen perhehoito, ryhmä- tai laitoshoido sekä sukulaissijoitus. Tavallisessa perhehoidossa lapsen huollosta vastaa sijaisperhe, ryhmä- tai laitoshoidossa lapsen hoito perustuu ammatilliseen osaamiseen ja sijaishuoltopaikassa asuu usein myös muita lapsia. Sukulaissijoituksessa lapsen hoidosta vastaa useimmiten lapsen perheenjäsen, sukulainen tai harvemmin perheen ystävä tai tuttu. (Andersen & Fallesen 2015, 69.) Suomalaisessa lastensuojelujärjestelmässä

lapsi voidaan sijoittaa perhehoitoon, ammatilliseen perhekotiin, lastensuojelulaitokseen tai muuhun lapsen tarpeen mukaiseen hoitoon. Sukulaissijoituksena voidaan pitää lapsen biologisen sukulaisten, kuten tädin, sedän tai isovanhemman tai muuten lapselle entuudestaan tärkeän henkilön ryhtymistä sijaisvanhemmaksi. (Lastensuojelun käsikirja THL.)

Kuten jo aiemmin todettua, lainsäädännön näkökulmasta perhehoito on ensisijainen sijaishuollon muoto (esim. Pösö 2016a, 19; Enroos 2016, 226). Perhehoitolain (363/2015) 1 §:n toisen momentin mukaan perhehoidon tavoite on antaa perhehoidossa olevalle henkilölle mahdollisuus kodinomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin sekä edistää hänen perusturvallisuuttaan ja sosiaalisia suhteitaan. Lastensuojelun perhehoito pohjautuu lastensuojelulakiin ja on siten julkinen hallintotehtävä. Huostaanotetun tai avohuollon sijoituksessa olevan lapsen hoito ja kasvatusta on lastensuojelun perhehoidon pääsisältö. (Araneva 2018, 8–9.) Perhehoidossa sijaisvanhemmat kasvattavat ja hoitavat huostaanotettua lasta omassa kodissaan. Sijaisvanhemmuuteen ei vaadita ammatillista koulutusta, mutta sijaisvanhemmat käyvät sijaisperhevalmennuksen, eli PRIDE-valmennuksen. (Laakso 2013, 7.)

Sukulaissijoitusta tulee harkita läheisverkoston kartoituksen yhteydessä. Huostaanottoon ja sijoittamiseen nähden ensisijainen ratkaisu läheisverkostokartoituksen perusteella olisi löytää lapselle oheishuoltaja jo olemassa olevien huoltajien rinnalle (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361). On kuitenkin mahdollista, että läheisverkoston kartoituksen yhteydessä päädytään lopputulemaan, jossa pelkkä huoltoratkaisu olisi lapsen edun vastainen tai läheisverkoston henkilöt eivät ole halukkaita ryhtymään lapsen huoltajaksi. Tällöin lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä arvioi, onko lapsen sijoittaminen lastensuojelullisena toimenpiteenä sukulais- tai läheisverkostoon kuuluvalla lapsen edun mukaista. Etua arvioidessa tulisi verrata sukulais- tai läheisverkostoratkaisua sijaishuoltona muuhun sijaishuollon järjestämismahdollisuuteen. (Araneva 2018, 92.)

Lapsen sijoittamisen yhteydessä lapsen sukulaisten harkitseminen sukulaissijaisperheeksi ei välttämättä aina toteudu, vaikka Lapsen oikeuksien sopimus ohjaa harkitsemaan sukulaisten asemaa lapsen kasvattamisessa vieraisiin sijaisperheisiin nähden. Osa sukulaissijoituksista toteutuukin vain siksi, että lapsen sukulaiset tai tuttavaperheet itse ilmaisevat olevansa valmiita ottamaan lapsen. (Farmer & Moyers 2008, 72–73.)

Jay Peters (2005) on tutkinut Yhdysvalloissa sosiaalityöntekijöiden ajatuksia, näkemyksiä sekä uskomuksia sukulaissijoituksena toteutetusta sijaishuollosta. Näkemykset sukulaissijoituksista jakautuivat niin positiivisiin kuin negatiivisiin tekijöihin ja muodostuvat

näin ollen ristiriitaisiksi. Myös Lina Ponnert (2017) on tarkastellut ruotsalaisten sosiaali-työntekijöiden näkemyksiä sukulaissijoituksesta verrattuna sijoitukseen vieraaseen perheeseen. Vieraan sijaisperheen näkökulmasta vakaus liitettiin neutraalina osapuolena pysymiseen huolta pitävien joukossa, jolloin lapselle jäi tilaa pitää yhteyttä kaikkien sukulaisten tasapuolisesti. Sukulaissijoituksissa vakauden ajateltiin olevan osana emotionaalista ja käytännöllistä tuttuutta sekä lapsen tarvetta syvempään yhteyteen tiettyjen sukulaisten kanssa. (Ponnert 2017, 1091.)

Sukulaissijoituksella on useita positiivisia merkityksiä. Esimerkiksi Anna-Liisa Koisti-Auer (2006, 3) on todennut sukulaissijoituksen tukevan lapsen identiteetin rakentumista sekä vahvistavan yhteenkuuluvuuden tunnetta sijaisperhettä kohtaan. Tärkeimpänä tekijänä sijaishuollon onnistumista tarkastelevissa tutkimuksissa ilmenee lapsen ja hoitavan henkilön välinen suhde (Laakso 2013, 29). Lisäksi sukulaissijoituksella voidaan mahdollistaa lapsen yhteyden jatkuvuus biologisiin vanhempiin (Houston ym. 2018, 228). On myös osoitettu, että sukulaissijoitus madaltaa riskiä sijoituksen katkeamiseen ja siten lisää pysyvyyttä (Andersen & Fallesen 2015, 76–78).

Kati Kallinen (2017) käsittelee artikkelissaan sukulaisilleen sijoitettujen lasten antamia merkityksiä kodille ja perhesuhteille. Sukulaissijoitetut lapset antoivat kodilleen myönteisiä ja ristiriitaisia merkityksiä. Sukulaissijaiskoti luo jatkuvuutta, pysyvyyttä ja turvallisuutta sijoitettujen lasten elämään. Myös elämänmuutokseen sopeutuminen oli helpompaa lapsille sukulaissijoituksen myötä. Tuttuun kotiin muuttaminen näyttäytyy lapsen näkökulmasta turvallisemmalta vaihtoehdolta, kuin vieraaseen sijaisperheeseen sijoitus. Sukulaissijoitukseen liittyi lapsen näkökulmasta myös epäselvyyksiä sijoitukseen ja sen kestoon liittyen. Lisäksi sukulaissijoitetut lapset kokivat tutusta kodista huolimatta vierautta ja sitä myöten sopeutumisvaikeuksia uusiin tilanteisiin sekä epävarmuutta tulevaisuudesta. (Kallinen 2017, 213–216; Hämäläinen 2012, 105–108.)

Kati Hämäläinen (2012, 107) havaitsi tutkimuksessaan, ettei tuttu sijaiskoti sukulaissijoituksen myötä vähennä sijoituksen väliaikaisuuden tuntua huostaanotettujen lasten näkökulmasta. Sukulaissijaiskoti näyttäytyi tuttuna kotina, mutta yhtä lailla väliaikaisena kuin vieraaseen sijaiskotiin sijoitettujen lasten näkökulmasta. Huostaanotetut lapset ovat sidoksissa entisyyteensä, mikä estää sopeutumista sijaiskotiinsa sukulaissijoituksesta huolimatta. (Hämäläinen 2012, 107–108.)

Kallinen (2020) on tutkinut sukulaisilleen sijoitettujen lasten perhesuhteita sekä sitä, mistä perhesuhteet muodostuvat sijaishuollon aikana. Merkittävimpinä, mutta myös

monitulkintaisimpina perhesuhteina sijoitetut lapset ilmaisivat biologisen perheensä. Myös sukulaissijaisperheen muodostamat perhesuhteet olivat tärkeitä, mutta eivät ensisijaisia biologiseen perheeseen nähden. Lapsen näkökulmasta kuitenkin sukulaissijaisperhehoidossa on positiivisia näkökulmia, sillä lapsilla oli tärkeitä suhteita sukulaissijaisperheen kanssa ja elämä jo entuudestaan tutun perheen kanssa näyttäytyi helpompana. (Kallinen 2020, 6–12.)

Biologisen perheen merkitys korostui perhesuhteissa siitä huolimatta, vaikka lapset olisivat olleet vauvaiästä lähtien sijoitettuna sukulaissijaisperheessä. Äidin merkitys näyttäytyi perhesuhteissa ensisijaisena, samoin biologisten sisarusten. Isän rooli oli puolestaan monimutkaisempi, sillä isät olivat poissaolevia. Suhteet sukulaissijaisperheeseen puolestaan näyttäytyivät merkityksellisinä, monimutkaisina, mutta eivät kuitenkaan ensisijaisina. Sijaisäidit näyttäytyivät läheisimpänä, sijaisisät puolestaan kaukaisimpana. (Kallinen 2020, 6–10.)

Myös Riitta Laakso (2016) on tarkastellut huostaanottoa ja sen myötä muutoksia lasten elämässä. Huostaanoton alkuvaihe näyttäytyy moninaisena, mutta muutoksia, kuten kii-reellisiä sijoituksia on ollut lapsuudessa ennen huostaanottoa. Huostaanotto näyttäytyy laajempien muutosten janana, jossa lapsen sosiaaliset suhteet rakentuvat uudelleen toistuvasti, paikkansa hakemisena uudessa yhteisössä ja sopeutumisena uuteen arkeen, käytäntöihin ja tapoihin. (Laakso 2016, 186.) Sekä kansainvälisessä että kotimaisessa tutkimuksessa kuitenkin tiedetään varsin vähän, miten ja minkälaisilla perusteilla lapsen sijaishuolto järjestetään ja sijaishuoltopaikka valitaan. (Laakso 2013, 29.)

Sukulaissijoituksen mahdollisuuden arviointi ja myöhempi tukeminen voi helposti muodostua monimutkaiseksi ja haastavaksi asiaksi. Arviointi ja tukeminen nimittäin tapahtuvat salaisuuksien, tilanteen kieltämisen ja ristiriidassa olevien lojaliteettien sekä perheen sisäisten jännitteiden keskellä. Näiden lisäksi jokainen osapuoli tuo erilaisen skaalan käsittelemättömiä tunteita, käytöksiä ja jännitteitä tilanteeseen. Esimerkiksi vanhemman päihteidenkäytöstä on voinut syntyä suuria perheen sisäisiä riitoja, jonka seurauksena perheenjäsenten suhteet ovat katkenneet. Sukulaissijoitusta tukiessa ammatillisesta näkökulmasta on ehdottoman tärkeää avoimen vuorovaikutussuhteen luominen lapseen, vanhempaan sekä perhehoitajaan. Tällöin ammattilaisella on parhaat mahdollisuudet päästä läpi salailuista, tilanteen kieltämisestä sekä saada kiinni perheverkostoa todellisuudessa koetelevista ongelmista. (Kroll 2007, 90.)

Rosi Enroos (2016, 258) tuo esiin sijaishuoltopaikan näyttäytyvän julkisena kotina, jossa henkilökohtainen ja julkinen törmäävät ja näitä sovitetaan yhteen. Kun sijaisvanhemaksi ryhtyykin sukulainen, kuten isovanhempi, lapsen huostaanoton ja sijoituksen myötä myös hänen kodistaan tulee julkinen, jossa lapsen elämän järjestämisessä ovat useat tahot mukana. Huostaanoton myötä muodostuu myös kompleksisia suhdeverkostoja niin lapsen kuin perhehoitajan välille, mutta myös lapsen ja muiden ihmisten välisissä suhteissa. (Enroos 2016, 258–259.)

3.2 Isovanhempien perhehoitajuuden erityisyys kansainvälisessä tutkimuksessa

Englantilaisesta tutkimuksesta käy ilmi, että sukulaissijoituksessa yleisimmin lapsen kasvattajiksi ryhtyivät isovanhemmat. Äidinäidit korostuivat isovanhempien ryhmässä, mutta myös isän puolen isovanhemmista osa ryhtyivät sukulaissijaisperheeksi. Isovanhempien jälkeen sukulaissijaisperheeksi useimmiten ryhtyivät tädit ja sedät. (Farmer & Moyers 2008, 50.) Vaikka länsimaissa lastensuojelupolitiikka korostaa pysyvyyttä, tutkimuksista ilmenee, että sijoitusten katkeaminen näyttäytyy suurena ongelmana lastensuojelussa. Sukulaissijoitus kuitenkin yleensä ennustaa pysyvyyttä sijaishuollossa, ja perhehoitajina toimivat sukulaiset näyttäytyvät sitoutuneemmilta ja sinnikkäämmiltä lapseen nähden. (Holtan ym. 2013, 1088–1089; myös Farmer & Moyers 2008, 73, 95). Perhehoitajina toimivien isovanhempien kohdalla sijoitus katkeaa verrattaen muihin ryhmiin harvoin (Farmer & Moyers 2008, 94).

Kansainvälisessä tutkimuksessa ollaan yhtä mieltä siitä, että sukulaissijaisvanhemmat kohtaavat ainutlaatuisia haasteita toimiessaan sijoitetun lapsen perhehoitajina. Perhehoitajina toimivien sukulaisten tarpeet eroavat toisistaan riippuen sukulaissuhteesta. Esimerkiksi isovanhemmat perhehoitajina kohtaavat erilaisia haasteita liittyen perhehoitajuuteen, kuten päivittäisten aktiviteettien väheneminen ja heikompi fyysinen ja henkinen terveys. Perhehoitajat kokevat usein stressiä huolenpitäjän roolistaan. (Houston ym. 2018, 228–229). Perhehoitajina toimivat isovanhemmat näyttäytyvät kansainvälisessä tutkimuksessa myös taloudellisesti heikompi osaisina (Farmer & Moyers 2008, 74).

Vaikka isovanhempi olisikin ensisijaisesti lapsesta huolta pitävä ja vastuuta kantava osapuoli, sukulaissijaisperheet ovat aina kolmikkoja, jotka muodostuvat isovanhemmista, lapsesta ja biologisista vanhemmista (Green & Goodman 2010, 1358). Perhehoitajana toimivien sukulaisten suhteet lapsen vanhempiin ovat yleensä haasteellisemmat

verrattuna vieraisiin perhehoitajiin (Farmer & Moyers 2008, 74). Sijoittaessa sukulaissijaisperheeseen tulisi kuitenkin huomioida, etteivät onnistuneet suhteet ole automaatio, eikä sijoitus vähennä lapsen kokemien tunteiden merkitystä. Sosiaalityöntekijällä ja perhehoitajilla on merkityksellinen rooli lapsen suhteiden tukemisessa sekä biologiseen perheeseen että sukulaissijaisperheeseen nähden. (Kallinen 2020, 12.)

Susan Gairin, Ines Zuchowskin, Lynn Munnsin, Ross Thorpen ja Debbie Hendersonin (2018, 689–690) mukaan lapsi- ja perhepalveluissa on tärkeää ymmärtää isovanhempien määrällisesti kasvava rooli lapsesta huolta pitävänä henkilönä. Isovanhemmat ovat yleensä halukkaita olemaan lapsenlapsensa tukena ja turvana sekä toimimaan pysyvänä johtona lapsenlapsen ja läheisverkoston välillä. Isovanhemmilla on kallisarvoista tietoa lapsen ja perheen tilanteista, historiasta sekä tapauskohtaisista heikkouksista. Isovanhemmat haluavat osallistua lasta koskevaan päätöksentekoon. Isovanhemmat kuitenkin kokevat, ettei heidän tietoansa tai tarjottavaa resurssia oteta palveluissa vastaan, eikä isovanhemmilla siten ole merkitystä. Isovanhempien eksklusiolla lastensuojeluprosessista voi olla negatiivisia vaikutuksia lasta koskevaan päätöksentekoon lapsen edun näkökulmasta sekä lapsen ja läheisverkoston suhteet ja yhteydenpito voivat muodostua puutteelliseksi tai katketa kokonaan. Isovanhemmat itse kokevat heidän läsnäolollaan olevan positiivisia vaikutuksia lapsen hyvinvointiin. (Gair ym. 2018, 689–690.)

Syyt isovanhempien ryhtymiseen lapsenlapsen hoidosta vastaavaksi tahoksi vaihtelevat. Näitä syitä ovat esimerkiksi vanhemman sairastuminen, kuolema, lapsen hylkääminen tai kaltoinkohtelu, vankeus, päihteidenkäyttö tai perheväkivalta. Kuitenkin useimmiten vanhemman kyvyttömyyteen toimia kasvatuksesta vastaavana liittyy päihteidenkäyttöä. (Taylor ym. 2017, 247.) Lastenlasten kasvatusvastuu siirtyy isovanhemmille usein hyvin vähällä tai olemattomalla ennakkotiedolla ja roolin muuttuminen kasvatusvastuulliseksi näyttäytyy usein emotionaalisenä haasteena (Bundy-Fazioly ym. 2013, 447, 456).

Isovanhempien kokemukset näyttäytyvät vaihtelevina koskien lastensuojelua Australiassa. Isovanhemmat jäivät usein yksin ja ilman riittävää tukea huoltajuuteen ja perheoikeuteen liittyvien kysymyksien kanssa. Isovanhempien ilmaistessa halukkuutensa hakea lapsenlapsen huoltajuutta lastensuojelun asiakkuus usein päätettiin. Tilanne näyttäytyi isovanhempien silmin haasteellisenä, sillä huoltosuhde lapsenlapseseen ei ollut virallinen ja oikeusprosessi aiheutti sekä emotionaalista että taloudellista kiistaa isovanhemman ja vanhemman välillä. Isovanhempien epävirallinen huolenpito osoittautui haasteelliseksi jättäen isovanhemmat voimattomiksi vanhempien huolto- ja tapaamisvaatimusten ja

yhtäkkisten ilmaantumisten kanssa. Isovanhemmat kokivat myös kiristystä vanhempien taholta liittyen lapsiin ja rahaan. Nämä tekijät aiheuttivat isovanhempien kokemusten mukaan rakoilua isovanhempien ja vanhempien välisissä suhteissa. (Taylor ym. 2017, 249–250.)

Brynna Kroll (2007) on kirjallisuuskatsauksessaan tutkinut vanhemman päihteidenkäytöstä ja lapsen sijoituksesta isovanhemmilleen kumpuavia dilemmoja. Vanhemman päihteidenkäytöstä ja lapsen sukulaissijoituksesta käy ilmi, ettei sukulaissijoitus isovanhempien luo ole ongelmaton ratkaisu. Sukulaissijoitus ratkaisuna lisäsi lasten näkökulmasta epämääräisyyttä siitä, kuka pitää heistä huolta. Lisäksi konfliktit vanhempien käytöksestä olivat yleisiä. Yllättävänä näkökulman kävi myös ilmi, että sukulaissijoitus laskee vanhempien motivaatiota lopettaa päihteidenkäyttö, sillä vastuu lapsesta poistuu vanhemmalta, mutta kiintymyssuhde saa mahdollisuuden parempaan jatkuvuuteen vanhemman ja lapsen välillä. Perhettä pidetään yhtenä tärkeimpänä tuen lähteenä päihteidenkäytön lopettamiseksi. (Kroll 2007, 87.)

Yolanda Green ja Catherine Goodman (2010) ovat puolestaan tutkineet Yhdysvalloissa vanhempien osallistumista sekä viralliseen että epäviralliseen sukulaissijoitukseen isovanhempien luona. Vanhempien osallistuminen jakautui kolmeen kategoriaan, joita olivat korkea, kohtalainen ja matala osallistuminen. Virallisessa sukulaissijoituksessa vanhempien osallistuminen jäi kohtalaisen tai matalan osallistumisen tasolle. Epävirallisessa sukulaissijoituksessa puolestaan korkea osallistuminen oli yleisempää. Vanhempien osallistumiseen vaikuttivat isovanhemman ja biologisen vanhemman läheisyys, isovanhemman tyytyväisyys elämäänsä, lapsen ikä, lastensuojelun osallisuus ja sukulaissijoituksen muoto. (Green & Goodman 2010, 1360–1362.)

4 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

4.1 Tutkimustehtävät ja aineiston koostumus

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia merkityksiä huostaanotetuille lapsenlapsien perhehoitajina toimivat isovanhemmat antavat perhehoitajuudelle sekä millaisia kokemuksia isovanhemmilla perhehoitajuudesta on. Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteenä on tyypillisesti pyrkimys ymmärtää tutkimuksen ilmiötä sen kohderyhmän näkökulmasta (esim. Juuti & Puusa 2020, 9). Tutkimus kohdistuu siten suoraan perhehoitajina toimiviin isovanhempiin ja pyrkii antamaan äänen isovanhempien kokemuksille, ajatuksille ja tunteille. Ilmiön ymmärtämiseen tarvittavaa tietoa ei olisi tavoitettu muilla tavoin, kuten esimerkiksi välillisesti ammattilaisten kautta (esim. Kallinen ym. 2018, 112).

Perhehoito on ensisijainen sijaishuollon muoto ja huostaanotto vaatii aina läheisverkoston kartoittamista sijaishuollon järjestämistä varten. Vaikka käytän sukulaissijoitusta käsitteenä tutkimuksessa, kohdistan mielenkiinnon vain perhehoitajina toimiviin isovanhempiin. Perustelen rajausta ilmiön kompleksisuudella. Huostaanotto muodostaa väistämättä kriisin perheessä ja luo tilanteen tämän tutkimuksen kontekstissa, jossa vanhempi joutuu joko vapaaehtoisesti tai vastentahtoisesti antamaan lapsensa oman vanhempansa kasvatettavaksi ilman määräaikoja. Perhehoitajuus muuttaa sosiaalisia suhteita ja valtasuhteita perheen kesken.

Tässä pro gradu -tutkielmassa tavoitteena on vastata seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Millaisia merkityksiä isovanhemmat antavat perhehoitajuudelle?
2. Millaiseksi perhesuhteet ovat muovautuneet sukulaissijoituksen myötä?
3. Millaista tukea perhehoitajina toimivat isovanhemmat saavat tai toivoisivat saavansa?

Olen kerännyt tutkimusaineiston syksyn 2021 aikana haastattelun keinoin. Aiheen kannalta oli tärkeää suunnata aineiston keruu suoraan tutkimuskohteeseen, eli perhehoitajina toimiviin isovanhempiin, ja siten välttää välillisen tiedon muodostumista. Perhehoitajina toimivat isovanhemmat tavoitettiin erään kaupungin lastensuojelun kautta. Isovanhempien kontaktoinnista sovittiin kaupungin yhteyshenkilön kanssa siten, että perhehoitajina toimivien isovanhempien vastuutyöntekijät ottivat yhteyttä isovanhempiin ja kertoivat tutkimuksesta ja mahdollisuudesta osallistua tutkimukseen. Vastuutyöntekijät välittivät

tutkimuksen infokirjeen isovanhemmille. Isovanhemmat ottivat itse yhteyttä minuun tutustuttuaan infokirjeeseen. Yhteydenottoja isovanhemmilta tuli yhteensä seitsemän kappaletta. Haastattelut toteutettiin vuoden 2021 lokakuun ja marraskuun välisenä aikana. Haastattelut kestivät ajallisesti kolmesta vartista kolmeen tuntiin. Kokonaisuudessaan aineistoa kertyi ajallisesti noin 12 tuntia ja 11 minuuttia. Litteroitua aineistoa haastatteluista muodostui loppujen lopuksi noin 96 sivua.

Haastatteluihin osallistuneista isovanhemmista kaksi olivat isänäitejä, viisi äidinäitejä ja kaksi äidinisäpuolia ja yksi isänisäpuoli. Isovanhemmat jakautuivat iällisesti noin 50–65-vuotiaiksi. Isovanhemmat olivat toimineet perhehoitajina lapsenlapselleen seitsemästä kuukaudesta yli kahdeksaan vuoteen. Kolme haastatteluun osallistuneista isovanhemmista muodostivat uusioperheen, mutta en nähnyt tämän saavan sinänsä merkityksiä haastatteluissa, sillä isovanhemmat olivat eläneet yhdessä kolmesta vuodesta yli kymmenen vuoteen. Kahdessa haastattelussa toinen isovanhemmista osallistui haastatteluun osittain. Tämä johtui siitä, että toinen isovanhemmista vahti lasta tai hoiti perheen muuta arkea. Lisäksi eräässä haastattelussa toinen isovanhemmista oli vieraskielinen, mutta ymmärsi haastattelukysymykset välillä avustaen ja tarkentaen.

4.2 Aineiston hankinta

Aineiston kerääminen toteutettiin haastattelun keinoin. Sensitiivinen aihe on merkityksellistä ottaa huomioon haastattelumenetelmän valinnassa. Myös haastattelukysymysten etukäteissuunnittelussa oli tärkeää punnita eettiset kysymykset. (Kallinen ym. 2018, 41–42.) Olen toteuttanut haastattelut teemahaastatteluina. Suunnittelin haastattelukysymykset ennakkoon mahdollisimman avoimiksi, jolloin kysymykset eivät ohjailisi tutkittavan vastauksia. On kuitenkin huomioitava, että haastattelussa sinänsä tutkija johdattelee haastateltavaa, sillä keskustelu tapahtuu tutkijan aloitteesta ja perustuu tutkimukselle asetetuille tavoitteille. (Laine 2018, 39; Puusa 2020a, 103.) Haastattelutilanteissa pyrin antamaan haastateltaville mahdollisimman paljon tilaa vastauksille. Lisäksi annoin yhdelle haastateltavalle mahdollisuuden vastata haastattelukysymyksiin kirjallisesti haastattelun jälkeen, sillä haastateltavan äidinkieli ei ollut suomen kieli.

Haastattelulajiksi valikoitui puolistrukturoitu teemahaastattelu, jossa kysymykset ovat kaikille haastateltaville samat, mutta haastattelussa mahdollistui myös lisäkysymysten esittämisen mahdollisuus. Lisäksi teemahaastattelu on itsessään lähempänä strukturoimatonta haastattelua, kuin strukturoitua. Teemahaastattelussa kysymykset kohdennetaan

tiettyyn teemaan, josta keskustellaan. Teemahaastattelun ominaisuuksiin kuuluu myös, että pystyn tutkijana ohjaamaan haastattelua kuitenkin kontrolloimatta tilannetta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48; Puusa 2020a, 112.)

Haastattelukysymysten näkökulmasta kysymysten tulisi olla mahdollisimman konkreettisia, sillä abstraktit ja käsitteelliset kysymykset saavat vastaukseksi usein kaukana kokemuksista olevia käsityksiä (Laine 2018, 39–40). Myös Anu Puusa (2020a, 108) nostaa esiin yleisiä haastattelun rajoitteita, jotka ovat esimerkiksi tutkijan käyttämä kieli haastattelutilanteissa, tutkimuskysymysten esittäminen johdattaen tiettyihin tuloksiin tai haastateltavan vastaaminen sosiaalisesti odotettavalla tavalla. Siksi suunnittelin kysymykset tarkasti etukäteen ja pyrin välttämään ohjailevia tai omia ennakkokäsityksiä sisältäviä ilmauksia. Muodostelemani haastattelurunko on tutkielman liitteenä (Liite 3).

Aineistonkeruun näkökulmasta yksilöhaastattelut näyttäytyivät perusteltuina, sillä tutkimusaiheen sensitiivisyyden vuoksi on ilmeistä, että vain tutkija on läsnä haastateltavan jakaessa kokemuksiaan. Myöskään ei voida olettaa, että haastateltava haluaisi jakaa kokemuksiaan muille tuntemattomille henkilöille, kuten esimerkiksi ryhmähaastattelussa. Haastattelun muotoihin liittyen jäin pohtimaan, ovatko pariskunnan osapuolet halukkaita tai kykeneviä keskustelemaan toisen kuullen haastavista ja sensitiivisistä kokemuksistaan. Toisaalta haastattelukysymykset koskettavat myös yhteisiä sekä jaettuja kokemuksia isovanhempien osapuolien välillä. On punnittava, jääkö joitain asioita nousematta esiin, sillä paikalla on ollut rajoittava tekijä. Toisaalta on huomioitava, että puolisoilla voi olla hyvin erilaiset näkemykset siitä, millainen perheen sisäinen asia on liian sensitiivinen tai arkaluonteinen keskusteltavaksi tuntemattomien kanssa. (Kallinen ym. 2018, 58–60; Myös Rautio 2016.) Kuuntelin vahvasti isovanhempien toiveita liittyen haastattelun muotoon.

Morgan & Kunkel (2011, 105–106) nostavat esiin, että suurin osa perheitä koskevasta tutkimuksesta toteutetaan yksilön näkökulmaan nivoutuen, vaikka vaihtoehtoina olisi tutkia kahden välistä vuorovaikutussuhdetta tai koko perheyksikön vuorovaikutusta. Ajattelen kuitenkin, että haluan keskittyä pro gradu -tutkielmassani isovanhempien kokemukseen perhehoitajuuteen liittyen, samalla sivuten perhehoitajuuden vaikutuksia perhesuhteisiin. Moninäkökulmaisuuutta tutkielmaan tuo kaksi parihaastattelua, joissa olen pystynyt myös tarkastelemaan kahden perheenjäsenen välisiä ajatuksia perhehoitajuudesta ja perhehoitajuuden tuomista muutoksista isovanhempien elämään.

Myös Susanna Rautio (2016) tuo väitöstutkimuksessaan esiin pohdintaa perheenjäseniltä yhdessä ja erikseen kerättävästä tiedosta. Parhaimmillaan parihaastatteluissa muodostuu haastateltavien välille vuoropuhelu, eli dialogi. Tällöin haastateltavat täydentävät toistensa kerrontaa ja kokemukset välittyvät yhteisesti elettyinä, vaikka kokemukset näyttäytyvät myös yksilöllisesti rakentuvina tutkittavaan ilmiöön liittyen. (Rautio 2016, 96.) Halusin tutkijana kuitenkin mahdollistaa myös parihaastattelut, mikäli isovanhemmat halusivat osallistua haastatteluun yhdessä toimiessaan molemmat perhehoitajina.

Sensitiivisen tutkimuksen aineistonkeruun näkökulmasta on tärkeää, että haastatteluille pohditaan aika ja paikka. Kallinen ym. (2018, 191) ovat todenneet, että haastateltava tulisi ottaa mukaan ajan ja paikan määrittelyyn ja sopimiseen. Haastattelun ajan ja paikan valinnassa kuuntelin isovanhempien toiveita. Haastattelun paikkavaihtoehtoiksi ehdotin isovanhemmille tapaamista kasvokkain esimerkiksi isovanhemman kodissa tai muussa varaamassani tilassa sekä etätapaamista. Haastatteluista kolme toteutettiin etäyhteyksiä hyödyntämällä. Neljä isovanhempaa puolestaan toivoivat haastattelun tapahtuvan heidän kodeissaan. Haastatteluista kaksi olivat parihaastatteluja, yhdessä haastattelussa toinen isovanhemmista osallistui ajoittain haastatteluun ja neljä haastatteluista olivat yksilöhaastatteluja.

Rautio (2016, 97) tuo esiin tutkittavan kodin näyttäytyvän vahvasti yksityisenä elämänalueena ja tilana. Tällöin myös tutkija astuu tutkittavan yksityisalueeksi määrittyvään kotiin niin fyysisesti kuin psyykkisesti. Tutkittavan kotona toteutetut haastattelut tapahtuivat useimmiten keittiön pöydän ääressä tai olohuoneessa. Haastatteluista minulle jäi tutkijana yhtenevä vaikutelma Raution (2016, 97) kuvaukseen haastattelutilanteen näyttäytymisestä tuttavallisena jutustelusta kahvikupin ääressä. Etäyhteyksin järjestetyissä haastatteluissa ilmentyi haastattelujen vaivattomuus ja käytännöllisyys. Yksi haastateltava oli haastattelun ajan autossa, toinen taas osallistui oman työpäivänsä aikana haastatteluun. Pohdin ennen etähaastatteluja, että näyttäytyvätkö haastattelutilanteet epäluonteilta ja miten luottamuksellinen vuorovaikutus rakentuu haastattelussa. Kuitenkin tulkitsin, etteivät etäyhteyksin järjestetyt haastattelut poikenneet vuorovaikutuksellisesti verrattuna kasvokkain järjestetyistä haastatteluista.

Tutkijana pyrin toimimaan haastattelutilanteissa kunnioittaen ja arvostaen isovanhempien tilaa sekä luomaan luottamusta rakentavan ilmapiirin. Haastattelutilanteet olivat jokainen erilaisia. Jälkikäteen arvioituna varsinkin pisimmissä haastatteluissa ajattelen, että haastattelut olisi ollut hyvä järjestää kahdessa osassa, sillä huomasin oman keskittymiseni herpaantuneen haastattelujen loppupuolella. Koin oikeastaan omaksi yllätykseni

etäyhteyksin järjestetyt haastattelut hallitumpina kasvokkain järjestettyihin haastatteluihin verrattuna. Tähän varmasti vaikutti myös oma jännittyneisyys ja kokemattomuus tutkimushaastatteluissa toimimisessa, ja etäyhteyden avulla koin itseni varmemmaksi haastattelutilanteessa. Pyrin jättämään aikaisemmassa työkokemuksessa muodostuneen sosiaalityöntekijyyden haastattelujen ulkopuolelle ja keskityin kuuntelemaan isovanhempien kertomuksia kokemuksistaan sellaisinaan myötäeläen ja luottaen (ks. Rautio 2016, 98).

4.3 Aineiston analyysi

Laadulliset tutkimusmenetelmät sopivat sensitiivisten aiheiden ja kohderyhmien tutkimukseen, sillä menetelmät luovat polkua lähelle tutkittavien elämää ja sitä myöten henkilökohtaisia kokemuksia. Sensitiivisen tutkimuksen tavoitteena on tuoda laadullisin keinoin sellaisen ryhmän tulkinnat ja ääni esille, millä ei perinteisesti tällaista mahdollisuutta ole ollut. Äänen kuulluksi tuleminen vaatii tutkittavan ottamista lähelle ja tutkittavan tiedon oikeana pitämistä. (Kallinen ym. 2018, 35, 38–40.) Laadullisen tutkimuksen keinoin on mahdollista nostaa esiin se todellisuus, jossa perhehoitajina toimivat isovanhemmat elävät. Tutkielman tietoteoreettinen lähtökohta on fenomenologishermeneuttinen, jonka tavoitteena on antaa ääni tutkittavan kokemuksille ja niiden merkityksille (esim. Laine 2018).

Tavoitteenani on lisätä ymmärrystä elämän ilmiöstä ja fenomenologinen menetelmä tukee tavoitetta. Aineistonanalyysin toteutan sisällönanalyysin keinoin, sillä analyysimuoto näyttäytyy vapaampana menetelmänä fenomenologiseen analyysiin verrattaen. Sisällönanalyysi on ominaisuuksiltaan hyvin soveltuva erilaisiin laadullisiin tutkimuksiin ja on siksi yksi yleisimmin käytetyistä analyysimuodoista (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103; Puusa 2020b, 148). Analyysi painottuu aineistolähtöiseksi, sillä tavoitteena on pyrkimys luoda aineistosta teoreettinen kokonaisuus. Tällöin tutkimuksen tarkoitus ja tehtävänasettelu määrittelevät aineistosta valittavat analyysiyksiköt. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108.)

Fenomenologisessa ajattelussa nojaututaan siihen, että ihmiset rakentuvat yksilöinä suhteessa heitä ympäröivään maailmaan. Ihmisyksilöt elävät ympäröivässä maailmassa, mutta myös rakentavat sitä eläessään. Ihmisen ja ympäröivän maailman välistä vuorovaikutussuhdetta tarkastellaan yksilön perspektiivistä. Toisin sanoen fenomenologisessa ajattelussa keskitytään minän suhteisiin ympäröivään maailmaan nähden. Fenomenologisessa ajattelussa siis keskitytään siihen, mitä tai mikä ilmenee itsellemme koettuna. (Laine 2018, 30.)

Fenomenologisessa ajattelussa korostuu ihmisen yksilöllinen ja henkilökohtainen suhde sekä perspektiivi elämänpiirissä ilmeneviin asioihin, kuten toisiin ihmisiin, ympäröivään tilaan ja tapahtumiin. Ihminen ei ole ymmärrettävä irrallaan omasta suhteestaan maailmaan nähden. Perspektiivi on tulosta yksilön elämänsä historiassa rakentuneesta eletystä ja koetusta asioista. Perspektiivi rakentuu eletyistä käsityksistä, kokemuksista, tuntemisen tavoista sekä arvoista. Perspektiivin rajoissa ihminen tulkitsee ja kokee kokemuksiaan sekä rakentaa laajempia käsityksiä häntä ympäröivästä maailmasta. Kokemukset muodostuvat merkityksistä. Ihmisen kokemuksellista suhdetta maailmaan kuvataan intentionaaliseksi, eli ihmisen kaikella kokemalla on merkityksiä hänelle itselleen. (Laine 2018, 30–31.)

Hermeneuttisella ulottuvuudella tarkoitetaan yleisellä tasolla teoriaa tulkinnasta ja ymmärtämisestä. Fenomenologiaan hermeneutiikka yhdistetään tulkintojen tarpeen vuoksi. Haastatteluaineistossa tutkittavat pyrkivät sanoittamaan kokemuksiaan perhehoitajuudesta. Tutkijan tehtäväksi jää hermeneutiikan näkökulmasta löytää mahdollisimman oikea tulkinta tutkittavan ilmaisuista. Kokemukset välittyvät tutkijalle haastattelussa sanallisessa sekä sanattomassa vuorovaikutuksessa. Kokemuksen välittymiseen vaikuttavat tutkittavan kyky ilmaista ja sanoittaa kokemuksiaan, mutta myös tutkijan taidosta kysyä, ymmärtää ja tulkita tutkittavan tuottamia ilmaisuja. (Laine 2018, 33.)

Analysointiin ryhtyessäni pohdin pitkään, mikä on oikea tapa suorittaa sisällönanalyysiä. Anu Puusa (2020b, 147) toteaa, että aineiston analyysi näyttyy usein tutkimusprosessin vähiten ohjeistettuna osuutena sen vaativuuteen nähden. Jätin haastatteluista litteimättä sellaiset osuudet, jotka eivät olleet relevantteja tutkimuksen tavoitteiden kannalta (kts. Ruusuvoori ym. 2010, 14). Aineiston analysointi alkoi hetkittäisen tauon jälkeen uudelleen tutustumisella uudestaan litteroituun haastatteluaineistoon. Toki aineistosta oli muodostunut jo haastattelujen ja litteroinnin yhteydessä käsityksiä, enkä siten tutustunut aineistoon ilman ennakoajatuksia tai -näkömyksiä (kts. Puusa 2020b, 149).

Luin aineiston läpi ensimmäistä kertaa litteroinnin jälkeen kokonaisuudessaan niin, että pyrin muodostamaan alustavan käsityksen haastatteluissa ilmenneistä toistuvista ilmauksista, käsitteistä, aihealueista ja teemoista. Pyrin muodostamaan aineistosta tiivistetyn ja selkeän muodon kuitenkin kadottamatta sen sisältämää keskeistä ainesta. Pelkistämällä ja tiivistämällä pyrin saamaan hajanaisesta aineistosta kokonaisuuden, joka sisälsi mielekästä, yhtenäistä ja selkeää informaatiota. (Puusa 2020b, 149.)

Noudatin analyysissä Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven (2018, 104) esiin nostamaa näkemystä ja keskityin siihen, mikä aineistossa minua kiinnosti ja rajasin pois sellaisen aineksen, joka määrittyi epäolennaiseksi tutkimuksen kannalta. Kiinnostukseni kiinnittyi aineistossa vahvasti aikaisemmin määrittelemieni tutkimuskysymysten mukaisesti. Aineiston redusoinnin, eli pelkistämisen jälkeen jäljelle jäi tutkimuksen kannalta olennainen haastateltavien välittämä tieto. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123–124.) Näin itselleni helpoimpana tapana tulostaa koko haastatteluaineiston paperiseksi versioksi ja etsin tutkimuskysymyksiä kuvaavia ilmaisuja ja kokonaisuuksia tekstistä. Muun aineiston suljin analyysin ulkopuolelle. Analyysivaiheen yhteydessä kirjasin tarkasti pelkistettyjä ilmauksia värikoodatuista alkuperäisilmauksista.

Tämän jälkeen lähdin perehtymään tarkemmin pelkistämisen yhteydessä eroteltuihin alkuperäisilmauksiin ja aloin klusteroimaan, eli ryhmittelemään pelkistettyä aineistoa. Ryhmittelyssä etsin aineistosta samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia sisältäviä ilmauksia ja käsitteitä. Yhdistin samanlaisia teemoja kuvaavat käsitteet eri luokiksi. Siten analyysissä muodostuivat alaluokat, jotka nimesin luokkien sisältöä vastaavaksi. Alaluokat yhdistämällä minulle alkoivat hahmottumaan yläluokat, jotka nimesin yhdistävien tekijöiden mukaisiksi. Seuraavaksi siirryin abstrahointiin, eli aineiston käsitteellistämiseen, jonka osaksi aineiston ryhmittely nähdään. Aineiston käsitteellistämisessä yhdistetään aikaisemmin muodostuneita luokituksia ja edetään johtopäätöksiin ja teoreettisiin käsitteisiin. Yhdistelyä jatketaan niin pitkälle, kuin se vain suinkin on aineiston sisällön kannalta mahdollista. Yläluokista abstrahoiitiin kolme erillistä pääluokkaa, jotka toimivat tuloslукujen pääotsikoina. (kts. Tuomi & Sarajärvi 2018, 124–126.)

4.4 Tutkimuseettiset kysymykset ja tutkijan positio

Sirpa Kuusisto-Niemi, Sari Rissanen ja Kaija Saranto (2011, 258) toteavat eettisesti hankalien ilmiöiden ja asiakastilanteiden olevan usein kohteena sekä sosiaalityön tutkimuksessa että asiakastyössä. Tutkimuseettiset periaatteet on jaettu yleisesti kolmeen osa-alueeseen, jotka ovat tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä tutkittavan yksityisyyteen ja tietosuojaan liittyvät tekijät. Kun tutkittavana on ihminen, tulee tutkijan kunnioittaa tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa tutkittavan itsemääräämisoikeutta sekä loukkaamattomuutta. Tutkijana on tärkeää ennakoida myös tutkimukseen mahdollisesti liittyviä riskejä, vahinkoja tai harmeja. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 7–8; Rauhala & Virokannas 2011, 239, 251). Eettiset ratkaisut

tutkimuksessa eivät kosketa vain tutkimuksen tiettyjä kohtia, vaan ovat läsnä tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Eettiset kysymykset nousevat hyvin monitahoisiksi haastattelututkimuksessa, jossa ollaan suorassa kontaktissa tutkittaviin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 19–20.)

Osana tutkimuksen eettistä pohdintaa on arvioitava, aiheutuuko tutkimukseen osallistuville tutkimuksesta tai haastatteluista isovanhemmille vahinkoa tai ahdinkoa. Marianne Notko, Kimmo Jokinen, Kaisa Malinen, Minna Harju-Veijola, Marjo Kuronen ja Henna Pirskanen (2013, 402) nostavat artikkelissaan esiin tutkimuksen mahdollisesti aiheuttaman vahingon ja ahdingon tutkittaville erillisinä, mutta myös mahdollisesti päällekkäisinä ilmiöinä. Siten eettiset kysymykset määrittyvät myös hyvin käytännölliseksi osaksi tutkittavan turvallisuutta ja hyvinvointia (Notko ym. 2013, 402). Itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen takaamiseksi tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja perustuu tiedolliseen suostumukseen. Vapaaehtoisuuden lisäksi tutkimuslupahakemuksessa ilmaistaan selvästi, ettei osallistujan kieltäytymisellä ole vaikutuksia esimerkiksi palvelujen saantiin, asioimiseen, hoitoon tai muuhunkaan vastaavaan. (Rauhala & Virokannas 2011, 240.)

Tutkimuksen kohderyhmän kannalta ei ilmennyt sellaisia portinvartijoita haastateltavien tavoittamisessa, kuten esimerkiksi lasten ollessa tutkimuksen kohderyhmänä (vrt. Notko ym. 2013, 405). Tutkimusta varten kaupungilta haettiin tutkimuslupa, jossa osakseen arviointin tutkimuksen eettistä perustaa. Haastattelut perustuvat tutkittavan antamaan tietoiseen suostumukseen. Ennen suostumusta tutkittavaa informoitiin tutkimuksen tavoitteista ja käytettävistä menettelytavoista (Hirsjärvi & Hurme 2008, 20). Osallistujalla on oikeus perua suostumuksensa osallistumiseen tai osallistua vain haluamiltaan osin. Lisäksi osallistujalla on oikeus olla vastaamatta kysymyksiin. Tällöin tutkittava asettaa itse rajat omalle yksityisyydelleen ja kontrolli omasta yksityisyydestä ja tiedon jakamisesta jää tutkittavalle. (Rauhala & Virokannas 2011, 241; Kuula 2011, 80).

Eräänä eettisesti pohdittavana teemana lienee oma päättynyt työsuhde viransijaisena sosiaalityöntekijänä organisaatiossa, jonka kautta osallistujia tutkimukseen kartoitettiin. Vaikka työsuhdetta organisaatioon ei enää ole, on kuitenkin oleellista pohtia tutkijan omaa asemaa ja vaikutusta sekä kriittisesti että reflektiivisesti. Lisäksi on huomioitava, etteivät osallistujat välttämättä kykene arvioimaan tutkimuksesta mahdollisesti aiheuttavaa hyötyä, haittaa tai riskejä ja niiden merkityksiä itselleen (Rauhala & Virokannas 2011, 241). Ainoastaan yksi isovanhempi oli minulle entuudestaan tuttu aikaisemmista

viransijaisuuksistani. En kokenut tutkijana asian vaikuttaneen esimerkiksi isovanhempien halukkuuteen osallistua tutkimukseen. Ennemminkin isovanhemmat kokivat tutkimuksen ja aiheenvalinnan tarpeellisenä ja mahdollisuutena tulla kuulluksi.

”Tosi ihanaa, kun sä olet ottanut tälläsen aiheen ja sitä lähtenyt selvittämään.” – M6

”Ihan hyvä, että meidätkin otetaan joskus huomioon.” –M7

Vaikka tutkimus aihealueena kiinnittyy hyvin yksityiseen perhe-elämän alueeseen ja siten määrittäytyy sensitiiviseksi aiheeksi, haastatteluissa minulle välittyi hyvin erilainen kokemus aiheen sensitiivisyydestä. Isovanhemmat kertoivat hyvin avoimesti kipeistä, tunnepitoisista ja traumaattisistakin kokemuksistaan. Tulkitsin myös, että osalla isovanhemmista oli kova keskustelun ja jakamisen tarve. Näkemykseni mukaan tutkimuksessa ilmentyi sinänsä ristiriitaa ulkopuolelta ja ulkopuolisena jonkin ilmiön määrittämisestä sensitiiviseksi, vaikka isovanhemmat eivät samanlaista tulkintaa haastatteluissa välittäneet.

Perhetutkimukseen liittyy vahvasti eettinen arviointi. Tutkijana on huomioitava, että useat perhe-elämää koskevat tutkimusaiheet putoavat elämän sensitiivisille osa-alueille ja siten ovat itsessään jo hyvin jännitteisiä. Lisäksi perhe-elämä tutkimusaiheena on vahvasti sidoksissa yksityisyyteen ja haavoittuvuuteen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tutkijan tulisi olla ylivarovainen kiistanalaisia perhesuhteita koskevissa tutkimuksissa siten, ettei tutkimisen arvioisia ilmiötä tutkita. (Notko ym. 2013, 395–396, 405.) Eettiset kysymykset ja eettinen harkinta ovat vahvasti yhteydessä sensitiivisyyteen ja haavoittuvuuteen (Kallinen ym. 2018, 15).

Tutkimuksen sensitiivisen aiheen vuoksi on tärkeää tarkastella ja ymmärtää huostaanottoa ja sen vaikutuksia laaja-alaisesti. Pösö (2016b) toteaaakin, että kokemukset huostaanotosta eivät ole yhdensuuntaisia ja huostaanoton kokemiseen linkittyä ääripäitä. Ääripäistä huolimatta kuitenkin kokemuksia huostaanotosta ei voida suoraan määrittää hyviksi tai huonoiksi. Tutkijana on siis tärkeä tiedostaa, että lapsen huostaanotossa on kyse tunteista, asioista ja kokemuksista, joita on vaikeaa ja monimutkaista sanoittaa ja jotka ovat kietoutuneet toisiinsa. (Pösö 2016b, 316.)

Tutkijana astuin myös yksityisenä pidettävälle perhe-elämän osa-alueelle. Haastateltavat ovat kytköksissä omaan perheeseensä ja läheisverkostoonsa erilaisin tavoin. Tutkijana taas kytkeydyn haastateltavaan ja hänen kauttaan perhe-elämän yksityiselle alueelle.

Siten osallistumiseni haastateltavien perheiden suhteisiin nähdään myös korkeana. Lisäksi perhesuhteet sijaishuollon kontekstissa ilmentävät erilaisissa muodoissa sisäistä monimuotoisuutta, tunteita ja ristiriitoja. Oikeutukseen jakaa ja puhua sijaishuollon piirissä olevista perheistä ja ihmisistä vaikuttaa konkreettisesti hoidon jako, vastuut, kiintymyssuhteet ja lojaliteetti. (Notko ym. 2013, 399, 403.)

Haastattelutilanteessa otettiin huomioon tutkimuksen sensitiivinen aihe. Tutkijana huomioin myös, että haastattelutilanne voi aiheuttaa tutkittavalle erinäisiä reaktioita, kuten stressiä tai muita tunteita. Tutkijana tulisi olla valmis vastaanottamaan myös haastateltavan tunnetiloja, mutta myös varautua omien heränneiden tunteiden käsittelyyn. Kuitenkaan tutkijan kokemat tunteet eivät näyttäyty suurempina, kuin haastateltavan kokemat tunteet. (Kallinen 2018, 180–181, 184.) Osassa haastatteluista isovanhemmat ilmaisivat tunteitaan vapaasti. Haastattelujen lomassa pyrin aktiivisesti seuraamaan myös omia haastatteluissa tai niiden jälkeen ilmenneitä tunnetiloja. Osa haastatteluista näyttäytyivät hyvin tunteellisina ja myös itse herkistyin isovanhempien herkistyessä. Koin kuitenkin hallinneeni omat tunteeni haastattelutilanteissa siten, etteivät oma tunnetilani vieneet tilaa isovanhemmalta.

Osassa haastatteluista isovanhemmat nostivat esiin kokemuksiaan sivuutetuksi tulosta lastensuojelun työntekijöiden osalta ja kertoivat perhehoitajaksi tulon kulusta myös viranomaistyön kannalta. Joissain haastatteluissa tarkensin kysymysten avulla tapahtumien kulkua tai perheeseen liittyntä päätöksentekoa. Pidin kuitenkin tärkeänä, että pysyn tutkijana sikäli neutraalilla pohjalla, enkä lähde arvostelemaan tai spekuloidaan isovanhempien esiin tuomia negatiivisia kokemuksia lastensuojelun työntekijöiden työkäytännöissä ja päätöksenteoissa.

Lisäksi tutkijana tulisi pohtia sitä, millaisissa tilanteissa olisi tarpeellista suorittaa interventio haastateltavan tilanteeseen. Esimerkiksi interventiota vaatisi lapsen kohdalla tilanne, jossa lapsen arjessa ilmeni jotain huolestuttavaa tai esimerkiksi kaltoinkohteluun viittaavaa. Tällaisissa tilanteissa tutkijan täytyy ratkaista, minkälaisen rajan tutkija asettaa luottamuksellisuuden ja intervention välille. (Kallinen 2018, 193; Notko ym. 2013, 403–404.) Tutkijana loin itselleni sellaiset toimintakäytänteet, joiden pohjalta pystyn toimimaan sellaisissa tilanteissa, joissa ajattelen ammatillisesti ja moraalisesti olevan tarpeellista puuttua tilanteeseen. Puuttumista vaativia tilanteita ei haastatteluissa kuitenkaan ilmennyt.

Haastattelun yhteydessä tutkittavilta kerättiin henkilötietona sukupuoli sekä aika, jonka haastateltavat ovat toimineet perhehoitajina. Haastattelun yhteydessä ei kuitenkaan kerätty muita suoria tunnistetietoja tutkittavilta, vaan keskityttiin niin sanottuihin epäsuoriin tunnistetietoihin. Myöskään erityisiä henkilötietoja, kuten etninen alkuperä tai uskonnollinen vakaumus, ei kerätty haastattelujen yhteydessä. (Kuula 2011, 81.) Haastatteluissa siten keskityttiin tutkimuksen kannalta oleellisiin tietoihin, eli isovanhempien kokemukseen perhehoitajuudesta.

Haastattelut nauhoitettiin litterointia varten ja säilöttiin tietoturvallisesti. Nauhoitteet säilytettiin salasanaalla turvalla erillisellä muistitikulla, joka on ainoastaan tutkijan käytössä. Aineiston käytön jälkeen ja pro gradu -tutkielman valmistuttua ja hyväksytyt arvosanan saavuttua aineisto hävitetään tietoturvallisesti. Tutkijana sitoudun tietosuojalain (2018/1050) 35 §:n mukaisesti määriteltyyn vaitiolovelvollisuuteen, joka koskee yksityistä tutkimusta tekeviä ja opiskelijoita sekä GDPR:n mukaisiin käytäntöihin tutkimusta tehdessäni.

Litteroinnin yhteydessä kaikki mahdolliset henkilötiedot poistettiin ja haastatteluaineisto anonymisoitiin siten, ettei isovanhempaa voida tunnistaa valmiista pro gradu -tutkielmasta. Litteroinnin yhteydessä olen myös häivyttänyt aineistosta sellaisia tietoja tai ilmauksia, joista isovanhemman voisi tunnistaa. Tämänkaltaisia tietoja ovat esimerkiksi paikkaan ja alueeseen kiinnittyvät tiedot. Lisäksi olen muuttanut kaikki maininnat henkilöiden nimistä yleisiksi ilmauksiksi, kuten lapsi, vanhempi, äiti, isä, sosiaalityöntekijä ja niin edelleen. Myös haastatteluotteita käytetään harkinnalla, eikä niistä voi tunnistaa haastateltavaa. Varsin arkaluonteista tietoa sisältävissä haastatteluotteissa olen jättänyt mainitsematta haastattelun tunnuksen kokonaan isovanhempien yksityisyyden suojaamiseksi. Lisäksi olen kiinnittänyt erityistä huomiota aineisto-otteiden käytössä siihen, ettei otteista voi muodostaa tunnistettavia kokonaisuuksia isovanhemmasta, vanhemmasta, lapsesta tai perheen historiasta.

5 PERHEHOITAJUUDEN MERKITYKSELLISYYS

5.1 Perhehoitajaksi tulo

Isovanhemmista kaksi toimivat yksin perhehoitajina. Puolestaan viidessä tapauksessa isovanhemmat toimivat yhdessä puolisonsa kanssa perhehoitajina. Viisi isovanhemmista kertoi, että he olivat toimineet lapsen ensimmäisenä sijaishuoltopaikkana, niin avohuollon sijoituksen, kiireellisen sijoituksen tai hallinto-oikeuden määräämänä sijaishuoltopaikkana. Kahdessa tapauksessa isovanhempi toimi lapsen toisena sijaishuoltopaikkana. Isovanhemmat kuvasivat vanhempien ja lapsen tilanteiden selkeytymistä eri tavoin sekä ajallisesti että tilanteellisesti.

”Äiti ei pärjännyt lapsen kanssa toivotulla tavalla ja sai niitä lastensuojeluilmoituksia.” –P5

”...Sieltä soitettiin ja sanottiin sieltä osastolta, että äiti on eilen illalla lähtenyt täältä menemään, että nyt on hoitosuhde katkennut, että nyt pitää lähteä hakemaan lapsi pois <ensikodista> ja kaikki siis.” –M1

Eräissä tapauksissa isovanhempi määrittyi itse aktiiviseksi toimijaksi liittyen yhteydenottoihin lastensuojeluun. Isovanhemmat kertoivat ottaneensa itse yhteyttä lastensuojelun päivystykseen tai tekemällä lastensuojeluilmoituksen. Isovanhemmat kuvasivat perheiden vyyhtien alkavan purkautumaan yhteydenotoista. Isovanhemman yhteydenottoihin liittyivät kokemukset epävarmuudesta sekä avun ja neuvonnan tarpeesta. Eräs isovanhemmista kertoi tehneensä pitkän pohdinnan tuloksena lastensuojeluilmoituksen liittyen huoliinsa perheen tilanteesta. Eräissä tapauksissa yhteydenotto lastensuojeluun tapahtui, kun päihtynyt vanhempi jätti lapsen isovanhempien hoitoon, eikä palannutkaan hakemaan lasta.

”Siinä sitten mä jouduin melkein vuoden pohtii, et mitä täällä tapahtuu, et mitä mä teen. Et täs on kaikki niin pahasti pielessä tässä hommassa. ... Et se (lapsen jättäminen yksin yöllä) viimeinen niitti mulle. Mä tein sitten sen (lastensuojelu)ilmoituksen.” –M7

”Kolmisen viikkoo sitä tilannetta, vähän vajaa kolme viikkoa, et mä soitin sitten sinne lastensuojeluun, sellaseen päivystävään tai tukipuhelimeen ja kysyin, että nyt me tarvitaan vähän apua, että nyt me ei tiedetä, että miten tässä tulee edetä.” –M6

Vanhempien tilanteet herättivät isovanhemmissa erilaisia tunteita, joita isovanhemmat kuvasivat haastatteluissa eri tavoin. Isovanhemmat kokivat tilanteet usein järkyttävinä, epävarmoina ja sekavina. Lisäksi kokemukset lapsen sijoituksesta kuvailtiin usein karmaliksi, hirveiksi ja tilanteita väritti epätietoisuus ja paniikki. Toisaalta isovanhemmista osa

toi myös esiin tunteita pelosta, jotka liittyivät sosiaalityöntekijöiden valtaan päättää lapsen sijaishuoltopaikasta. Toisin sanoen isovanhemmat pelkäsivät, että lapsi otettaisiin heiltä pois.

”Se oli semmonen kauhee tilanne silloin. Mut et se meni sillai se varsinkin minun kohalla et minun sydänhän sehän tuli sellanen musta möykky vaan. Määhän en pysyn millään käsittää tätä, et miten tämä voi tapahtua.” –M1

”... niin mehän oltiin ihan hädissään, et jos ne ottaa lapsen meiltä pois...” –M1

”Mä kuulin, että lasta aletaan sijoittaa muualle, niin iski paniikki, me puhuttiin puolison kanssa kaikki asiat selviksi. ... et meidät pitää ottaa huomioon siinä yhteydessä.” –M7

”Kun meil oli tietty iso pelko siinä kohtaa, et jos lapsi viedään meiltä pois.” –M6

Usean isovanhemman kohdalla lapsen sijoitukseen johtaneet tekijät liittyivät ainakin osittain vanhemman vakavaan päihteidenkäyttöön. Lisäksi isovanhemmat mainitsivat haastattelussa perheväkivallasta, mielenterveysongelmista, epäselvistä perhetilanteista ja lapsen epävakaasta kasvuympäristöstä. Lisäksi useammassa haastattelussa ilmeni vanhemman haluttomuus tai epävalmius vanhemman rooliin. Yksi vanhemmista oli itse huostaanotettu ja sijoitettu saadessaan lapsen, eikä ollut isovanhemman kuvauksen mukaan valmis sitoutumaan vanhemmuuteen avohuollon tukitoimista ja perhekuntoutuksesta huolimatta.

Isovanhemmat kuvasivat vanhempien tilanteiden olleen yllättäviä, vaikka usein kertoivatkin olleensa jollakin tasolla tietoisia vanhemman tilanteesta ja päihteidenkäytöstä. Vanhempien ongelmien laajuus ja syvyys näyttäytyivät kuitenkin yllätyksellisinä isovanhempien kokemuksissa. Isovanhempien kertomuksista on havaittavissa pohdintaa siitä, että jälkikäteen vanhempien käytösten merkit olivat osittain selkeitä, mutta siinä hetkessä kuitenkin yllättäviä. Yhdessä tapauksessa isovanhemmat olivat olleet mukana lastensuojelun palavereissa, ja haastattelusta välittyi vahva ennakointi ja vanhemman tilanteen realiteettien tiedostaminen.

”... et lapsen äiti alkoi käyttämään suonensisäisiä huumeita, mikä oli meille siis ihan ylläysyllätys, koska hän teki töitä koko ajan ja ollut aina työelämässä.” –M3

”Mä olen tiennyt, että perheessä on päihteitä. Mutta mä en ole tiennyt näistä huumeista. Tai en ole halunnut tietää.” –M4

”Se alkoi siinä kesän aikaan tulla mulle ilmi, että siellä on ongelmia. Et se ei sit silleen tullut ihan yllätyksenä.” –M2

*”Jälkikäteen tietenkin on aina helppo miettiä, että olihan siinä aika levoton kesä.”
–M6*

Isovanhemmista jokainen kuvasi ratkaisuaan ryhtyä perhehoitajaksi itsestäänselvyytenä. Perhehoitajuutta kuvattiin päivänselväksi ja luonnolliseksi asiaksi. Lisäksi isovanhemmat tuottivat vahvaa näkemystä ja halukkuutta pitää lapsenlapsi perhepiirissä. Isovanhempien näkemyksistä käy ilmi, ettei vierasta sijaisperhettä pidetty vaihtoehtona. Isovanhempien välittämää tunnetta perhehoitajaksi ryhtymisestä voisi kuvailla velvollisuuden tunnoksi. Eräs isovanhempi kuvasi, että halusi vain lapsen luokseen, ja vasta sitten lähtisi selvittämään omia asioitaan, kuten perhehoitajuuden vaikutuksia työssä käyntiin. Lapsesta huolen pitäminen asettui siis omien tarpeiden edelle.

”Se oli mulle vain itsestäänselvyys, että lapset tulee mulle. Silloinkin.” –M4

”Sit siitä mä aloin sit hakemaan lasta itselleni, enkä edes ajatellut mitään muuta vaihtoehtoa, enkä halunnut ajatella.” –M3

”He kysyi, että otetaanko lapsi, no ei siinä ollut kahta kysymystäkään, missään niissä, et se oli päivänselvä asia, et lasta ei lähdetä mihinkään viemään.” –M7

”Me emme halunneet, että lapsi lähtee jonnekin vieraalle, niin me tarjouduttiin itse perhehoitajaksi.” –P5

Yksi isovanhemmista kuitenkin tuotti haastattelussa realistista pohdintaa omista voimavaroistaan, jaksamisestaan ja taloudellisesta tilanteestaan ennen perhehoitajaksi ryhtymistä. Isovanhempi kuvasi lasten käyneen läpi vahvaa kriisiä ja traumaa liittyen sijoitukseen, ja nämä tunteet kohdistuivat isovanhempaan. Otteesta ilmenee myös vahva velvollisuuden tunto pitää lapset perhepiirissä, ja vertailu tutun ja vieraan sijaisperheen välillä. Isovanhempi toi myös esiin, että lapsen vieras sijaishuolto paikka saattaisi vaihtua, eikä siten näyttäytyisi pysyvänä. Isovanhempi perusteli perhehoitajaksi ryhtymistä myös haluna edistää vanhempien ja muiden sukulaisten mahdollisuutta pitää yhteyttä lapsiin.

”No tietysti mä jouduin sitä miettimään, et jaksanko. Varsinkin kun lapset oli siinä aikamoisessa kriisissä. ... Sitä mietin, mut sit mä ajattelin, et he on kuitenkin mun lapsenlapsia, et en mä halua, et he joutuu jonnekin aivan vieraaseen. Ja jos se ei ole pysyvä paikka, vaan ne voi vaihtua.” –M2

Kahdessa tapauksessa isovanhempi ei ole ollut lapsen ensimmäinen sijoituspaikka. Toisessa tapauksessa lapsi vietti isovanhemman kertoman mukaan noin vuoden vastaanotto-perheessä. Toisessa tapauksessa isovanhempi kertoi lasten olleen sijoitettuna vastaanottoperheessä ja toisessa sukulaissijaisperheessä. Isovanhemman kertoman mukaan sijoitus katkesi toisessa sukulaissijaisperheessä, jonka myötä lasten sijaishuolto paikka muuttui

isovanhemman luo. Kaksi isovanhemmista kertoi, etteivät he tulleet arvioiduksi sopiviksi perhehoitajiksi. Isovanhemmat toivat esiin, etteivät saaneet kunnollisia perusteita lastensuojelun sosiaalityöntekijöiltä, miksi eivät tulleet arvioiduksi soveliaiksi viranomaisen toimesta. Toisessa tapauksista hallinto-oikeus kuitenkin päätti, että lapsi sijoitetaan isovanhemman luokse. Toisessa tapauksista sijaishuollon sosiaalityöntekijä arvioi myöhemmin isovanhemman soveltuvan perhehoitajaksi.

”Et lapsi meni päiväystysperheeseen aluksi ja sit oli välissä kauhee paperisota, ennen kun hän tuli mulle.” –M3

”... niin me tarjouduttiin itse perhehoitajiksi. No se ei sit taas sosiaalityöntekijöille ihan suoraan kelvannutkaan, sitä jouduttiin vähän taistelemaan sit. Oikeuden päätöksellä lapsin sitten saatiin tänne.” –P5

”Mähän silloin jo avohuollon aikana ilmaisin sen, et mä olisin halunnut lapset silloin ... Se torpattiin ihan totaalisesti oikeastaan en kummempia selityksiä. Et se oli kyllä kova sokki silloin, koska kyllä mä olin jo valmistautunut siihen, että lapset tulisi mulle. ... siinä oli se jännä sana, että lastensuojelun moniammatillinen ryhmä on tehneet tällaisen päätöksen, et mä en ole sovelias. Mutta siinä ei ollut mitään, miksi mä en ole sovelias.” –M4

Kokemukset muodostavat yhteneväisen kuvan, jossa yhteistyö lastensuojelun kanssa määrittyi isovanhempien kuvauksissa taisteluksi. Lastensuojelulain (417/2007) 32 §:n mukainen läheisverkoston kartoittaminen voidaan jättää suorittamatta vain kiireellisissä tapauksissa tai jos kartoittamatta jättämiseen on perusteltu erityinen syy. Syyt, miksi isovanhemmat arvioitiin epäsoveliaiksi perhehoitajiksi eivät selvinneet haastatteluista. Isovanhemmat olivat itse epätietoisia syistä, eivätkä osanneet sanoittaa saamiaan perusteita. Yksi isovanhemmista oli kokenut, että epäsoveliaisuus liittyi parisuhteen tuoreuteen. Isovanhempi toi esiin, että sosiaalityöntekijät pelkäsivät isovanhempien eroavan. Isovanhempi kuvasi parisuhdetta vakaana ja useamman vuoden kestäneenä. Aiemmassa tutkimuksessa on todettu, ettei lapsen sukulaisia aina arvioida ensisijaisesti sijaisperheiksi, vaikka sekä kansainvälinen että yhteiskunnallinen lainsäädäntö näin ohjaisikin (kts. aiemmin Farmer & Moyers).

Lapsi sijoitetaan todennäköisemmin vieraaseen perheeseen, mikäli lapsella ilmenee useita terveyteen liittyviä haasteita tai jos vanhempi on itse ollut sijoitettuna (Farmer & Moyers 2008, 41). Aiemmassa tutkimuksessa on myös todettu, että sukulaissijoituksiin liittyvissä ennakkoluuloissa sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta ilmeni ajatus siitä, ettei sukulaisten ja biologisen perheen välillä niin sanotusti omena kauas puusta putoa. Toisin sanoen työntekijät kyseenalaistivat vanhemmuudessa epäonnistuneen suvun valmiuksia

kasvattaa lasta tai että vanhemmuuden haasteet ovat tuotosta negatiivisista perhefunkti-
oista (Peters 2005, 603; Myös Edwards 2018, 57).

Aiemmassa tutkimuksessa lisäksi muina yleisinä ennakkoluuloina työntekijät ajattelivat
sukulaisten tekevän salaa yhteistyötä kaltoinkohtelevan vanhemman kanssa ja näin aset-
tavan lapsen vaaraan. Yhteistyön sukulaisten kanssa ajateltiin olevan haastavaa, eikä su-
kulaisten ajateltu olevan valmiita lapsen kasvattamiseen. Lisäksi yleisenä ennakkoluu-
lona oli työntekijän joutuvan haastavaan ja vahingolliseen asemaan keskelle muotoaan
muuttavaa ja tasapainoa hakevaa perhedynamiikkaa. Positiivisiksi näkemyksiksi työnte-
kijät nimesivät esimerkiksi pysyvämmät sosiaaliset suhteet ja lapsen helpompi sopeutu-
minen uuteen tilanteeseen. Myös huostaanoton stigman nähtiin vähenevän sukulaissijoi-
tuksen myötä. (Peters 2005, 603.)

5.2 Perhehoitajana olo

Perhehoitajaksi tuleminen muutti isovanhempien arkea. Isovanhemmat kuvasivat muu-
toksia arjessa kokonaisvaltaisiksi ja ajassa takaisin päin liikkumiseksi. Talouksia kuvat-
tiin ennen perhehoitajuutta pääsääntöisesti aikuisen kodeiksi. Yhdellä isovanhemmalla ei
ollut omia lapsia, joten pienen lapsen kasvattaminen oli kokonaan uuden oppimista. Muu-
tokset näyttäytyivät liitännäisinä myös isovanhempien elämäntilanteeseen. Eräillä haas-
tateltavilla omat lapset asuvat vielä osittain kotona, joten kyseiset isovanhemmat kokivat
muutokset vähäisinä.

*”Yhtäkkiä huomasin et 52-vuotiaana mä herään yösyöttämään, mää palasin kaksi-
kymmentä vuotta aikasempaan tilanteeseen.” –M1*

*”Mun ja mun puolison elämä on muuttunut aika oleellisesti, et me ollaan menty
takasin päin semmoset 25 vuotta meidän elämässä.” –M6*

*”No on siinä sellaista, että kun edellinen pieni lapsi on jo <alakouluikäinen>. Kyllä
se tietenkin muuttaa. Mut ei se mua ole yllättänyt, koska minullakin on lapsia.” –
P5*

Isovanhemmat pääsääntöisesti kokivat vanhojen vanhemmuuden roolien ja tapojen tule-
van luontaisesti. Perhehoitajuus vaikutti myös isovanhempien työskentelyyn. Isovanhem-
mista osa vietti ensimmäisen vuoden kotona hoitaen lasta lastensuojelun velvoittamana,
varsinkin silloin, kun lapsi on sijoitettu vauva- tai taaperoikäisenä isovanhemmille. Kaksi
isovanhempaa kertoivat myös ratkaisuisistaan jäädä hetkellisesti työelämästä vuorotteluva-
paalle tai osa-aikatyöhön perhehoitajuuden ohella. Eräs perhehoitaja kävi haastattelujen

aikana pohdintaa siitä, palaako töihin vuorotteluvapaan päätyttyä, vai toimiiko päätoimisesti perhehoitajana. Perhehoitajuus vaikutti myös kokemuksiin oman vapaa-ajan viettämisestä.

”No eihän mulla ole mitään omaa elämää (naurahtaen). Oikeastaan ihan mitä vain, niin mun täytyy mieltä lasta.” –M3

”... ollaan sovitettu menemiset ja tulemiset ja meidän rutiinit, arjet ja pyhän siihen, mikä on lapselle sitten parasta.” –M6

Perhehoitajuus toi isovanhempien elämään myös erilaisia vastuita ja velvollisuuksia. Yksi edellä mainituista vastuista oli lapsen ja vanhemman yhteydenpidon tukeminen ja järjestäminen asiakassuunnitelmassa sovitun mukaisesti. Yhteydenpidon järjestämiseen oli sovittu erilaisia tapoja, joiden määrittely riippui erilaisista tekijöistä. Vanhemman ja lapsen välinen yhteydenpidon muoto vaihteli vahvasti ennalta määritellyistä valvotuista tapaamisista vapaamuotoisesti sovittaviin tapaamisiin. Yhdessä tapauksessa vanhempi ei tavannut lasta lainkaan, sillä ei ollut halukas käymään huumausaineseuloissa eikä valmis valvottuihin tapaamisiin.

Isovanhemmat kuvasivat vaihteita, joissa isovanhemman vastuuna oli arvioida päihteitä käyttävän vanhemman kunto ja mahdollinen päihtymys ennen lapsen tapaamista. Isovanhemmat kokivat vastuun vanhemman kunnan arvioinnista liiallisena ja mahdollisesti isovanhemman ja vanhemman välistä yhteistyötä haittaavana. Vastuun nähtiin kuormittavan entisestään isovanhemman ja vanhemman välejä sekä mahdollisesti muodostavan tilanteita, joissa tapaamisen keskeyttämisestä syntyvät tunteet kohdentuisivat isovanhempaan. Tilanteessa, jossa vanhemmalla ei ollut aktiivista päihteidenkäyttöä, isovanhempi koki luontevana tapaamisten sopimisen suoraan äidin kanssa. Isovanhempi koki haasteellisempänä vaihtoehtona, että tapaamiset sovittaisiin sosiaalityöntekijän toimesta, sillä yhteistyö isovanhemman ja vanhemman välillä toimi hyvin ja tapaamiset näyttäytyivät hyvin vaivattomina.

”Mun mielestä se oli sillain inhottava, et jos mä olisin joutunut keskeyttämään sen tapaamisen, niin äitihän olisi syyttänyt minua. Niin se olisi syyttänyt siitä hirveästi minua, et tää on mun oma keksintö. ... et tuntui inhottavalta, että mä olisin joutunut olemaan vastuussa siitä, että saako minun oma lapseni nähdä omaa lastaan.” –M1

”Sosiaalityöntekijä sanoi, että mä en voi sopia niitä tapaamisia, että ne pitää heidän kautta sopia kaikki lomat... Et on silleen helpompi. Ja sit ei tule sitä käsitystä, että minä määräilen tässä niitä tapaamisia. Mä olen halunnut osoittaa, että minä en määräile. Et se on sosiaalityöntekijä kun määrää. Ja me mennään niitten mukaan.” – M2

”Meille on annettu ihan oma valta sopia (tapaamisista) suoraan äidin kanssa. Ja se on ihan luontevaa näin, silloin kun se toimii.” –P5

Isovanhemmat jäävät usein emotionaalisesti ristiriitaiseen positioon lapsenlapsen suojelemisen ja vanhemman ja lapsenlapsen suhteen ylläpitämisen välillä (Taylor ym. 2017, 255). Useat perhehoitajina toimivat sukulaiset kaipaavat lapsi- ja perhepalveluilta tukea ja määrittelyä lapsen ja vanhemman välisen yhteydenpidon reunaehtoihin (Farmer & Moyers 2008, 74). Tapaamisten sopiminen sosiaalityöntekijän toimesta toi vanhemman ja isovanhemman väliseen suhteeseen neutraaliutta ja ikään kuin poisti asetelmaa, jossa vanhempi näki isovanhemmalla olevan päätösvaltaa yhteydenpitoon liittyen. Myös ulkopuolinen vanhemman kunnon arvioija tai tapaamisen valvoja muodostaa perhehoitajalle neutraalin aseman yhteydenpidon osapuolena. Toisaalta isovanhemmat usein tuntevat päihteiden vaikutuksen alaisena olon piirteet vanhemmissa, joita välttämättä uusi työntekijä ei vanhemmasta erota.

Isovanhemmat toivat myös esiin ajatuksiaan liittyen kykyyn toimia kasvattajana. Eräs isovanhempi toi esiin ajatuksiaan siitä, tekeekö hän lapsen kanssa samoja virheitä, kuin aikaisemmin vanhemman kanssa. Pohdinnasta käy ilmi, että isovanhempi näyttäisi kokevan epäonnistuneen vanhemman kasvatuksessa, tietämättä kuitenkaan, mitkä tekijät ovat johtaneet epäonnistumiseen (kts. myös Vuolukka 2015).

”Myös sitten se, mikä on ollut mun henkilökohtainen iso tuskani, että teenkö mä nyt samoja virheitä mitä, mä en siis tiedä mitä ne virheet on, mutta toiminko mä nyt samalla lailla, jotka johti niihin, miten mun tyttären kanssa.” –M6

Ajatus omien kasvatuskäytäntöjen ja vanhemmuuden reflektiivisestä pohdinnasta rikkoo näkemystä sosiaalityöntekijöiden ennakkoluuloista liittyen isovanhempien kykyyn toimia kasvattajana (kts. Peters 2005). Australiassa tehdyn tutkimuksen mukaan isovanhemmat ovat tuoneet esiin, että vanhempien haasteet ja kyvyttömyys toimia lapsen kasvattajana eivät johdu isovanhemman toiminnasta tai kasvatuksesta (Taylor ym. 2017, 251). Eräs isovanhemmista toi haastattelussa esiin pohdintaansa liittyen vanhempien päihdeongelmien periytymiseen lapsille. Otteesta on havaittavissa isovanhemman pohdinta liittyen kasvuympäristön vakauteen ja sen luomaan tasapainoon lapsien kasvaessa. Otteesta on nähtävissä lapsenlapsen kasvatuksen tavoitteellisuus ja pyrkimys lapsen parhaaseen.

”No tietysti mä toivon, että noista lapsista kasvaa tasapainoisia lapsia ja ennen kaikkea, et se murrosikä menee sillein, ettei tule mitään, koska siellä on addiktivanhemmat molemmin puolin. Et se on sitten sitä perinnöllistä tekijää ja taipumusta. Niin sitä mä toivon, et se saadaan sillein hienosti menemään, et heille ei tuu aikuisina sit samoja ongelmia.” –M2

Isovanhempien näkemykset perhehoitajana toimimisesta määrittyivät poikkeuksetta positiivisiksi. Lastenlasten nähtiin tuovan elämään sisältöä, positiivisia merkityksiä, iloa, onnea ja rakkautta. Isovanhemmat tuottivat näkemyksiä oman elämänlaadun ja hyvinvoinnin parantumisesta. Perhehoitajuus merkityksellistyi lapsen rinnalla kulkemiseen ja kasvun seuraamiseen. Perhehoitajuus toi myös isovanhempiin varmuutta lapsen hyvinvoinnista ja oikeansuuntaisesta kehityksestä. Perhehoitajuus näyttäytyi myös isovanhempien perhettä yhdistävänä asiana.

”... et päinvastoin, mä olen saanut hirveästi sisältöä mun elämään, rakkautta.” – M4

”No tää (perhehoitajuus) on kivaa, tää on oikeesti nastaa. Ja varsinkin, kun näkee, että lapsi kasvaa ja tossa häärää kaikennäköistä.” –M7

”No onhan se (perhehoitajuus) nyt mun mielestä tuonut elämään rikkautta vähän.” –P7

”Kyllä se (perhehoitajuus) on tärkeä asia mun elämässä. ... En mä kyl suorastaan negatiivisuutta ajattele tästä mitään. Positiivisuutta on se, että lapsella on koti ja tää on yhdistänyt meitä perheenä oikeastaan kokonaan.” –P5

Isovanhemmat nimesivät erilaisia tavoitteita perhehoitajana toimimiselle ja lapsen kasvatukselle. Eräs isovanhempi kuvasi tavoitteitaan hyvin realistisesti. Lapsen tulisi osata itsenäistyessään sellaiset perustaidot, jotta pärjää aikuistuessaan. Isovanhempien tavoitteissa toistui myös ajatus lapsen kasvattamisesta kunnan kansalaiseksi. Kunnan kansalaisuutta isovanhemmat eivät tarkemmin määritelleet. Tulkitsin kunnan kansalaisuuden merkitsevän osaksi sellaisten sosiaalisten ongelmien välttämistä, joista lasten vanhemmat kärsivät. Tavoitteista on havaittavissa se, että isovanhemmat yrittävät paikata lapsen vaikeita lähtökohtia ja traumaattisiakin kokemuksia helpottaakseen lapsen kasvua ja kehitystä. Haastatteluissa on myös havaittavissa lapsen edun ja lapsilähtöisyyden vahva ensisijaisuus puhuttaessa lapsen tulevaisuuteen liittyvissä teemoissa.

”No että lapsi onnistuisi elämässään. Siihen me tähdätään ainakin kauheesti, et kaikki mitä me tehdään, me tehdään silmällä pitäen, että hänellä olisi helpompaa.” –M1

”No se on tietysti toive, että mä osaisin kasvattaa hänestä kunnan kansalaisen.” – M3

”Tietty mä toivon, että me saadaan kasvatettua hänestä kunnan kansalainen. Et mä olen aina koittanut viljellä sanontaa, että tästä talosta lähtee maailmalle sellaisia lapsia, jotka osaavat itse keittää perunansa ja vaihtaa renkaansa.” –P5

Isovanhemmat välittivät myös ajatuksia siitä, että lapsi asuu isovanhemman kanssa niin pitkään, kuin tarvitsee. Isovanhemmat kokivat ja ilmaisivat vahvaa sitoutumista lapseen ja perhehoitajuuteen, vaikka osa tuottikin ajatuksia omasta vanhenemisesta ja halusta pysyä terveenä ikääntyessään. Isovanhemmista eräs kuvasi, että myös lapsi on tuottanut puheissaan ajatuksia sijaishuoltopaikan pysyvyydestä (vrt. Hämäläinen 2012). Eräs isovanhempi kuvasi edelleen pelkoa liittyen mahdolliseen sijaishuoltopaikan muutokseen, vaikka sijoitus oli kestänyt isovanhemman luona jo useamman vuoden. Tunteita liittyen sijaishuollon muutokseen kuvattiin negatiivisiksi, eikä ajatus tuntunut oikeudenmukaiselta, jos lapsen sijaishuoltopaikka muuttuisi jostain syystä. Isovanhemmista puolet tuottivat pohdintaa perheen jälleenyhdistämisestä.

”Mä sydämeni pohjasta toivon, että toi lapsi saisi olla tässä, rauhassa. Että me saadaan sille turvallinen ja oikea polku tähän maailmaan matkan varrelle.” –M7

”No tietenkin mä toivon, että lapsi saisi jossain vaiheessa jatkaa elämäänsä äitinsä kanssa. Ja ei mulla oikeastaan muita toiveita ole... se, että äidin kanssa saisi joskus jatkaa elämäänsä, niin se olisi ihan kiva. Mutta olen myös valmis kasvattamaan ihan täysi-ikäisyyteen asti.” –M3

Perheen jälleenyhdistämistä kuvattiin toivottavaksi, mutta isovanhemmat tuottivat realistisia näkemyksiä vanhempien tilanteista. Yksi isovanhemmista pohti, ettei usko vanhempien ehtivän kuntoutumaan lasten ollessa alaikäisiä, vaikka toinen vanhempi on ottanut isovanhemman mukaan askeleita oikeaan suuntaan. Yhdessä haastattelussa isovanhempi pohti vanhemman mahdollisuuksia kuntoutua päihdeongelmasta rakenteellisesta näkökulmasta. Isovanhempi nosti esiin, että vaikka vanhemmalla olisikin tahtotilaa kuntoutua, ei vanhemmalla ole välttämättä pääsyä esimerkiksi päihdekatkaisuun tai mielenterveyspalveluihin.

Isovanhempien kerronnasta koskien perheen jälleenyhdistämistä on myös tulkittavissa huoli liittyen vanhempien tilanteisiin ja toiveikkuus vanhempien tulevaisuudesta. Noin puolissa haastatteluista isovanhemmat eivät tuottaneet puhetta koskien perheen jälleenyhdistämisestä tai suhtautuivat asiaan varauksellisesti. Yksi isovanhempi koki vanhemman ongelmien olevan niin kokonaisvaltaisia ja vanhemman käytöksen henkisesti vahingoittavana lasta kohtaan, ettei nähnyt vaihtoehtonakaan, että lapsi palaisi vanhemman luo asumaan.

6 MONIMUTKAISET PERHESUHTEET

6.1 Isovanhemman rooli ja identiteetti

Perhehoitajuus aiheutti useammalle isovanhemmalle ristiriitaisuutta omasta roolistaan. Isovanhempi toimii useassa roolissa, joiden rajat ovat häilyviä. Rooleiksi haastatteluissa kategorisoituivat isovanhemman, vanhemman, kasvattajan ja virallisemmat perhehoitajan roolit. Ristiriitaisuutta rooleihin lisäsi esimerkiksi muiden ihmisten suhtautuminen ja uusien lastenlapsien syntyminen. Isovanhemmat kuvasivat perhehoitajaksi tulemisen jälkeän muutoksia näkemyksissä isovanhemmuuden ja vanhemmuuden välillä. Eräs isovanhempi kuvasi vahvaa kriisiä särjetystä isovanhemman identiteetistä, eikä kriisin työstäminen näyttäytynyt helppona tehtävänä.

”Mutta siitä mulle tuli sellanen kriisi, että mikä minä olen. Emmä enää kokenut olevani mummi, enkä mä koe vielääkään.” –M1

”Mulla oli sellainen kummallinen olo, niin yhtäkkiä mä oivalsin, että isovanhempana kävelen tossa lapsen vierellä. Et mä olen se kasvattaja.” –M7

Pääsääntöisesti isovanhemmat identifioituivat isovanhemmiksi yhtä haastattelua lukuun ottamatta, jossa isovanhemmat kertoivat valinneensa vanhemman roolin. Yksi isovanhemmista totesi haastattelussa, että hän saattaa kutsua itseään vahingossa isäksi myös sijoitetun lapsen kohdalla. Isovanhempi kuitenkin koki tilanteet lipsahduksiksi, sillä on samanaikaisesti ollut vuorovaikutuksessa omien nuorien lapsien seurassa. Mielenkiintoista asetelmassa on se, että lapsi kutsuu isoäitiä mummiiksi. Isoisä puolestaan kertoi, että pyrkii toimimaan omalla nimellään.

”... välillä tulee lipsahdettua, että tule isin tykö (naurahtaen).” – P5

Isovanhemmat, jotka määrittivät roolikseen vanhemmuuden, perustelivat osittain ratkaisuaan myös huostaanotettuihin lapsiin kohdistuvien ennakkoluulojen kautta. Isovanhemmat nimesivät pelokseen, että lasta syrjittäisiin hänen taustansa vuoksi. Tällaista tilannetta isovanhemmat eivät olleet vielä kuitenkaan kohdanneet. Myöskään muissa haastatteluissa ei ilmennyt, että lapseen olisi kohdistunut ennakkoluuloja huostaanoton vuoksi.

”Me pelätään sitä tilannetta, että kun alkaa tulemaan se, että sit ne rupee ne vanhemmat, että kun sijoituslapsi ei ole mikään kaunis sana nykypäivänä vielääkään. Nii me ei haluttais, että lapsi joutuisi kokemaan sen, että sitä alettas hylkimään sen takia.” –M1

Isovanhempi tuotti haastattelussa myös pohdintaa siitä, ovatko he tehneet oikean ratkaisun, kun kutsuvat itseään isäksi ja äidiksi. Isovanhempi kuitenkin toi esiin, että lapsi on tietoinen perheen rakenteesta ja syistä, miksi asuu isovanhempien luona. Ratkaisu voi liittyä myös isovanhemman kokemaan tunnemaailmaan. Pieni lapsi saattaa herkästi kutsua hänen ensisijaista hoitajaa äidiksi tai isäksi. Tämän korjaaminen voi olla haastavaa, sillä tilanteen sanoittaminen voi vaikuttaa mahdottomalta lapsen ikä- ja kehitystason mukaisesti ympäröivään tilanteeseen ja omaan tunne-elämään nähden.

Roolin määrittymistä sekä helpottivat että vaikeuttivat erilaiset perherakenteet. Yhdessä haastattelussa isovanhemmat nostivat esiin ristiriitaa hyvin kuvaten, että lapsi kutsuu äidin isäksi, mutta äidinäitiä ja tämän nykyistä puolisoa äidiksi ja isäksi. Toisessa haastattelussa isovanhemmalle sijoitettu lapsi oli puolestaan samanikäinen, kun isovanhemman sisaruksen lapsi. Sekalaiset perhesuhteet ja -rakenteet kuvattiin haastatteluissa normaaleiksi, eikä siten lapsetkaan kokeneet isovanhempien mukaan asumisjärjestelyitä välttämättä poikkeuksellisiksi.

”Et mä olen mummo, ei oo tavallaan sellasta. On se tietty eri, mun toinen lapsenlapsi, hän on tietty vasta kuukauden ikäinen, kun hän tulee mummolaan ja lähtee mummolasta. Nii sillein vähän eri.” –M3

Isovanhemmat kuvasivat roolin muutosta myös verraten muiden lastenlasten asemaan. Isovanhempi kuvaa aineisto-otteessa, että sijoitetut lapset eivät pääse kokemaan samantyyppistä isovanhemmuutta hänen toimesta, kuin isovanhemman muut lapsenlapset. Tilanteessa isovanhempi määrittyy kasvattajan rooliin.

”Et ei mulla ole sellaista kivaa mummin roolia siinä heidän kohdalla.” –M2

Kasvattajana isovanhempi asettaa arjessa rajoja, joiden asettaminen muiden lastenlasten kohdalla tapahtuu näiden vanhempien toimesta ja isovanhemman puuttuminen voidaan nähdä negatiivisesti (kts. May ym. 2012). Siten lastenlasten kokemukset isovanhemmuudesta tulevat eroamaan toisistaan. Isovanhempi toi esiin myös huoltaan liittyen lastenlasten vanhempien kokemuksiin siitä, saavatko sijoitetut lapset esimerkiksi rahallisesti enemmän isovanhemmalta ja aiheuttaako tämä mustasukkaisuutta. Yhdessä haastattelussa isovanhempi pohti, että laittaako lapsen kuvat seinällä muiden lastenlasten kohdalle, vai omien lastensa riviin. Isovanhemmista molemmat kuvasivat rooliaan tapauksessa vanhemmuudeksi isovanhemmuuden sijaan.

6.2 Suhde huostaanotetun lapsen vanhempaan

Vanhempien tilanteet välittyivät haastatteluissa erilaisina. Varsinkin tutkimukseen osallistuneet isoäidit kertoivat haastatteluissa suhtautumisestaan lasten vanhempiin. Vahvat tunnelataukset kohdistuivat useammin lapsen äitiin kuin isään. Tämä voi johtua kuitenkin siitä, että tutkimukseen osallistuneet isovanhemmat olivat usein lapsen äidin vanhempia. Havaitsemani ilmiö voi myös liittyä siihen, että isien asema vanhempana näyttäytyi epävakampina, kuin äitien (kts. Kallinen 2020). Kahdessa tapauksessa lapsen isä oli menehtynyt. Kahdessa tapauksessa isyyttä ei oltu vahvistettu eikä isän henkilöllisyys ollut välttämättä tarkasti isovanhemman tiedossa. Merkittäväksi haastatteluista nousi se, että isovanhemmat tunnistavat selvästi asemansa perhehoitajina ja siten näkevät tarpeelliseksi pitää yllä neutraalia suhtautumista lasten vanhempiin yhteistyön ylläpitämiseksi.

”... et hän (isoisä) tunsu syvää katkeruutta äitiä kohtaan, et kun se on pistänyt tämöseen tilanteeseen meidät. Mut mä löysin tai mä käänsin, tai mä oon sellanen, et mä koitan löytää ne hyvät asiat ja elää sen mukaan.” –M6

”Ei ole niin kuin semmoista mitään, että ihan OK välit kummankin kanssa. Ei mitään, et ei ole ollut yhtään mitään semmoista huonoa.” –M4

Isovanhemmat kuvasivat haastatteluissa myös vuorovaikutussuhdetta ja sen tilaa vanhempaan nähden. Suhteet vanhempaan näyttäytyivät sinänsä isovanhempien kerronnassa neutraaleina. Eräs isovanhempi kertoi vanhemman arvostelemaan isovanhemman kasvatustaitoa ilmaisten sosiaalityöntekijöille perättömiä huolia lapsien tilanteesta. Farmer ja Moyers (2008, 96) tuovat esiin, että perhehoitajina toimiviin sukulaisiin saattaa kohdistua enemmän todisteettomia syytöksiä lapsen kaltoinkohtelusta. Sosiaalityöntekijät vetävät vaikeasti harkittavan rajan syytösten tutkimiseen sekä hyvien sijoitusten suojelemiseen todisteettomilta ja motiiveiltaan epäselviltä syytöksiltä (Farmer & Moyers 2008, 96). Tästä huolimatta isovanhempi piti tärkeänä pyrkimystä toimia neutraalisti vanhemman kanssa.

Isovanhempien neutraalista suhtautumisesta huolimatta haastatteluissa välittyi paljon erilaisia tunteita, traumoja ja kipeitä muistoja. Isovanhemmat kuvasivat haastatteluissa monisanaisesti tunteitaan liittyen lasten vanhempiin. Tunteisiin liittyviä ilmauksia olivat esimerkiksi suuttumus, epäusko, viha, suru, huoli, pelko, etäisyys, katkeruus, pettymys, tuska ja luopuminen. Perhesuhteita kuvattaessa isovanhemmat kertoivat, että suhteet vanhempaan olivat jääneet toissijaisiksi. Suhteiden laatuun nähtiin vaikuttaneen lähinnä vanhempien päihteidenkäyttö ja vanhemman aikaisemmat teot. Isovanhemmat kuvasivat vuorovaikutussuhteiden muuttumista ja kuihtumista vanhempiin nähden. Myös

lähtökohdat vuorovaikutukselle olivat muuttuneet. Tällä tarkoitan sitä, että usein vuorovaikutus painottui lasten asioihin ja perhehoitajuuteen kiinnittyväksi.

”... ei meil oo oikeastaan äidin kanssa mitään suhdetta enää. Siis eikä se johdu tästä perhehoitajuudesta, vaan se johtuu hänen päihteidenkäytöstä.” –M4

”On muuttunut sillain, tavallaan ei me olla ollenkaan läheisiä, ei me puhuta mitään. Et on mennyt jotenkin sellaseks.” –M3

”... että mun mies ei pidä yhtään yhteyttä äitiin, mut mä olen yhteydessä aina silloin tällöin ja viestitellään ja voidaan satunnaisesti nähdä, mut ei oikeestaan. Mä aina välillä haluan nähdä hiukan mis kunnossa hän on.” –M6

Vanhempien päihteidenkäyttö aiheutti isovanhemmille emotionaalista ahdistusta. Vanhempien tilanteisiin liittyvä huoli näyttäytyi isovanhempia kuormittavana ja voimavaroja rajoittavana tekijänä. Isovanhemmat tuottivat ajatuksia tekemästään tunnetyöstä liittyen vanhempien tilanteeseen. Haastatteluissa toistui isovanhempien kokemukset sinuiksi tulemisesta ja vanhemman tilanteen hyväksymisestä. Isovanhemmat toivat esiin osana hyväksymistä sen, että vanhemmat ovat itse vastuussa omasta tilanteestaan ja kuntoutumisestaan. Isovanhemmat toivat myös esiin omien keinojen puutteellisuutta auttaa vanhempaa päihdeongelmassaan. Päihteidenkäytön lisäksi isovanhemmat kertoivat myös kokemuksistaan liittyen vanhemman aiheuttamien tilanteiden työstämiseen.

”Muuten en jaksa pääätä vaivata äidin huumeidenkäytöllä, ei se kuulu mulle. Me eletään omaa elämää täällä ja hoitakoot joku hänet jos pystyy. Ei voi alkaa rasittaa, eikä se oo mun tehtävä. Mä voin kannustaa häntä, hyödyttää se tai ei. Olla sellainen neutraali.” –M7

”... olen joutunut eräällä tavalla jättämään sen äidin tonne, etten mä niin kauheesti mieti. Tai mä olen oikeastaan ajatellut niin, et hän on ton ikänen ihminen, et hän tekee sillä elämällään mitä hän haluaa. Et mä en voi sitä ja sit et mun ei eräällä tavalla, eikä hän haluakaan, enkä mä millään tavalla puutu, ei se autakaan.... Mut mulla ei voimavarat riitä siihen hänen elämästä huolehtimiseen.” –M4

Tapauksessa, jossa lapsen huostaanottoon ei liittynyt vanhemman päihteidenkäyttö, isovanhempi kuvasi isovanhemman ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen parantuneen. Suhteen paranemisen taustalla näyttäisi olevan vanhemman itsenäistyminen ja keskittyminen itsenäistymiseen liittyviin teemoihin. Vanhemmasta muodostui täysivaltainen kansalainen, eikä isovanhemmalla siten enää ole sellaista auktoriteettia vanhempaan kohdistuen.

”No nyt kun hän asuu itsekseen ja on täysi-ikäistynyt ja hoitaa itse omia asioitaan, niin meidän ei tarvitse mummin kanssa oikeastaan hänen elämää puuttua. Niin sinne suuntaan suhde on oikeastaan parantunut.” –XX

Vanhemman päihteidenkäyttö herätti isovanhemmissa erilaisia tunteita liittyen vanhempien tulevaisuuteen. Isovanhempi kuvasi haastattelussa rohkeasti suhtautumistaan vanhempaan. Vanhemman päihteidenkäyttö muodosti selvästi isovanhemmille emotionaalista kuormitusta. Kuormituksen syyksi välittyi isovanhempien pelko vanhemman kuolemasta. Isovanhempien pelkoon liittyi myös vahva ajoittainen epä tietoisuus vanhemman olinpaikasta, kunnosta ja päihteidenkäytön vakavuudesta. Vanhemman menehtyminen ei näyttäytynyt isovanhempien puheessa toivottavalta, mutta se antaisi isovanhemmalle mielenrauhaa. Isovanhemmista kolme ilmaisi pelkoa liittyen vanhemman mahdolliseen menehtymiseen päihteidenkäytön seurauksena. Vanhemman kuolema näyttäytyi isovanhempien puheissa sinänsä mahdolliselta lopputulemalta, sillä isovanhemmat tiedostivat vanhempien päihteidenkäytön vakavuuden ja siihen liittyvät riskit. Isovanhemmat ilmaisivat myös huoltaan vanhemman mahdollisen menehtymisen vaikutuksista lapsiin.

”Et se on tämä elämä nyt ja mä toivon et (vanhempi) hengissä selviää tästä matkasta, mitä hän elää.” –M4

”Ensin se oli pelkoa, että jos sieltä joku kaunis päivä joku soittaa ja kertoo, että se (vanhempi) on menehtynyt tai vastaavaa. Sit jossain vaiheessa tuli sydämeen sellainen salanen toive, et eiks tää ois helpompaa tämä elämä, jos se oikeesti vetäis överit siellä ja se olisi siinä. Et ei tarvis ite olla täs pelossa. En tiedä, kuinka moni uskaltaa sanoa tämän ääneen. Onhan se ihan hirveetä, mutta enhän mä sille voi mitään. Hän on ainoa, joka sille pystyy jotain tekemään, että en mä sille mitään pysty enää.” –XX

”Vanhempien päihdeongelma huolettaa ja vaikka ei sellaista haluaisi ajatella, niin on aina mahdollista, että jos se jatkuu noin rajuna, niin niiden elämä (äänieleenä katoaa) ... Mutta onhan se sellainen asia, joka on tiedossa. Ei tolla päihteidenkäytöllä kovin pitkälle eletä.” –M2

Isovanhempien kuvauksista nousee ristiriitaiset tunteet liittyen vanhempien päihteidenkäyttöön ja sen riskeihin. Ristiriitaa kuvaavat hyvin hankalat ja monisyiset pohdinnat liittyen vanhempien tilanteeseen, tukemisen mahdollisuuksiin ja isovanhemman kokemuksiin avun tarjoamisen hyödyllisyydestä. Kimberly Bundy-Fazioly, Christine A. Fruhauf ja Jacqu L. Miller (2013) ovat käsitelleet tutkimuksessaan isovanhempien emotionaalista hyvinvointia Yhdysvalloissa. Isovanhemmat välittivät ristiriitaisia tunteita puhuessaan aikuisista lapsistaan. Erityisesti ristiriitaiset tunteet ilmenivät, kun isovanhemmat keskustelivat haasteista tietää, milloin tulisi tukea vanhempaa ja milloin tulisi asettaa vanhemmalle rajoja säilyttääkseen tai ylläpitääkseen omaa emotionaalista hyvinvointia. Kyky asettaa rajoja vanhemmalle näyttäytyi haasteellisena henkilökohtaisena ja yksilöllisenä prosessina, mutta nähtiin myös tarpeellisena tekona oman mielenterveyden ja hyvinvoinnin säilyttämiseksi. Rajojen asettaminen nähtiin tärkeänä varsinkin, jos vanhempi käytti

hyväksi tai manipuloi isovanhempaa. Rajojen asettamista kuvattiin helpotuksena ja oman emotionaalisen kuorman vähenemisenä. (Bundy-Fazioly ym. 2013, 452–454, 456.)

Covid-19 pandemian aikana Yhdysvalloissa toteutetussa tutkimuksessa on selvitetty isovanhemman kokemaa psyykkistä kuormitusta pandemian aikana suojaavien ja altistavien tekijöiden näkökulmasta. Sosiaalinen tuki ja sietokyky liitetään pienempään todennäköisyyteen kokea psyykkistä kuormitusta pandemian aikana. Puolestaan materiaaliset tekijät altistivat isovanhempia todennäköisemmin psyykkiselle kuormitukselle. Psykologiseen kuormitukseen syvällisesti vaikuttavia tekijöitä ovat vanhemman kuolema, päihteidenkäyttö, lähisuhdeväkivalta ja lapsen kaltoinkohtelu, Covid-19 pandemiasta huolimatta. Ei voida kuitenkaan osoittaa, että Covid-19 pandemia olisi ollut vahvistamassa kuormitusta siihen liittyvien tekijöiden näkökulmasta. (Xu ym. 2022, 49–51.)

”Mun mielestä se, että on hyvä ajatuksissaan käydä läpi niitä asioita, jos siihen liittyy siihen sijaisvanhemmuuteen huostaanottoa, ne täytyy ne ajatukset käydä läpi siitä omasta lapsesta. Se suru ja semmoinen luopuminen ja se tuska, mitä siitä tulee ilman muuta. Mutta se täytyy käydä niinkin läpi, et niitä ei siirrä siihen sille pienelle lapsenlapselle.” –M6

Vanhemman tilanteen hyväksyminen näyttäytyi isovanhempien kertomuksissa prosessina ja ajallisen työstämisen tuloksena. Eräs isovanhempi kuvasi perhehoitajuuteen johtaneiden tekijöiden tunnekuorman työstämistä välttämättömänä. Tärkeänä tekijänä isovanhempi nimesi myös, ettei ristiriitaisia tunteita ja huostaanottoon liittyvää mahdollista traumaa voi siirtää lapselle. Siten isovanhempi tunnisti tarpeen suojella lasta myös huostaanottoon, vanhempaan ja perhehoitajuuteen liittyviltä ristiriitaisilta tunteilta.

Lapsenlapsien traumaattiset kokemukset ja niiden ilmentyminen nostivat pintaan isovanhempien läpikäymättömiä tunteita. Lapsenlapsien traumaattisten kokemusten ajateltiin johtuvan vanhemman päihteidenkäytöstä, lapsen kaltoinkohtelusta tai heitteillejätöstä. Isovanhempien kertomuksissa ilmeni merkityksellisenä läsnä oleminen. Isovanhempien kertomuksissa ilmeni, että lapsenlapsen surussa katkennutta suhdetta vanhempansa, isovanhemmat kävivät samalla omaa suruprosessia läpi liittyen aikaisemman hyvän tai terveen suhteen menetystä vanhemman kanssa. (Bundy-Fazioly ym. 2013, 454.)

6.3 Suhde läheisverkostoon

Isovanhempien muut perheenjäsenet suhtautuivat uuteen tilanteeseen eri tavoin ja reaktiivisesti. Haastatteluissa vaikutukset ylettivät isovanhempien vanhempiin, isovanhempien

muihin lapsiin ja ystäväpiiriin. Läheisten suhtautuminen ja reaktiot kategorisoituivat huoleen isovanhemman jaksamisesta, uuden tilanteen työstämiseen, muutoksiin ystävyysuhteissa ja parisuhteissa. Eräissä haastattelussa isovanhempi kuvasi oman äitinsä olleen hyvin järkyttynyt lapsenlapsen tilanteesta. Isovanhempi kertoi kuitenkin, että läheisverkosto vastaanotti isovanhemmat ja lapsen välittömästi perheenä. Muutoinkin suhtautumiset isovanhemman perhehoitajuuteen määrittyivät haastatteluissa positiivisiksi.

Yhden isovanhemman perhehoitajuudeksi tulon prosessissa isovanhempi kertoi joutuneensa muuttamaan erilleen puolisonsa kanssa. Isovanhempi kertoi haastattelussa oletetun syyn muuton taustalla, mutta en sitä tunnistettavuussyistä paljasta tarkemmin. Isovanhempi asetti perhehoitajuuden oman parisuhteen edelle. Isovanhempi kertoi, että puoliso ei saa asua lapsen kanssa, mutta kuitenkin saa pitää yhteyttä, olla yökylässä ja tavata vapaasti. Isovanhempi koki tilanteen ristiriitaiseksi ja pohti, onko aikaisempaan tulkintaan puolison kelpoisuudesta vaikuttanut lastensuojelun sen aikainen huono tilanne. Isovanhemman pohdinnasta käy ilmi, ettei hän ole varma perusteista tai niiden pitävyydestä, joiden vuoksi puoliso on muuttanut eri osoitteeseen.

Laki ei sinänsä aseta ehdottomia esteitä perhehoitajana toimimiselle, mutta kunnilla ja kuntayhtymillä saattaa olla erinäisiä ehdottomia esteitä perhehoitajuudelle. Perhehoitolain (263/2015) 6 §:n ensimmäisen momentin mukaan perhehoitajana voi toimia sellainen henkilö, joka on koulutuksensa, kokemuksensa tai henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella sopiva antamaan perhehoitoa. Lisäksi laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä (504/2002) 5 § määrittää, että kunnalla tai kuntayhtymällä on velvollisuus selvittää ennen toimeksiantosopimuksen allekirjoittamista perhehoitajaksi ryhtyvän henkilön rikostausta (esim. Araneva 2018).

Isovanhemmat toivat esiin lapsen tätien, setien ja enojen reaktioita tilanteeseen. Eräs isovanhempi kertoi, että lapsien tädit olivat huolissaan isovanhemman jaksamisesta, sillä isovanhempaan kohdistui jonkin verran negatiivista viestintää lasten toisen vanhemman puolesta. Eräs isovanhempi kertoi, että hänen nuorimmainen lapsi asui vielä kotona, kun lapset sijoitettiin isovanhemman luo. Isovanhempi kuvasi, että lapsien täti päätyi muuttamaan alaikäisenä ensimmäiseen asuntoonsa, sillä koki kuormittavana lasten vaikeudet sopeutua uuteen tilanteeseen isovanhemmalle muutettuaan. Eräs isovanhempi kuvasi taas lapsen enon hämmennystä uuteen tilanteeseen liittyen. Isovanhempi kertoi, että eno käsitteli uutta tilannetta jonkin aikaa. Isovanhempi kuvaa, että samankaltaisesti myös eno

käy läpi pohdintaa veljeyden ja enona olon välillä. Vaikka roolitus näyttäytyi selvänä, myös eno käsitteli asiaa.

”Niin hän (eno) selkeesti joutui työstämään sitä, se oli niin omituinen tilanne, et hänen siskontyttönsä olikin oikeestaan hänen siskonsa. Ei hän sitä näin kuitenkaan, et heil oli ihan selkee, et hän on eno ja lapsi on hänen siskon tyttö, mutta kuitenkin se, että kun lapsi asui meillä ja meidän ensisijainen tehtävä on varmistaa lapselle turvallinen arki, niin hän oli vähän hämmentynyt, et siin meni vähän aikaa.” –M6

Eräs isovanhempi pohti haastattelussa perheasetelmaa, sillä perheeseen on syntymässä lisää lastenlapsia. Isovanhempi pohti, mitä lastenlasten vanhemmat ajattelevat sijoitetun lapsen asemasta ja kokevatko vanhemmat, että sijoitettu lapsi saa jollain tavoin enemmän. Tähän isovanhemmalla ei ollut vielä vastausta. Kuitenkin isovanhempi toi haastattelussa esiin, etteivät sedät ja tädit ole tuottaneet aikaisemmin negatiivista suhtautumista lapseen tai vallitsevaan tilanteeseen.

”Tuleeko niille sellanen olo, että lapsi on enemmän tärkeä, kuin muiden lasten lapset. Niin ajatteleeko, että nyt tää lapsenlapsi saa niin paljon enemmän, kuin heidän lapset.” –M1

Eräs isovanhempi kuvasi, ettei kokenut pystyvänsä jakamaan ystäväpiirilleen enää asioita samalla tavalla, sillä koki tilanteen ja siihen liittyvät tekijät aiheuttavan ystäväissä ahdistusta. Isovanhemmista kaksi kertoi, että lähipiiri suhtautui isovanhempien ryhtymiseen perhehoitajiksi ikään kuin urotekona. Isovanhemmat puolestaan itse kokivat lähipiirin ilmaisut liioitteluna, sillä ajattelivat perhehoitajuuden sinänsä luonnollisena asiana ja uskoivat lähipiirin tekävän saman ratkaisun, mikäli he kohtaisivat yhtenevän tilanteen.

Yksi isovanhemmista kuvasi erään ystävän merkitystä perhehoitajakasi tulon prosessissa. Isovanhempi kertoi ystävän panoksen olleen arvokas. Isovanhemman mukaan ystävä toimi itse perhehoitajana ja pystyi avustamaan tiedoillaan ja taidoillaan hallinto-oikeuden prosessissa. Ystävä näyttäytyi tärkeänä tukena matkalla kohti perhehoitajuutta. Kuvasin aikaisemmin perhehoitajien kokemia muutoksia arjessa ja yksi muutoksista oli oman vapaa-ajan vähentyminen. Isovanhemmat luonnollisesti kuvasivat myös ajan vähentymistä ystävyysuhteille. Isovanhemmat eivät kuvanneet asiaa välttämättä negatiivisessa valossa ja yksi isovanhemmista kuvasikin perhehoitajuuden rauhoittaneen vapaa-aikaa.

7 PERHEHOITAJUUDEN TUKI

7.1 Vaihtuvat työntekijät ja lastensuojelun huono tilanne

Isovanhemmat kertoivat haastatteluissa erinäisistä lastensuojelun työntekijöistä. Haastatteluissa mainittiin lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, perhehoidon sosiaalihojaaja ja vanhemman sosiaalihojaaja. Isovanhempien mukaan lapselle nimetty sosiaalityöntekijä tekee yhteistyötä perhehoitajan kanssa, sekä pääasiallisesti päättää lapsen liittyvistä asioista ja esimerkiksi lapsen ja vanhemman välisen yhteydenpidon toteutuksesta. Isovanhemmat puhuvat myös perhetyöntekijöistä tai perhehoidon ohjaajista, jotka puolestaan tekevät yhteistyötä perhehoitajan kanssa matalalla kynnyksellä ja käytännön asioissa auttaen. Lisäksi lapsen vanhemmalla saattaa olla oma sosiaalihojaaja, jonka tarkoituksena on työstää vanhemman elämäntilannetta yhteistyössä vanhemman kanssa.

Isovanhemmat nostivat esiin haastatteluissa, että asiakkuuden parissa työskentelevien lastensuojelun työntekijöiden roolit näyttäytyivät epäselvinä. Isovanhempien haastatteluissa asia ilmeni myös tietämättömyytenä työntekijöiden tehtävistä ja vastuista. Organisaatiomuutosten sekä lastensuojelun työskentelytavan kehittämisen myötä tieto uusista työntekijöistä ja heidän toimenkuvistaan ei välttämättä välittynyt riittävällä tavalla isovanhemmille. Tämän vuoksi uusien työntekijöiden yhteydenotot näyttäytyivät yllätyksellisinä ja ei-odotettuina. Isovanhempien kerronnasta välittyi myös työnjakojen organisointimattomuus ja työntekijöiden keskinäisten vastuiden epätietoisuus.

”Sehän on uus virka. Et mä vasta eilen käsitin, että mikä tää nyt oikein on. Kun en oo oikein päässyt perille, että mistä on kysymys.” –P1

Kolmessa haastattelussa isovanhemmat kertoivat lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän olleen sama usean vuoden ajan. Haastatteluissa käy ilmi, että sosiaalityöntekijän pysyvyys johti luottamuksellisen suhteen rakentumiseen ja oli siten toivottavaa. Sosiaalityöntekijän pysyvyys määrittyi erittäin positiiviseksi, toivottavaksi ja kiitollisuutta luovaksi isovanhempien kokemuksissa. Pysyvyydestä koettiin onnekkuutta ja iloa, mutta sosiaalityöntekijän pysyvyyttä ei pidetty itsestäänselvyyttenä. Pysyvyys näyttäytyi siten ennemminkin tiedostettuna etuoikeutena ja tilanteen muuttuvuus mahdollisena.

”Meil on pysynyt (sama sosiaalityöntekijä ja sosiaalihojaaja) siitä lähtien, kun huostaanotto tehtiin, eli kun sijaishuolto tuli siihen niin. Niin sieltä on pysynyt samat työntekijät. Eli kohta kaksi vuotta ja se on ollut ihan äärettömän hieno asia. ... Mä ymmärrän, että se ei ole ollenkaan normaalia. että tilanne on näin. ” –M6

”No nyt tietenkin on ollut, siitä lähtien kun lapsilla on pysynyt yksi ja sama sosiaalityöntekijä, niin nyt on rakennettu semmoista luottamusta” –M4

”No tää (sosiaalityöntekijä) oli ainakin viis vuotta. Mutta sitä ennen. Ne ensin oli, mä en muista edes. Osa oli vähän pidempään, ehkä toista vuotta.” –P1

Isovanhempien haastatteluista kävi ilmi, että sosiaalityöntekijän pysyvyyden myötä yhteistyötä pystyttiin rakentamaan luottamukselliselle suhteelle. Pidempiaikaisen ja pysyvän sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan kanssa työskentely näyttäytyi vakiintuneina käytäntöinä ja ennakoitavuutena. Eräs isovanhempi kuvasi sosiaalityöntekijän tiedottavan isovanhempaa aktiivisesti vanhempien tilanteissa tapahtuneista käänteistä ja niiden vaikutuksista lapseen. Sosiaalityöntekijä näyttäytyi isovanhemmalle myös tärkeänä tukena ja apuna muutoksiin liittyvien keskustelujen käymisessä lasten kanssa. Eräs isovanhempi kuvasi myös sosiaaliohjaajan merkityksellisyyttä perhehoitajuuden tukena ja vierellä kulkijana. Haastattelussa ilmeni luottamus sosiaaliohjaajan ammattitaitoon.

”Ja <sosiaalityöntekijä> on pitänyt mua silleen kartalla, just näiden vanhempien tilanteet, kun ne näyttää koko ajan muuttuvan, et soittaa mulle ja kertoo ja sit me puhutaan ja miten sit lapsille sanotaan ja sanotaanko nyt vielä vai... Niin <sosiaalityöntekijä> kysyi, että haluunko, että hän tulee kertomaan ja hän tuli kertomaan sen lapsille, koska hän osasi sen päihdejutun kertoa jotenkin silleen, mitä mä en olisi ehkä osannut. Tai mulle olisi ollut vähän vaikea kertoa.” –M4

”Mulla on ollut meidän sosiaaliohjaaja ihan ehdottomasti merkityksellinen. Hänen kanssaan on paljon puhuttu, ja häneltä on tullut paljon tukea, et ihan sellasella yleisellä tasolla ja sit käytännön asioissa... Kyl ne on ollut ihan hirmutärkeitä, joiden kanssa on pystynyt sit oikeasti juttelemaan ja jotka tietää asiasta jotain.” –M6

Sosiaalityöntekijän vaihtuvuus näyttäytyi väistämättä negatiivisena ja epätoivottuna ilmiönä, mutta myös hyvin yleisenä kokemuksena isovanhempien kerronnassa. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta mainittiin jokaisessa haastattelussa, vaikka nykyinen lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä olisikin ollut sama pidempään. Osalla isovanhemmista lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä oli vaihtunut kohtuuttoman monta kertaa asiakkuuden aikana. Isovanhemmat eivät olleet aina tietoisia, kuka lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä hetkittäin on, eivätkä isovanhemat ole välttämättä tavanneet kaikkia sosiaalityöntekijöitä. Epätietoisuus välittyi kuvauksista, joissa isovanhemat eivät olleet aina varmoja, kuka sosiaalityöntekijän numerosta vastaisi. Yksi isovanhempi kuvasi, että työntekijöiden vaihtuvuus on liittynyt myös lastensuojelun huonoon tilanteeseen, jolloin lastensuojelu oli saanut varoituksen valvovalta viranomaiselta.

”Meillä on seitsemäs sosiaalityöntekijä ja kolme vuotta. Seitsemän kuukautta oli se avohuollon ja siellä oli se yks. Et sen jälkeen sijaishuollossa on ollut kuusi eri sosiaalityöntekijää, että nyt tuli ihan just tää seitsemäs.” –M7

”Mä muistan nähneeni kuusi (sosiaalityöntekijää), mutta siinä on se pari vuotta sellainen katkos, kun mä en kerinnyt edes näkemään ja numerot vaihtui. Et siinä välissä on ollut. Et niitä on varmaan ollut hiukan alta kymmenen.” –M3

Yhdessä haastattelussa ilmeni myös kokemus välivaiheessa olost, jolloin lapsella ei ole nimettyä sosiaalityöntekijää lainkaan. Lastensuojelulain (417/2007) 13 §:n mukaan lastensuojelun asiakkaana olevalla lapsella on oltava nimettynä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä. Tapauksessa lapsen asioista vastaavana sosiaalityöntekijänä toiminut pitkäaikainen työntekijä oli irtisanoutunut, eikä hänen tilalleen oltu saatu isovanhemman mukaan uutta työntekijää. Isovanhempi kertoi, että välissä on ollut lyhytaikaisia sijaisia. Haastattelun aikana ilmeni, että uusi sosiaalityöntekijä oli aloittamassa asiakkuudessa jonkin ajan kuluttua, mutta isovanhempi epäili tämän pysyvyyttä työssä, vaikka lastensuojelusta vakuuteltiin, että tuleva sosiaalityöntekijä olisi pitkäaikainen.

”No sitten me ollaan siinä kelluntavaiheessa, että meillä ei ollut ketään (sosiaalityöntekijää).” –M1

Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus herätti isovanhemmissa monenlaisia tunteita. Kokeemukset vaihtuvuudesta kategorisoituivat turhauttavaksi, ikäväksi, häiritseväksi, tunkeutuvaksi, väsyttäväksi ja epävarmuuden luojaksi. Epävarmuutta työntekijöiden vaihtuvuudessa lisäsi se, etteivät aikaisemman työntekijän kanssa sovitut asiat välttämättä pitäneet paikkaansa. Isovanhemmat jakoivat kokemuksiaan asiakaskertomusten ajantasattomuudesta ja kirjaamattomuudesta. Aineiston pohjalta voidaan todeta, että Lastensuojelulain (417/2007) 33 §:n mukainen velvollisuus merkitä lapsen asiakirjoihin toimenpiteiden järjestämiseen, suunnitteluun, toteuttamiseen ja seurantaan vaikuttavat ja tarpeelliset tiedot ei ole toteutunut isovanhempien kokemusten perusteella. Lisäksi uusi sosiaalityöntekijä tarkoitti myös mahdollisesti erilaisia käytäntöjä ja arviointia lapsen tilanteesta ja yhteydenpidosta.

”Et sehän siinä on turhauttavaa, kun henkilö vaihtuu, et mikään puhe ei pidä millään tavalla paikkaansa.” –P1

Isovanhemmat ilmaisivat turhautumista, väsymistä ja yksityisyyden tunteen vähenemistä liittyen perheen historian ja nykyisen tilanteen uudelleen kertaamisen toistuvasti uusien työntekijöiden kanssa. Näen yksityisyyden tunteen vähenemiseen liittyvän vahvasti ristiin perheen sisäisten asioiden ja perhehoitajana julkisen hallintotehtävän hoitamisen välillä (kts. Araneva 2018, 9). Koska isovanhempi hoitaa perhehoitajana hänelle annettua

julkista hallintotehtävää, muodostuu myös isovanhemman kodista julkinen (ks. Enroos 2016). Isovanhemmat pitivät kipeiden kokemuksien kertaamista ennalta tuntemattomien työntekijöiden kanssa yksityisyyttä häiritsevänä. Perhe-elämä on totuttu näkemään yksityisenä ja perheen sisäisenä asiana (esim. Notko ym. 2013). Uusien työntekijöiden kanssa luottamussuhteen rakentaminen on myös haasteellista varsinkin, jos lähtökohtana on sosiaalityöntekijän muutaman kuukauden sijaisuus perheen asioissa. Isovanhemmat kuvasivat uusien sosiaalityöntekijöiden näyttäytyvän ventovieraina, joilla on kuitenkin laajat oikeudet perhettä koskevaan tietoon ja oikeus päättää lapsen asioista.

” Sen kokee vähän, et se tunkeutuu meidän perheeseen, ihan vieras ihminen ja ihan laillisesti. Sieltä hän tulee. Mut silti, se on ihan vieras ihminen, joka tunkee siihen. ”
–M1

” Et sillain on kyl kurja, kun joskus ihan ventovieras ihminen tulee meille ja tuntuu, et toi ei tiedä mistään mitään. Niin taas alotat alusta kaiken kertomisen ja selvittämisen. ” –M3

” Tässä on sellanen ongelma vaan, että ne sosiaalityöntekijät on vaihtunut tosi tiheeseen. Et taas on uus ja alotetaan tavallaan sitten, et he sit kattoo... Tavallaan aina aloitetaan uudestaan, se on vähän ikävää. ” –M2

” ... Koska tähän tulee se, että tulee sellanen väsymys, ettei koko ajan haluaisi kertoa niitä omia todella diippejä juttuja ihan joka ikiselle. ... Mut se, et jos joka kerta joutuis aloittaa alusta ja kertomaan niin kuin uudestaan, niin se alkaa se oman yksityisyyden häviäminen häiritsemään ihan selkeästi. ” –M6

Vaikka nykytilanteen ja historian toistaminen vähensi omaa yksityisyyttä ja koettiin väsyttävänä, nähtiin se kuitenkin tarpeellisena. Eräs isovanhempi toi esiin tarpeen käydä jokaisen uuden sosiaalityöntekijän kanssa perheen historiaa läpi. Isovanhempi toi esiin, että kirjaukset ovat aikaisemmin kaunistelleet asioita tai eivät ole olleet ajantasaisia, eivätkä siten antaneet isovanhemman mukaan realistista kuvaa asioista. Isovanhempi koki, ettei tilanteesta ja vanhemman käyttäytymisestä saa selvää pelkästään kirjausten perusteella.

” Mutta mä olen myös tehnyt sen selväksi, että joka ikinen kerta, kun uusi sosiaalityöntekijä vaihtuu, mä tulen kertomaan nämä samat asiat aina, aina, aina, niin kauan aikaa, kun se jatkuu. Kukaan ei pääse siitä jyvälle. Ja kun tiedetään kirjaukset, kirjauksia tehdään, miten tehdään. ” –M7

Isovanhemmat ilmaisivat toiveitaan työntekijöiden pysyvyydestä. Vaihtuvuus liitettiin vahvasti epävakaisuuteen ja epävarmuuteen aikaisempiin käytäntöihin liittyen.

Isovanhemmat myös ymmärsivät, etteivät itse voi vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuteen tai vaihtuvuuden juurisyihin.

”Kyllä mä toivoisin, että ne (sosiaalityöntekijät) ei vaihtuisi.” –P5

”... Toivon, et toi pysyvyys tossa lastensuojelussa ja näissä näin, et toivottavasti ois semmoista pysyvää. Mut siihenhän ei voi tietenkään itse vaikuttaa.” –M4

Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta ja työssä pitämisen ehdoista on käyty aktiivista keskustelua yhteiskunnallisesti. Lastensuojelun haasteellisesta tilanteesta käydään ajoittain aktiivista keskustelua ja tilannetta on pyritty parantamaan esimerkiksi asiakasmääriä säättämällä lain keinoin. Sinikka Forsman (2010, 154) toteaa tutkimushankkeen loppuraportissa, että lastensuojelun työskentelyn arkea värittävät työkuorman suuri määrä sekä käytössä olevien resurssien niukkuus. Lastensuojelun työntekijät löytävät työstään myös sellaisia elementtejä, jotka tukevat työssä jatkamista ja jaksamista (Forsman 2010, 154). Kari Matela (2009, 105) määrittää lisensiaatintutkimuksessaan lastensuojelun sosiaalityöntekijän työpaikan vaihtamisen halukkuuden syiksi sopimattomuuden alalle sekä tyytymättömyyden työoloihin, työn johtamiseen, työtovereihin ja palkkaan nähden.

7.2 Tuen eri muodot

Haastatteluissa korostui vahvemman tuen tarpeen kohdentuminen perhehoitajuuden alkutaipaleeseen. Isovanhemmat kuvasivat tuen tarpeen kohdistuneen lähinnä tiedollisiin tarpeisiin. Eräässä haastattelussa isovanhempi kertoi hakeneensa paljon tietoa internetistä ja koki hakutyökalujen olleen tukena. Toinen isovanhempi kuvasi, että lapsen tulo herättää useita kysymyksiä, joihin työntekijöillä ei ollut aikaa vastata. Isovanhemmat olivat tukeutuneet esimerkiksi perhehoitoliiton apuun. Isovanhempien kuvauksissa perhehoitajaksi tulo tapahtui suuren tunnekuorman saattamana. Tätä myöten myös tuen tulisi vastata kriisiä. Kokemukset tuen riittämättömyydestä sijoituksen alkutaipaleella myötäilevät Kaisa Vuolukan (2015, 69–70) lisensiaatintutkimuksessa ilmenneitä sukulaissijaisperheiden kokemuksia tuesta. Isovanhemman ollessa tietämätön omista oikeuksista perhehoitajana, ei hän myöskään osaa pyytää tai vaatia perhehoitajalle kuuluvaa tukea.

”No kyl me silloin alussa oltais tarvittu (enemmän tukea). P1 töiden sivussa pystyi tutkimaan googlen ihmeellisestä maailmasta ja silleen me opittiin.” –M1

”Kaikennäköisiä kysymyksiä herää siinä, kun lapsi tulee taloon, niin herää ja olisi halunnut kysyä. Et ei se oikeen toiminut siihen aikaan. Mut nykyään varmaan

paremmin.... Et sanotaan, että mä olisin kaivannut silloin enemmän (tukea), kun lapsi tuli. Mut silloin mä en saanut.” –M3

Isovanhemmat kuvasivat myös riittämätöntä käytännön tukea. Kuvaukset riittämättömästä tuesta liittyivät esimerkiksi taloudellisten tukien riittämättömyyteen tai perässä laa- haamiseen, asioiden etenemättömyyteen kuukaudesta toiseen ja jäämiseen ilman tukitoi- mia, joihin isovanhemmalla olisi perhehoitajana oikeus. Tämänkaltaisissa tilanteissa iso- vanhempi toimi usein itse aktiivisesti hyvissä ajoin ilmaisten tarpeensa, mutta tuki itses- sään ei järjestynyt ollenkaan tai aikataulullisesti liian myöhässä.

”Mut se, että sai itse tivata, et saanko mä jotain rahaa, et multa loppuu nyt. Et visa on käytetty, et nyt pitäis jotain saada. Et en mä pysty elättämään tällä palkalla kol- mea lasta.” –M2

Eräs isovanhempi kuvasi sosiaalityöntekijöiden onnistunutta oikea-aikaista ja riittävää reagointia liittyen isovanhempien perättäisiin vakaviin sairastumisiin. Sairastumiset oli- sivat mahdollisesti voineet johtaa lapsen sijaishuoltopaikan muutokseen, mikäli lasten- suojele ei olisi reagoinut tilanteeseen tarvittavalla ja riittävällä tavalla. Isovanhempi pohti, että sairastumiset ovat aiheuttaneet työntekijöissä halukkuutta tukea lapsen sijoituksen jatkuvuutta ja siten järjestää sijaisperheeseen tarvittavia tukitoimia.

”Me ollaan oikeastaan saatu sitä tukea, mitä me ollaan tarvittukin. ... et ehkä ne (työntekijät) on vähän ajatellut, että apua ja halunneetkin tukea... Et ne on varmaan kaikki ollut ihan et apua, et skarpataan.” –XX

Tuki koettiin eri tavoin ajan kuluessa. Isovanhemmat toivat esiin, että ajan kuluessa per- hehoitajuuden käytännöt ja arki normalisoituvat ja vakiintuivat, jolloin tuen tarpeet näh- tiin vähentyvän. Toisaalta saatavilla oleva tuki näyttäytyi erilaisilta isovanhempien kes- ken. Osa isovanhemmista ei kokenut lainkaan tarvitsevansa tukea perhehoitajuuteen, toi- saalta osa koki tuen olevan kevyttä. Välttämättä erityistä tarvetta tuelle ei esiintynyt iso- vanhempien kerronnassa.

”Et ei ollaan niin totuttuja tähän jo, et ei ole mitään kysyttävää enää. Ei oikeen kaipaa sitä apua ja tukea niin paljon, kuin silloin alussa. Silloin mä olisin kaivannut sitä enemmän, mut silloin oli vähän niin, ettei saanut. Et nythän tämä menee jo tässä omaa lasta kasvattaessa.” –M3

”Se (tuki) on melko kevyttä.” –P5

”Mä en ole mihinkään tarvinnut tukea, en en en ollenkaan.” –M7

Isovanhemmat toivat tukeen liittyen esiin, etteivät sosiaalityöntekijät ole aktiivisesti yh- teydessä isovanhempiin. Isovanhemmat toivat esiin kokemusta unohdetuksi tulemisesta.

Toisaalta osa isovanhemmista pohti, että sosiaalityöntekijöillä saattaa olla vankemman tuen tarpeessa olevia asiakkaita, eivätkä isovanhemmat itse kokeneet olevansa erityisen tuen tarpeessa. Isovanhemmat kokivat yhteydenotot positiivisina ja toivat esiin ajatusta siitä, että myös isovanhempien kuulumisista ja sijaisperheen tilanteesta ollaan kiinnostuneita. Isovanhemmat kuvasivat arkeaan ja lapsien tilanteita vakiintuneiksi, jolloin eivät kokeneet itse tarvetta välttämättä olla aktiivisesti yhteydessä sosiaalityöntekijään.

”Et ei he soita meille. Et se ensimmäinen sosiaalityöntekijä soitti joka viikko, et miten menee. Mut nyt ei mitään.” –M5

”Mut onhan se silleen hyvä, että näkyy joku (työntekijä). Kun ennen ei näkynyt ketään, et on hävinny vuodeks tai puolekstoista hävinny johonkin. Et ees joku kattoo ja voi kysästä, että mitäs sinne kuuluu.” –P1.

”No sanotaan, että viimeiset kaksi vuotta mä olen saanut tukea. Et mullekin soiteaan ja kysytään, mitä kuuluu. Et oon saanut kyllä.” –M3

Jokainen isovanhemmista oli suorittanut Perhehoitolain (20.3.2015/263) 6 §:n toisen momentin mukaisen ennakkovalmennuksen, eli PRIDE-valmennuksen tehtävään. Valmennus voidaan suorittaa myös erityisistä syistä johtuen vuoden kuluessa sijoituksen alusta. Jokainen isovanhemmista suoritti valmennuksen jälkikäteisesti, eli lapsi asui jo isovanhempien luona. Osalle isovanhemmista valmennus järjestettiin yksilöllisenä, osa osallistui sukulaissijoituksista koostuneeseen ryhmään tai niin sanottuun tavalliseen PRIDE-valmennukseen. Valmennuksen järjestämisen muotoon vaikuttivat ajankohta ja se, että onko muita sukulaissijoituksia tai pitkäaikaisia sijoituksia tehty sukulaisperheisiin lähi-alueilla samanaikaisesti.

”PRIDE-kurssissa oli hyvä porukka, mutta me ei oltu sitä pitkää jaksoa, kun me oltiin alettu jo, et me oltiin jo sijaisvanhempina. Niin se oli ihan ok ja mä toivoisin, että sille saisi jonkun näköisen jatkon.” –M7

”No mulla oli ensimmäinen ajatus siitä kurssista (PRIDE-valmennuksesta), että onpa hömpän pömpää. Et me ollaan kasvatettu jo lapset.” –P5

Kokemukset valmennuksista vaihtelivat, mutta kuitenkin määrittyivät poikkeuksetta positiivisiksi. Varsinkin sukulaissijaisperheille kohdennetut ryhmät koettiin rikkaiksi vaihtoalueiksi. Isovanhemmat toivat esiin halukkuutta osallistua jatkossakin koulutuksiin ja jatkovalmennuksiin. Koulutuksiin osallistumisessa korostui isovanhemman oma aktiivisuus. Isovanhemmat toivat esiin, että osa koulutuksista on maksullisia, eikä lastensuojelu ole aina tukenut tällaisiin koulutuksiin osallistumista.

Merkityksellisimmäksi tuen muodoksi haastatteluissa kategorisoitui vertaistuki. Isovanhemmat toivat esiin positiivisia kokemuksia vertaistuesta ja toisten samankaltaisessa tilanteessa olevien isovanhempien kohtaamisesta. Isovanhempien haastatteluissa näkyi myös perhehoitajuuden aikana tapahtuneet muutokset perhehoitajien tuen järjestämisessä. Eräs isovanhempi nosti esiin tiedustelleensa aikaisemmin isovanhempien vertaistukiryhmistä, mutta siihen aikaan ryhmiä ei vielä järjestetty. Isovanhemmat kuvasivat vahvaa emotionaalista tarvetta vertaistukeen. Myös aikaisempi tutkimus vahvistaa näkemystä vertaistuen suurelle merkitykselle isovanhempien emotionaalisen hyvinvoinnin tukemisessa (Bundy-Fazioly ym. 2013, 456).

”Se on se vertaistuki. Se on mun mielestä ehdoton, koska ei kukaan muu voi tietää, kun sä elät niin, kun siinä se on se sun oma lapsi ja sen nää päihdeongelmat ja sitä sul on lapsenlapset ja se. Ei sitä voi kukaan muu, muuta kun toinen vertainen tietää. Ne on ihan ehdottomia.” –M4

”...siitä on tullut sellanen ajatus mulle, että onpa ollut hyvä kuulla, että ei se toisillakaan sen kummemmin ollut. Ja siinä ehkä pätee se sama juttu, kuin yleensäkin, että jaettu suru on puolittunut suru ja jaettu ilo on kasvanut ilo. Kyl se mun mielestä semmonen on.” – P5

”Vertaistukiryhmä oli hyvä, kaikkien mielestä se oli hyvä.” –M7

Isovanhemmat kuvasivat haastatteluissa myös muita tukitoimia, kuten tukiperhettä mahdollistamaan perhehoitajalle kuuluvia vapaita sekä työnohjausta. Kolmessa haastattelussa kävi ilmi, ettei lapsella ole tukiperhettä, jonka myötä isovanhempi voisi viettää perhehoitajalle kuuluvia vapaapäiviä. Yhdessä tapauksessa tukiperhe oli järjestetty, mutta Covid 19 -pandemian myötä jäänyt käyttämättä. Isovanhemmat toivat esiin, että tukiperhe oli sijaisperheelle entuudestaan vieras ja lapsi kyseenalaisti järjestelyä. Yksi isovanhemmista kertoi tukiperheenä toimivan läheisverkostoon kuuluva henkilö. Toisessa tapauksessa tukiperheenä toimi lapsen aikaisempaan sijaishuoltopaikkana toiminut vastaanotto-perhe.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkoitukseni oli selvittää huostaanotetun lapsenlapsensa perhehoitajina toimivien isovanhempien kokemuksia perhehoitajuudesta. Tavoitteenani oli tuoda esiin haastattelun keinoin isovanhempien näkemyksiä ja kokemuksia perhehoitajaksi tulon prosesseista, vaikutuksista sosiaaliseen verkostoon sekä tuesta perhehoitajuuden tukena. Tarkastelin isovanhemmuuden rakentumista perheyksiköissä, sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti sekä lastensuojelun ja sukulaissijoituksen viitekehyksessä. Tutkimuskysymyksiä muodostui tutkielmalle yhteensä kolme: Millaisia merkityksiä isovanhemmat antavat perhehoitajuudelle? Millaisiksi perhesuhteet ovat muovautuneet sukulaissijoituksen myötä? Millaista tukea perhehoitajina toimivat isovanhemmat saavat tai toivoisivat saavansa? Aineistoni koostui seitsemästä haastattelusta, joihin osallistui yhteensä yhdeksän perhehoitajana toimivaa isovanhempaa.

Tutkimustulokset jakaantuivat kolmeen yläluokkaan. Perhehoitajuus merkityksellistyi isovanhempien kertomana perhehoitajaksi tulon ja perhehoitajana olon kautta. Polut perhehoitajuuteen eivät olleet aina lineaarisia tai selviä, ja perhehoitajaksi tuloa värjäsivät vahvat tunteet. Lähes jokaisessa tapauksessa lapsen sijoitukseen on liittynyt vanhemman päihteidenkäyttöä. Vanhempien ongelmien laajuudet yllättivät isovanhemmat pääsääntöisesti. Perhehoitajana oloa isovanhemmat kuvasivat positiivisena ja merkityksellisenä, mutta julkisen hallintotehtävän tuomia teemoja sisältäväksi. Perhehoitajuus aiheutti usein kokonaisvaltaisia muutoksia isovanhemman arjessa. Muutokset liittyivät työelämään, paluuseen pikkulapsiarkeen sekä perhehoitajuuden mukana tulleisiin vastuisiin ja velvollisuuksiin. Osa isovanhemmista ei kuvannut muutoksia niin laajoiksi, sillä isovanhemmat olivat pitäneet usein huolta lapsenlapsestaan jo ennen sijoitusta. Isovanhempien kuvauksista ilmeni, että isovanhemmat ymmärsivät perhehoitajuuden vastuut ja velvollisuudet, ja toimivat niiden mukaisesti.

Monimutkaiset perhesuhteet pitivät sisällään isovanhemman omaan rooliin ja identiteettiin liittyviä kysymyksiä sekä suhteita huostaanotetun lapsen vanhempaan ja läheisverkostoon. Perhehoitajuus aiheutti suurimmassa osassa isovanhemmista jonkin asteisen kriisin omasta identiteetistään isovanhemmuuden, vanhemmuuden ja perhehoitajuuden välillä. Vuorovaikutussuhteet vanhempaan nähden näyttäytyivät usein neutraaleina, mutta kuitenkin kertomuksissa oli havaittavissa paljon tunnelatauksia liittyen vanhemman toimintaan ja kyvyttömyyteen kasvattaa omaa lasta. Varsinkin suhteet vanhempaan, joka on isovanhemman biologinen lapsi, olivat muuttuneet useimmiten toissijaisiksi.

Perhehoitajuus vaikutti isovanhemman läheisverkostoon. Perhehoitajuus otettiin hyvin vastaan läheisverkostossa, mutta aiheutti myös uuteen tilanteeseen asettumista ja tilanteen työstämistä.

Perhehoitajuuden tuki jakaantui isovanhempien kuvauksiin lastensuojelun huonosta tilanteesta ja vaihtuvista työntekijöistä sekä tuen eri muodoista. Jokainen isovanhemmista kertoi kokeneensa sosiaalityöntekijöiden vaihtumisia, ja kuvaukset vaihtuvuudesta määrittyivät poikkeuksetta negatiivisiksi. Vaihtuvuus vaikutti isovanhempien kokemuksiin yksityisyyden vähenemisestä sekä epävarmuudesta liittyen uusien sosiaalityöntekijöiden arviointeihin ja toimintatapoihin. Isovanhemmat, joilla sosiaalityöntekijä oli pysynyt pidempään, kuvasivat pysyvyyden mahdollistavan luottamuksellisen suhteen rakentumisen työntekijään. Sosiaalityöntekijöiden pysyvyyttä ei pidetty itsestänselvyytenä ja vaihtuvuus näyttäytyi siten mahdollisuutena jatkuvasti. Isovanhemmat kokivat usein senhetkisen tuen riittävänä, mutta ilmaisivat, että olisivat tarvinneet vahvempaa tukea perhehoitajuuden alkuvaiheessa. Erilaisia tuen muotoja isovanhemmat nimesivät useita, joista vertaistukiryhmät muodostuivat merkityksellisimmäksi tuen muodoksi. Kuitenkin kiinnitin huomiota siihen, ettei tuen muotoja ollut järjestetty isovanhemmille välttämättä oikea-aikaisesti.

Tässä tutkielmassa isovanhemmat määrittyivät lapsen pelastajan rooliin, pitäen huolta lapsesta ilman vanhemman läsnäoloa (kts. Herlofson & Hagestad 2012). Isovanhempien kokemuksissa perhehoitajuudesta korostuivat merkityksellisesti isovanhempien hyvin vahva ja ehdoton sitoutuminen lapseen ja lapsen etuun. Myös aikaisemmassa tutkimuksessa on todettu, että sukulaissijoituksissa perhehoitajat näyttäytyvät sinnikkäämpinä ja sitoutuneempina lapseen nähden (esim. Holtan ym. 2013; Gair ym. 2018; Farmer & Moyers 2008) ja isovanhempien toimiessa perhehoitajana riski sijoituksen katkeamiseen on verrattaen matala (esim. Andersen & Fallesen 2015; Kallinen 2017)

Tutkijana koin jopa haastavana löytää sellaista ilmaisua tai sanaa, joka olisi kuvannut haastattelemieni isovanhempien sitoutumista lapsenlapseen. Isovanhempien kokemuksissa näkemykset lapsen edusta näyttäytyivät läpileikkaavina ja kokonaisvaltaisesti toimintaa ohjaavina. Isovanhemmat pyrkivät toiminnallaan mahdollistamaan lapsen hyvinvointia ja kehitystä tukevan polun kohti nuoruutta ja aikuisuutta. Toisaalta tulkitsen myös isovanhempien pyrkivän korvaamaan ja paikkaamaan vanhempien ongelmien aiheuttamia menetyksiä lapsille. Merkityksellisiksi määrittyivät myös isovanhempien kyky kriittiseen ja reflektiiviseen arviointiin omasta vanhemmuudestaan sekä pyrkimys neutraaliuuteen perhehoitajana toimimisessa (vrt. aiemmin Ponnert 2017; Peters 2005).

Tämän todettuani, en voi olla pohtimatta niitä tekijöitä, jotka ovat johtaneet kahden isovanhemman kohdalla sosiaalityöntekijöiden arvioon, etteivät isovanhemmat ole soveliaita perhehoitajiksi. Kiinnitin huomioni myös siihen, että isovanhemmat lähtökohtaisesti itse ilmaisivat halukkuutensa ryhtyä perhehoitajaksi lastensuojeluun. Siten myös tässä tutkielmassa ilmeni, ettei lapsen sijoittamisen harkinta sukulaissijaisperheeseen välttämättä toteudu (kts. Farmer & Moyers 2008, 72–73; Myös Gair ym. 2018), vaikka usean eri tason lainsäädäntö siihen ohjaisikin. Lisäksi on merkityksellistä, että isovanhempien ilmaistessa halukkuutensa perhehoitajaksi, eivät isovanhemmat olleet saaneet perusteita, miksi ovat tulleet arvioiduksi epäsoveliaiksi. Aina sukulaissijoitus ei ole mahdollista erinäisten syiden vuoksi. Tämän tutkimuksen perusteella sukulaissijoituksen ja läheisverkon kartoittaminen perusteellisesti näyttäytyy lapsen edun mukaisena.

Isovanhemmat, vanhemmat ja lapsi muodostavat aina kolmikon eri tavoin toimivista vuorovaikutussuhteista, ja muutokset perhesysteemissä vaikuttavat kaikkien kolmen sukupolven välisiin suhteisiin (kts. Tarrant 2012). Vaikka tässä tutkielmassa isovanhemmat kuvasivat vuorovaikutussuhdettaan lapsien vanhempiin nähden neutraaleina, aiemmassa tutkimuksessa on osoitettu, että varsinkin vuorovaikutussuhde lapsen vanhempaan nähden näyttäytyy haasteellisena isovanhemman toimiessa perhehoitajana (kts. Farmer & Moyers 2008). Perheyhteisö usein sisältää paljon puhumatonta ja vaiettua, varsinkin liittyen kiistanalaisiin perhesuhteisiin (esim. Pösö 2008; Kroll 2007). Onnistuneet suhteet sukupolvien välille eivät ole automaatio ja vaativat työskentelyä (esim. Kallinen 2020). Siten myös sosiaalityöntekijänä astuu näiden haasteellisten tekijöiden ympäröimäksi keskelle perhesysteemiä.

Lapsen sijoitus sukulaisperheeseen ei näyttäydy aina ongelmattomana ratkaisuna. Jotta sosiaalityöntekijä pääsee läpi perheasioita koskevasta salailusta ja sitä myöten kiinni perheverkostoa koskeviin todellisiin ja syvällä piileviin haasteisiin ja tunteisiin, vaaditaan sosiaalityöntekijältä avoimen ja luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen luomista niin lapseen, vanhempaan, kuin isovanhempaankin nähden. (kts. Kroll 2007.) Tällaisten avointen ja luottamuksellisten vuorovaikutussuhteiden muodostuminen sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välille ei ole itsestään selvää. Haasteet luottamuksellisten vuorovaikutussuhteiden muodostuksessa sosiaalityöntekijän ja isovanhemman välille asettivat tässä tutkielmassa sosiaalityöntekijöiden suuri vaihtuvuus ja sen rinnakkaisilmiöt. Näitä rinnakkaisilmiöitä olivat asiakertomusmerkintöjen ajantasaamattomuus, isovanhempien kuvaama yksityisyyden katoaminen ja epävarmuus arvioinnista sekä toimintatavoista. Tässä tutkielmassa sosiaalityöntekijän pysyvyys näyttäytyi tiedostettuna etuoikeutena.

Lyhytaikaiset sosiaalityöntekijät eivät välttämättä pääse kiinni kompleksisiin suhdeverkostoihin (esim. Enroos 2016), jotka ovat muodostuneet perhesysteemeihin ajan saatossa, sillä luottamuksellista työskentelysuhdetta ei ehdi rakentumaan sosiaalityöntekijän ja isovanhemman välille.

Lapsen sijoitus tapahtui isovanhempien kertomuksissa hyvin nopeasti ja vähällä tai olemattomalla ennakkotiedolla ja roolin muuttuminen näyttäytyi osalle isovanhemmista emotionaalisesti hyvinkin haasteellisena (myös Bundy-Fazioly ym. 2013). Isovanhemmat toivat esiin vahvempaa tuen tarvetta varsinkin sijoitusten ja perhehoitajuuden alkuvaiheessa. Alkuvaiheen tuen tarpeet määrittyivät yksilöllisiksi isovanhempien kertomuksissa, mutta olivat pääasiallisesti tiedollisia tarpeita. Toisaalta lapsen sijoitukseen ja vanhemman tilanteeseen liittyviin moninaiisiin tunnemyrskyihin ja kriiseihin nähden tulisi alkuvaiheen työskentelyn ja tuen keskittyä myös näiden tunteiden käsittelyyn. Vaikka isovanhemmat toivat esiin tuen tarpeen tasoittuneen perhehoitajana toimimisen aikana, eikä akuutteja tuen tarpeita ilmennyt, kiinnittäisin huomiota aktiivisen työskentelyn tarpeeseen. Lisäksi haluan mainita vertaistuen merkityksellisyyden tuen muotona.

Tämän tutkielman tulokset pohjautuvat kooltaan pienen tutkimusotoksen subjektiivisiin ja yksilöllisiin kokemuksiin, eivätkä siten ole yleistettävissä. Koen kuitenkin, että tutkielman tulokset antavat tärkeitä viitteitä siitä, minkälaisia kokemuksia, tunteita sekä ilmiöitä isovanhempien toimimiseen perhehoitajina liittyy ja kytkeytyy. Tätä myöten myös perhehoitajille järjestettyjä tuen muotoja voidaan suunnitella ja toteuttaa huomioiden perhehoitajuuden vaikutusten ylettyminen laaja-alaisesti niin isovanhemman henkilökohtaiseen ja ympäröivään elämään. Lisäksi tutkielmassa ilmentyi sosiaalityöntekijän pysyvyyden merkityksellisyys asiakasprosessissa sekä pysyvän sosiaalityöntekijän vaikutukset luottamuksellisen yhteistyösuhteen rakentumiselle. Siten myös tämä tutkielma antaa perusteita sekä organisaatioiden sisäiseen että yhteiskunnalliseen keskusteluun niistä tekoista, joilla sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuutta pystyttäisiin vähentämään.

Jälkikäteen katsottuna olen pitänyt pro gradu -tutkielman tekoa mielenkiintoisena ja opettavana prosessina. Haastateltavien tavoittaminen, haastattelujen toteuttaminen ja litteointi veivät ajallisesti tutkimusprosessista valtaosan. Välillä koin paljon epävarmuutta liittyen haastateltavien riittävän määrän tavoittamiseen. Olen kuitenkin enemmän kuin tyytyväinen aineistoni kokoon sen sisällölliseen rikkauteen nähden. Lisäksi olen kiitollinen tutkielmaan osallistuneiden isovanhempien rohkeudesta avata kokemuksiaan sensitiiviseen aiheeseen liittyen. Isovanhemmat ottivat minut haastattelijana ja tutkijana ystävällisesti vastaan ja raottivat elämäänsä minulle. Vaikka tutkijan ja haastattelijan roolit

olivat uusia minulle, nautin haastattelujen vuorovaikutuksesta ja käydyistä keskusteluista isovanhempien kanssa. Haasteelliseksi tutkimusprosessissa näin aineiston analyysin toteutuksen. Aineistoa syntyi odotettua enemmän ja koin siten haasteelliseksi rajata tutkielman kannalta oleellisia teemoja suuresta aineistosta. Sisällönanalyysissä niin sanotusti harmaita hiuksia aiheutti pohdinnat analyysin oikeasta tekotavasta. Päädyin kuitenkin siihen lopputulemaan, että jokainen analyysi on vähän tutkijansa näköinen. Omaksi yllätykseni nautin eniten aineiston analyysin jälkeisestä kirjoitusprosessista. Koin suurta innostusta omien tulkintojen auki kirjoittamisesta, vaikka välillä pohdin pitkään oikeutuksia tehdä tulkintoja isovanhempien subjektiivisista ja yksilöllisistä kokemuksista.

Vaikka kansainvälistä tutkimusta pro gradu -tutkielman tueksi löytyi kiitettävästi, kiinnitin huomiota kotimaisen tutkimuksen vähyyteen sukulaissijoitukseen kiinnittyen. Tarja Pösö (2008, 95) tuo esiin artikkelissaan kiistanalaisiin perhesuhteisiin kohdistuneissa tutkimuksissa moraalista pohdintaa äänen antamisesta tutkittavalle. Jatkotutkimuksen kannalta olisikin erityisen mielenkiintoista selvittää huostaanotetun lapsen vanhempien kokemuksia lapsen sijoituksesta isovanhemmille sekä vanhempien kokemuksista perhesuhteissa tapahtuneista muutoksista. Varsinkin kotimainen tutkimus näyttäytyi kiinnittyvän joko lapsen tai perhehoitajana toimivan sukulaisen näkökulmaan. Siten vanhempien näkökulma on tullut sivuutetuksi sukulaissijoituksia koskevassa kotimaisessa tutkimuksessa. Toisaalta kansainvälisestä tutkimuksesta löytyi myös sosiaalityöntekijöiden käsityksiä ja ennakkoluuloja käsitteleviä tutkimuksia (esim. Peters 2005; Ponnert 2017), eikä sosiaalityöntekijöiden näkökulmaa kotimaisessa tutkimuksessa ole selvitetty. Sukulaissijoitukseen kiinnittyy merkityksellisiä aihealueita, ilmiöitä ja kokemuksia, joita voidaan tarkastella useasta äänen antamisen arvoisesta näkökulmasta.

LÄHTEET

- Andersen, Signe Hald & Fallesen, Peter 2015: Family matters? The effect of kinship care on foster care disruption rates. *Child abuse & neglect*, 48. 68–79.
- Araneva, Mirjam 2018: Lastensuojelun perhehoito. Alma Talent. Helsinki.
- Arber, Sarah & Timonen, Virpi 2012: Grandparenting in the 21st century: New directions. Teoksessa Arber, Sara & Timonen, Virpi (toim.): Contemporary grandparenting. Changing family relationships in global contexts. Chicago: Policy. 247–264.
- Baker, Lindsey & Silverstein, Merril 2012: The well-being of grandparents caring for grandchildren in China and the United States. Teoksessa Arber, Sara & Timonen, Virpi (toim.): Contemporary grandparenting. Changing family relationships in global contexts. Chicago: Policy. 51–70.
- Bordone, Valeria & Arpino, Bruno & Aassve, Arnstein 2017: Patterns of grandparental child care across Europe: The role of the policy context and working mothers' need. *Ageing and society*, 37 (4). 845–873.
- Bundy-Fazioly, Kimberly & Fruhauf, Christine A. & Miller, Jacque L. 2013: Grandparents Caregivers' Perceptions of Emotional Distress and Well-Being. *Journal of Family Social Work* 16 (5). 447–462.
- Condon, John & Luszcz, Mary & McKee, Ian 2020: First-Time Grandparents' Role Satisfaction and Its Determinants. *International journal of aging & human development*, 91 (3). 340–355.
- Danielsbacka, Mirkka & Tanskanen, Antti O. & Karisto, Antti 2020: Isovanhemmat. Teoksessa Danielsbacka, Mirkka & Hämäläinen, Hans & Tanskanen, Antti O. (toim.): Suomalainen auttaminen. Tukiverkostot suurten ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä. Gaudeamus. Tallinna. 135–154
- Edwards, Leonard 2018: Relative Placement: The Best Answer for Our Foster Care System. *Juvenile & family court journal*, 69 (3). 55–64.
- Enroos, Rosi 2016: Lapsen tulo julkiseen kotiin: Huostassaolon ensi vaiheet sijaishuolto- paikkojen toimijoiden näkökulmasta. Teoksessa Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.): Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Vastapaino. Tampere. 224–260
- Farmer, Elaine & Moyers, Sue 2008: Kinship care: Fostering effective family and friends placement. Jessica Kingsley Publishers. Lontoo.
- Forsman, Sinikka 2010: Sosiaalityöntekijän työssä jaksaminen ja jatkaminen lastensuojelussa. Henkilökohtaisen ja muodollisen uran rajapinnoilla. Tutkimushankkeen loppuraportti. Tampere University press. Tampere. ISBN 978-951-44-8155-0.
- Gair, Susan & Zuchowski, Ines & Munns, Lynn & Thorpe, Ross & Hendersson, Debbie 2018: Grandparents Matter: Optimizing Grandparents' Involvement After Child Safety Concerns. *Child & Family Social Work* 23 (4). 684–692.
- Green, Yolanda & Goodman, Catherine 2010: Understanding birthparent involvement in kinship families: Influencing factors and importance of placement arrangement. *Children and youth service review* 32 (10). 1357–1364.
- Hagestad, Gunhild O. 2006: Transfers between grandparents and grandchildren: The importance of taking a three generation perspective. *Journal of Family research*, 18 (3). 315–332. <https://doi.org/10.20377/jfr-298> Viitattu 4.2.2022
- Hank, Karsten & Buber, Isabella 2009: Grandparents Caring for Their Grandchildren: Finding from the 2004 Survey of Health, Ageing, and Retirement in Europe. *Journal of family Issues* 30 (1). 53–73.
- Herlofson, Katharina & Hagestad, Gunhild O 2012: Transformations in the role of grandparents across welfare states. Teoksessa Arber, Sara & Timonen, Virpi (toim.):

- Contemporary grandparenting. Changing family relationships in global contexts. Chicago: Policy. 27–50
- Hiltunen, Tarja 2018: Huostaan otettujen lasten äidit. Teoksessa Eerola, Petteri & Pirskanen Henna: Perhe ja tunteet. Gaudeamus. Tallinna. 227–240.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008: Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki. Gaudeamus.
- Holtan, Amy & Handegord, Bjørn Helge & Thørbald, Renee & Vis, Svein Arild 2013: Placement disruption² in long-term kinship and nonkinship foster care. *Children and youth service review* 35 (7). 1087–1094.
- Houston, Stan & Hayes, David & MacDonald, Mandi 2018: Hearing the voices of kinship foster carers in Northern Ireland: an inquiry into characteristics, needs and experiences. *Families, Relationships and Societies*, 7 (2). 227–47.
- Hämäläinen, Hans & Tanskanen, Antti O. 2020: Vanhemmat ja lapset. Teoksessa Danielsbacka, Mirikka & Hämäläinen, Hans & Tanskanen, Antti O. (toim.): Suomalainen auttaminen. Tukiverkostot suurten ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä. Gaudeamus. Tallinna. 107–119
- Hämäläinen, Kati 2012: Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 56/2012. Väestöliitto. Helsinki.
- Hämäläinen, Kati, Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna 2014: Sensitiiviset perheaiheet haastattelututkimuksessa. Eettiset haasteet, perhesalaisuudet ja intervention mahdollisuus. *Janus* 22 (1), 53–68
- Jokinen, Kimmo & Mikats, Jana 2018: Lähisuhteet lasten arjessa. Teoksessa Eerola, Petteri & Pirskanen Henna: Perhe ja tunteet. Gaudeamus. Tallinna. 49–66.
- Juuti, Pauli & Puusa, Anu 2020: Johdanto. Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan? Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus Oy. Tallinna. 9–20
- Kallinen, Kati 2017: Sukulaissijoitus lapsen näkökulmasta. *Janus* vol. 25 (3). 208–223.
- Kallinen Kati 2020: Family relationships of Children in kinship foster care. *Nordic Social Work Research*. Viitattu 14.3.2020.
<https://doi.org/10.1080/2156857X.2020.1734064>
- Kallinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna 2018: Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. Unipress. Tallinna.
- Koisti-Auer, Anna-Liisa 2006. Suku antaa – suku haastaa. Katsaus sukulaissijoituksista tehtyihin tutkimuksiin. *Pesäpuun – lehti*. 1/2006. 3.
- Kuula, Arja 2011: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino. Tampere.
- Kuusisto-Niemi, Sirpa & Rissanen, Sari & Saranto, Kaija 2011: Asiakastiedon käyttö sosiaalityön tutkimuksessa. Eettinen näkökulma. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus. Jyväskylä. 257–274.
- Kroll, Brynna 2007: A family affair? Kinship care and parental substance misuse. Some dilemmas to explore. *Child & family social work* 12 (1). 84–93.
- Laakso, Riitta 2013: Mistä koti huostaanotetulle lapselle? Kunnallissalan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 73. Helsinki. https://kaks.fi/wp-content/uploads/2015/12/Mista_koti_huostaanotetulle_lapselle.pdf. Viitattu 6.4.2021
- Laakso, Riitta 2016: Huostaanotto ja muutokset lapsen elämässä. Teoksessa Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.): Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Vastapaino. Tampere. 157–187.
- Laine, Timo 2018: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani: Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 2,

- Näkökulmia aloittelevalla tutkijalla tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 5., uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Laisi, Nina 2011: Suvun sisällä sovittua. Sukulaissijoitukset aikuistuneiden lasten näkökulmasta. Pro Gradu. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/26635/gradun%20linkitysversio.pdf?sequence=3&isAllowed=y> Viitattu 14.3.2020
- Lastensuojelu 2020. Tilastoraportti 19/2021, 7.6.2021. Suomen virallinen tilasto, lastensuojelu. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/142676/Lastensuojelu_2020.pdf?sequence=7&isAllowed=y. Viitattu 11.5.2022
- Lastensuojelun käsikirja THL. Sijaishuollon muodot. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot>. Viitattu 4.3.2022
- Lavonius, Terhi 2014: Isovanhemmat perhehoitajina. ”Lähinnä mietittiin vaan sitä, tietysti sitä ikää”. Pro Gradu. Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/95215/GRADU-1398258852.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Viitattu 14.3.2020
- Lumpus, Anu 2015: ”Oon mää tyytyväinen, että saa omien sukulaisten kanssa olla...”. Huostaanotettujen lasten ja nuorten ajatuksia ja kokemuksia sukulaissijaisperheessä elämisestä. Pro Gradu. Lapin yliopisto. <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62362/Lumpus.Anu.pdf?sequence=2&isAllowed=y> Viitattu 14.3.2020
- Maijala, Eeva-Leena & Uusiautti, Satu & Määttä, Kaarina 2013: Grandparental love: a challenge or richness? *Early child developmental and care* 185 (5). 627–642
- Matela, Kari 2009: Viihtyvät ja vaihtuvat. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työssä pysymiseen ja työstä lähtemiseen vaikuttavat tekijät. Lisensiaatintutkimus. Lapin yliopisto. <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=455558fd-e073-4fa2-8987-4df5f2a25b6c>. Viitattu 6.5.2022
- May, Vanessa & Mason, Jennifer & Clarke, Lynda 2012: Being there yet not interfering: The paradoxes of grandparenting. Teoksessa Arber, Sara & Timonen, Virpi (toim.): *Contemporary grandparenting. Changing family relationships in global contexts*. Chicago: Policy. 139–158
- Morgan, Leslie A. & Kunkel, Suzanne 2011: *Aging, Society, and the Life Course*. 4th ed. Springer Publisher Co. New York.
- Munro, Emily & Gilligan, Robbie 2013: The ’dance’ of kinship care in England and Ireland. *Navigating a course between regulation and relationships. Intervención psicosocial*, 22 (3). 185–192.
- Notko, Marianne & Jokinen, Kimmo & Malinen, Kaisa & Harju-Veijola, Minna & Kuronen, Marjo & Pirskanen, Henna 2013: Encountering ethics in studying family relations. *Families, Relationships & Societies*, 2 (3). 395–408
- Peters, Jay 2005: True ambivalence: Child welfare workers' thoughts, feelings, and beliefs about kinship foster care. *Children and youth services review*, 27 (6). 595–614.
- Ponnert, Lina 2017: Emotional kinship care and neutral non-kinship care. Struggle between discourses. *Child & Family Social Work* 22 (2). 1084–1093.
- Puusa, Anu 2020a: Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus Oy. Tallinna. 103–117
- Puusa, Anu 2020b: Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus Oy. Tallinna. 145–156

- Pösö, Tarja 2008: Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraali. Teoksessa Sevón, Eija & Notko, Marianne (toim.): Perhesuhteet puntarissa. Tammer-paino. Tampere. 93–110.
- Pösö, Tarja 2016a: Johdanto. Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.): Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Vastapaino. Tampere. 7–32.
- Pösö, Tarja 2016b: Epilogi. Teoksessa Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.): Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Vastapaino. Tampere. 316–323.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina 2011: Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus. Jyväskylä. 235–256.
- Rautio, Susanna 2016: Neuvolan perhetyö vanhemmuuden varhaisena tukena ja yhteistyönä. Jyväskylä University Printing House. Jyväskylä.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti 2010: Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Vastapaino. Tampere. 9–38
- Sandberg, Linn 2016: Being there for my grandchild - grandparents' responses to their grandchildren's exposure to domestic violence. *Child & family social work* 21 (2). 136–145
- Stelle, Charlie & Fruhauf, Christine A. & Orel, Nancy & Landry-Meyer, Laura 2010: Grandparenting in the 21st Century: Issues of Diversity in Grandparent–Grandchild Relationships. *Journal of Gerontological Social Work*, 53 (8), 682–701
- Tarrant, Anna 2012: Grandfathering: the construction of new identities and masculinities. Teoksessa Arber, Sara & Timonen, Virpi (toim.): Contemporary grandparenting. Changing family relationships in global contexts. Chicago: Policy. 181–202
- Taylor, Myra F. & Marquis, Ruth & Coall, David & Wilkinson, Celia 2017: Substance Misuse–Related Parental Child Maltreatment: Intergenerational Implications for Grandparents, Parents, and Grandchildren Relationships. *Journal of drug issues* 47 (2). 241–260.
- Timonen, Virpi & Arber, Sara 2012: A new look at grandparenting. Teoksessa Arber, Sara & Timonen, Virpi (toim.): Contemporary grandparenting. Changing family relationships in global contexts. Chicago: Policy. 1–26
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) 2019: Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf?msckid=0c65b49fce911eca32a8336f5934c25. Viitattu 10.5.2022
- Vuolukka, Kaisa 2015: Sydäimestä syntynyt. Sukulaissijaisvanhemmuuden erityisyys perhehoidossa. Ammatillinen lisensiaatintyö. Sosnet. Lapin yliopisto. <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=6e801b24-7b5a-48a3-9326-17db341fa820>. Viitattu 3.4.2022
- Väänänen, Riitta 2013: Perheen rakenteen, dynamiikan ja arvojen merkitys lapsen psyykkiselle hyvinvoinnille. Dissertations in Social Science and Business studies no 68. Publications of the University of Eastern Finland. Kuopio.
- Xu, Yanfeng & Jedwab, Merav & Wu, Qi & Levkoff, Sue E. & Xu, Ling 2022: Risk and protective factors associated with grandparent kinship caregivers' psychological distress in Covid-19: Kinship liscence status as a moderator. *Child & Family social work* 27 (1). 41–54.

Åkerlund, Nina 2019: "They could have defended my mum and me": Children's perspectives on grandparent responses to intimate partner violence. *Families, relationships and societies*. 8 (2). 179–195.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361> Viitattu 15.3.2021

Laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä 14.06.2002/504

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020504> Viitattu 27.4.2022

Lastensuojelulaki. 13.4.2007/417

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> Viitattu 15.3.2021

Perhehoitolaki. 20.3.2015/263

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150263> Viitattu 15.3.2021

Tietosuojalaki. 5.12.2018/1050.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20181050> Viitattu 11.5.2021

Yleissopimus lapsen oikeuksista 1991/6

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>

Viitattu 30.3.2021

Liite 1

INFOKIRJE HAASTATTELUTUTKIMUKSESTA

Arvoisa isovanhempi,

Teen Lapin yliopistossa sosiaalityön pro gradu -tutkielmaa, jonka aiheena on *Isovanhempien antamat merkitykset huostaanotetun lapsenlapsensa perhehoitajuudelle*. Tutkielman tarkoituksena on antaa ääni perhehoitajina toimiville isovanhemmille. Tutkielman tavoitteena on selvittää, minkälaisia merkityksiä isovanhemmat antavat perhehoitajuudelle, ovatko perhesuhteet muuttuneet sukulaissijoituksen myötä ja miten, sekä selvittää saatua ja toivottua tukea perhehoitajana toimimiseksi. Toisin sanoen minua kiinnostaa tutkijana sinun kokemuksesi perhehoitajuudesta ja perhehoitajuuden tuomista muutoksista elämässäsi.

Tutkielman aineistonkeruutapana hyödynnän puolistrukturoitua teemahaastattelua. Tämä tarkoittaa sitä, että olen suunnitellut haastattelukysymykset etukäteen ja kysymykset linkittyvät perhehoitajana toimimisen ympäristöihin ja kokemuksiin. Haastattelukysymykset ovat avoimia ja antavat sinulle tilan vastata ilman ohjailua. Haastateltavana sinulla on mahdollisuus vaikuttaa haastattelun aikaan ja paikkaan. Lähtökohtaisesti haastattelut toteutetaan yksilöhaastatteluina, mutta harkitusti haastattelu voidaan suorittaa myös parihaastatteluna, jos haluatte osallistua puolisonne kanssa haastatteluun. Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Kaikilta haastateltavilta pyydetään kirjallinen suostumus tutkielmaan osallistumisesta. Haastattelut nauhoitetaan litterointia ja aineiston analyysiä varten.

Tutkijana sitoudun noudattamaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimia eettisiä periaatteita, tietosuojalain (2018/1050) 35 §:n mukaista vaitiolovelvollisuutta sekä Turun kaupungin ohjeita. Tutkimuksen aineisto anonymisoidaan, jonka jälkeen sinua ei voida yksilöidä tai tunnistaa valmiista tutkielmasta. Aineistoa käsitellään, tallennetaan ja säilytetään tietosuojalain mukaisesti ja aineisto hävitetään tietoturvallisesti tutkielman valmistuttua. Tutkijana noudatan hyvää tieteellistä käytäntöä, sensitiivistä otetta ja eettistä arviointia tutkielman edetessä.

Vastaan mielelläni tutkimukseeni tai haastatteluun liittyviin kysymyksiin.

Anni Virta
Lapin yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalityö
p. 040 096 4443
avirta@ulapland.fi

Järvenpäässä 23.4.2021

Anni Virta

Liite 2

Hei!

Olen Anni Virta ja teen sosiaalityön pro gradu -opinnäytetyötäni Lapin yliopistossa. Haluan tutkielmallani tuoda esiin perhehoitajina toimivien isovanhempien kokemuksia perhehoitajuudesta ja sen merkityksistä. Sukulaissijoitusta on tutkittu paljolti lapsen näkökulmasta käsin, jonka vuoksi näenkin, että olisi äärimmäisen tärkeää saada myös isovanhempien itsensä ääni kuuluviin, jotta tieto ilmiöstä lisääntyisi ja palveluita voitaisiin kehittää entisestään.

Osallistut tutkimukseen omasta vapaasta tahdostanne ja voitte keskeyttää tai peruuttaa tutkimuksen minulle ilmoittamalla, milloin vain niin halutessanne ilman, että siitä seuraa teille haittaa. Kertomanne asiat jäävät tutkijan ja haastateltavan välisiksi, eivätkä haastattelutilanteessa kerrotut asiat vaikuta haastateltavan asemaan perhehoitajana. Tietojanne ei luovuteta tutkijan lisäksi muille ulkopuolisille henkilöille. Tietoja käytetään vain tämän pro gradu -tutkimuksen tekoon. Olette valikoituneet tutkimukseen, sillä sovitte sen kohderyhmään, eli olette huostaanotetun lapsenlapsenne perhehoitaja, jonka vuoksi perhehoidon vastuutyöntekijällä tai lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on teidän yhteystietonne, ja he ovat ottaneet teihin yhteyttä ja tiedustellut halukkuuttanne osallistua tutkimukseen.

Sinulta kysytään vain tutkimuksen kannalta olennaisia tietoja, eikä muita tietoja esimerkiksi henkilökunnalta tai asiakastietojärjestelmästä tulla hankkimaan. Voit halutessasi jättää vastaamatta mihin tahansa kysymykseen. Nauhoitan haastattelut, jonka jälkeen kirjoitan ne tekstimuotoon. Säilytän haastatteluaineiston omalla kannettavalla tietokoneellani ja varmuuskopion muistitikullani, joihin muilla henkilöillä ei ole pääsyä. Tietokone sekä muistitikku ovat suojattu salasanoin. Aineiston tekstimuodosta poistan tunnistetiedot anonymiteetin varmistamiseksi, eikä sinua pystytä tunnistamaan lopullisesta tutkimuksesta vastaustenne perusteella. Poistan haastatteluaineiston laitteiltani heti tutkimuksen päätyttyä. Tutkimuksen tulokset ovat luettavissa lopullisessa pro gradu -tutkielmassani, jonka pyrin saamaan valmiiksi 31.1.2022 mennessä.

Vakuutan ja toivon, että pystyt luottavaisin mielin avoimesti kertomaan kokemuksistanne perhehoitajana, jotta tieto tutkittavasta ilmiöstä lisääntyisi. Haluan korostaa sitä, että en ole arvioimassa perhehoitajuuttanne tai ottamassa siihen kantaa, vaan tutkijana olen kiinnostunut lapsenlapsen perhehoitajana toimimisesta ja siihen kytkeytyvistä kokemuksista osana sinun elämäsi ja kokemustasi.

Kiitos kun osallistutte tutkimukseni toteuttamiseen!

Olen ymmärtänyt yllä olevat tiedot ja suostun osallistumaan kyseiseen tutkimushaastatteluun:

Paikka ja aika:

Haastateltavan allekirjoitus

Tutkijan allekirjoitus

Haastateltavan nimenselvennys

Tutkijan nimenselvennys

Liite 3

HAASTATTELURUNKO

Haastatteluteemat

1. Kertoisitteko itsestänne ja elämäntilanteestanne? *(Esimerkkikysymyksiä: Kuinka pitkään olette toimineet perhehoitajana? Minkä ikäinen lapsenlapsesi on? Oletteko isänäiti/äidinäiti / isänisä/äidinisä?)*
2. Kuinka teistä tuli perhehoitaja?
 - Millaisessa tilanteessa lapsenlapsi sijoitettiin teille? Minkälaisia muistoja teillä on tilanteesta? Millaisena koitte tilanteen, jossa lapsenlapsi tuli sijoitettua?
 - Onko lapsenlapsella ollut aikaisempia sijaishuoltopaikkoja ennen teitä? Millaisena ne näyttäytyivät?
 - Minkälaisena prosessina lapsenlapsen sijoittaminen näyttäytyi sinulle? Viranomaistoiminta sekä omakohtainen kokemus?
 - Millaisia pohdintoja teitte ratkaisusta ryhtyä perhehoitajaksi?
3. Minkälaisia muutoksia olette kokeneet perhehoitajaksi ryhtymisen jälkeen?
 - Onko perhehoitajaksi ryhtyminen vaikuttanut perhesuhteisiin? Miten? → jos ei, mistä luulette sen johtuvan? Miten näkyy suhteessa omaa lapseen? Omaan lapsenlapseen? Minkälaiset välit olivat ennen sijoitusta?
 - Millä keinoilla perhesysteemi on tasapainotettu sijoituksen kriisin jälkeen? Näyttäytyikö huostaanotto ja sijoitus kriisinä? Miten kriisi tasoittui?
 - Millaisia toimintatapoja olette löytäneet perheenä hoitovastuun siirtymisen jälkeen?
4. Mitä perhehoitajaksi ryhtyminen ja toimiminen on merkinnyt sinulle?
 - Elämänmuutokset? Vanhentumisen & eläkkeen näkökulmasta? Perhesuhteiden näkökulmasta?
 - Minkälaisia positiivisia / negatiivisia asioita olette kokeneet perhehoitajuuden tuoneen elämäänne?
5. Millaiseksi olette kokeneet saamanne tuen perhehoitajana?
 - Mitä saamanne tuki on käytännössä ollut?
 - Onko teillä ollut merkityksellisiä henkilöitä tukenanne *(työntekijät/omat läheiset tms.)*? Mikä heistä on tehnyt merkityksellisiä?
 - Oletteko tyytyväinen saamaanne tukeen? *Miksi olette/ette ole? Onko teillä ehdotuksia tuen kehittämiseksi?*
 - Minkälaista tukea ajattelette tarvitsevanne?
6. Loppukysymykset
 - Minkälaisia toiveita teillä on tulevaisuudesta perhehoitajana?
 - Mitä asioita haluaisitte kertoa isovanhemmalle, joka pohtii lapsenlapsensa perhehoitajaksi ryhtymistä?